

Маслак О.М., Маслак Н.Г., Строченко Н.І., Куценко І.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

МОНОГРАФІЯ

Суми
ВВП «Мрія»
2019

УДК 339.13:633.1](477.52)
О 64

*Рекомендовано до друку
вченою радою Сумського національного аграрного університету
(протокол № 7 від 26 грудня 2018 р.)*

Рецензенти:

Михайлова Л. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту ЗЕД та євроінтеграції Сумського національного аграрного університету, м. Суми.

Савченко Т. Г., д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування СумДУ, м. Суми.

Славкова О. П., д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку Сумського національного аграрного університету, м. Суми.

Маслак О.М., Маслак Н.Г., Строченко Н.І., Куценко І.В.

О64 Організаційно-економічні аспекти розвитку зернового господарства Сумської області : монографія / О.М. Маслак, Н.Г. Маслак, Н.І. Строченко, І.В. Куценко – Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. – 216 с.

ISBN 978-966-473-272-4

У монографії висвітлено теоретичні аспекти та проблеми організаційно-економічного механізму зернового господарства регіону, включаючи питання державного регулювання галузі. Проведено аналіз сучасного стану зернового господарства Сумської області та виявлено основні фактори, які визначають її розвиток. Визначені основні прогнозні показники ринку зерна, обґрунтовані напрями розвитку господарства області та механізми державної підтримки.

Для науковців, спеціалістів АПК, державних службовців, викладачів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами функціонування та розвитку ринку зерна, а також для використання у процесі перепідготовки і підвищення кваліфікації наукових, педагогічних та управлінських кадрів.

УДК 339.13:633.1](477.52)

ISBN 978-966-473-272-4

© Маслак О.М., Маслак Н. Г.,
Строченко Н.І., Куценко І.В., 2019
© Сумський національний аграрний
університет, 2019
© ВВП «Мрія», 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА	7
1.1. Сутність зернового господарства та ринку зерна як об'єктів державного регулювання	7
1.2. Суть організаційно-економічного механізму розвитку зернового господарства	18
1.3. Механізм державного регулювання ринку зерна та напрями регіонального розвитку зернового господарства	25
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МЕХАНІЗМІВ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	35
2.1. Аналіз структури, показників та проблем ринку зерна України	35
2.2. Аналіз зернового господарства Сумської області	48
2.2.1. Адміністративно-територіальний устрій та природно-економічна характеристика Сумської області	48
2.2.2. Виробництво зернових та зернобобових культур	60
2.2.3. Аналіз економічної ефективності зернового господарства	67

2.3.	Аналіз державної підтримки та розвитку інфраструктури зернового господарства області	80
РОЗДІЛ 3.	ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	100
3.1.	Прогнозування основних показників ринку зерна України та зернового господарства Сумської області на 2018/2019 МР	100
3.2.	Аналіз регуляторних актів ринку зерна України та світовий досвід регулювання	118
3.3.	Систематизація цілей та інструментів регулювання ринку зерна у відповідності до бізнес-процесів ринку	126
	ВИСНОВКИ	150
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	155
	ДОДАТКИ	171

ВСТУП

Природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню зернових культур і дозволяють отримувати високоякісне продовольче зерно, в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу. Україна входить у Топ-8 найбільших виробників зерна, формуючи 3% від світового виробництва зернових. Однак неефективність регулювання, нерозвиненість транспортної інфраструктури, відсутність механізмів забезпечення належного зберігання зерна та державної підтримки гальмують розвиток галузі. Крім того, наразі вирішення потребують питання, пов'язані зі специфікою розвитку регіональних ринків зерна.

Питанням формування й управління розвитком зернового господарства в Україні присвячено чисельні публікації відомих учених-аграрників, зокрема таких, як Г.В. Балабанов [1, 2], М.В. Гладій [3], М.В. Кропивко, Ю.О. Лупенко [4], Р.П. Саблук [5], П.Г. Саблук, О.В. Ходаківська [6], В.О. Солопов [7] та інші.

Теоретичні й методологічні основи ефективності розвитку зернопродуктового підкомплексу, формування і функціонування елементів інфраструктури аграрного ринку висвітлювали у працях вітчизняні вчені - економісти: В.А. Колодійчук [8], А.Г. Мазур, Ю.Я. Лузан [9], В.П. Ситник, В.Г. Ткаченко, Л.М., С.М. Чмирь [10] та інші.

Розвиток зернового ринку України є у центрі уваги таких вітчизняних та закордонних дослідників як А.І. Алтухов, О.С. Васютін [11, 12], В.М. Ганганов [13], І.О. Кузнецова [14], О.М. Маслак [15-20], Є.В. Милованов [21], О.В. Нікішина [22], Н.І. Пижигова [23], Л.М. Худолій [24] та інших.

Фактори формування цінових тенденцій на зерновому ринку України на сучасному етапі, розглядаються у

дослідженнях Ю.Я. Лузана, О.В. Боднара [25], О.М. Шпичака, І.В. Кобути [26], Ю.С. Воскобійник та інших. Питання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції в цілому й зернових зокрема досліджувалися в роботах вітчизняних вчених: В.Я. Месель-Веселяка, Н.Є. Голомші [27] та інших.

Поряд із цим існує потреба подальшого аналізу й опрацювання досліджень у контексті змін державного регулювання зернового ринку України та особливостей розвитку регіональних ринків зерна. Це обумовлено і зміною форм господарювання суб'єктів ринку, і зміною умов регулювання ринку в контексті державної підтримки, оподаткування, ціноутворення, і новими підходами до побудови ринкової інфраструктури та логістичних систем.

Метою дослідження є: визначення основних елементів організаційно-економічного механізму розвитку зернового господарства Сумської області з урахуванням реалізації галузевих державних програм.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку зернового господарства Сумської області.

Інформаційною базою для аналізу були відповідні Закони України [28-34], фінансова звітність, статистична звітність по Україні [35-43], а також дані планово-нормативної, облікової та оперативної інформації провідних сайтів [44-52].

Вивчення та аналіз зернового господарства Сумської області проводився на основі даних Департаменту агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації та Головного управління статистики в Сумській області за 2012 – 2018 роки [53-57].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Сутність зернового господарства та ринку зерна як об'єктів державного регулювання

В Енциклопедії сучасної України зазначено, що зернове господарство – це «галузь агропромислового комплексу, завданням якої є виробництво зерна шляхом вирощування зернових культур» [58]. Зернове господарство є основною базою, що формує зернопродуктовий підкомплекс АПК. Саме воно формує продовольчий фонд і постачає фуражне зерно тваринництву, створює резервні державні запаси і забезпечує продукцію для експорту.

Існують різні тлумачення категорії «зерно», які використовуються для різних цілей. В межах даної роботи, з метою визначення напрямків розвитку зернового господарства та визначення об'єкту регулювання, доцільно проаналізувати існуючі підходи та визначити об'єкт дослідження.

Так, у відповідності до Закону «Про зерно та ринок зерна в Україні» «зерно – це плоди зернових, зернобобових та олійних культур, які використовуються для харчових, насіннєвих, кормових та технічних цілей», а «виробництво зерна – діяльність сільськогосподарських товаровиробників, що пов'язана з вирощуванням зерна, забезпеченням внутрішніх потреб України у насіннєвому матеріалі, зерні для продовольчих, фуражних та технічних цілей, поліпшенням його якості, створенням експортного потенціалу ринку зерна, а також

гарантуванням продовольчої безпеки держави за рахунок розвитку власного зернового господарства» [29].

Як бачимо, дія даного закону розповсюджується на плоди зернових, зернобобових та олійних культур. Така практика об'єднання в поняття «зерно» різних за біологічно-хімічним складом, характером призначення і використання зернових культур, технологічними особливостями вирощування, збирання і зберігання, а також за рівнем виробничих витрат на виробництво одиниці основної продукції та величиною ціни при їх реалізації, наразі втратила доцільність її подальшого застосування. Адже на ринку відбувається процес купівлі-продажу конкретного виду зерна - пшениці, ячменю, кукурудзи тощо.

В умовах ринку попит і пропозиція визначаються на кожний конкретний вид зерна. Тому в сільському господарстві необхідно запровадити окремий облік виробництва кожного виду зерна та його витрат. Такий підхід дасть можливість більш точно визначати потенціал підвищення ефективності за окремою культурою.

В межах дослідження для аналізу світового ринку зерна та деяких параметрів зернового господарства, увагу буде приділено плодам зернових та зернобобових культур, які в літературі, у більшості випадків, поєднані в одну групу «зернові культури», так як більшість наявних даних не дає можливості їх розмежувати. Проте основний акцент буде зроблено виключно на хлібні зернові культури (у тому числі круп'яні).

«Зернові культури (також, хлібні рослини) - найважливіша група вирощуваних однорічних трав'янистих рослин, оброблюваних для отримання зерна - основного продукту харчування людини, сировини для багатьох галузей промисловості, та використовується для виробництва корму для тварин. До цієї групи культур належать три ботанічні родини: злакові, або тонконогові (Gramineae, Poaceae), бобові (Fabaceae,

Leguminosae) та (Polygonaceae), їх плоди - зернівки у злакових, горішки у гречки, насіння - у бобових рослин.

За морфологічними і біологічними особливостями зернові злакові культури поділяють на дві основні категорії:

- *хлібні зернові культури* (у тому числі *круп'яні*). Більшість хлібних зернових культур (пшениця, ячмінь, жито, овес, рис, кукурудза, сорго, просо, чумиза, могар, пайза, дагусса тощо) належить до ботанічної родини злаків (Poaceae). Гречка — до родини гречаних (Polygonaceae). Борошnistий амарант *Chenopodium quinoa* — до родини амарантових.

- *зернобобові культури* (боби) — горох, квасоля, сочевиця, соєві боби та інші.

За типом розвитку і тривалості вегетації хлібні зернові культури поділяються на *озимі культури* та *ярові культури*» [59].

Важливим для нашого дослідження є поділ зерна на продовольче, технічного призначення та фуражне:

«- зерно продовольче - зерно, що використовується для переробки та виготовлення харчових продуктів;

- зерно технічного призначення - зерно, що призначене для промислової переробки на інші продукти (спирт, крохмаль, медичні препарати тощо);

- зерно фуражне - зерно групи фуражних та інших зернових культур, призначене для годівлі худоби та птиці у вигляді комбікормів, дерті тощо» [29].

Особливої актуальності цей поділ набуває при розгляді факторів, які впливають на ціну різних груп зерна. Повертаючись до розгляду зернового господарства, зазначимо, що воно є підґрунтям зернопродуктового підкомплексу АПК. Хорунжий М. І. розглядає зернопродуктовий підкомплекс як один із найважливіших у структурі АПК, кінцевим призначенням якого є забезпечення потреб у зерні та продуктах, отриманих від його переробки. На його думку,

зернопродуктовий підкомплекс виконує два основних завдання - виробництво продовольчого зерна для випікання хліба та хлібобулочних виробів, отримання макаронних та кондитерських виробів, а також виробництво фуражного зерна для використання у тваринництві [60, с.310].

Натомість Уланчук В. С. і Мудрак Р. П. вважають зернопродуктовий підкомплекс одним з найбільш досліджуваних теоретиками і практиками об'єктів, функціонування якого залишається далеким від ефективного [61].

Фоменко С. В. розглядає зернопродуктовий підкомплекс як сукупність сільськогосподарських і переробних підприємств, пов'язаних між собою взаємовідносинами з метою підвищення економічної ефективності внаслідок зменшення сукупних витрат живої й уречевленої праці на виробництво кінцевої продукції. Основою цього процесу є розширення й поглиблення міжгалузевих зв'язків, тому зростання економічної ефективності зернопродуктового підкомплексу має ґрунтуватися на комплексному вирішенні проблем зростання продуктивності праці, раціонального використання трудових ресурсів, зменшення витрат зерна і зернопродуктів у процесі виробництва, транспортування, зберігання, переробки й реалізації [62, с.60].

Колодійчук В. А. визначає зернопродуктовий підкомплекс АПК як сукупність функціонально залежних сільськогосподарських і промислових підприємств, які забезпечують формування пропозиції зерна, його первинну обробку, зберігання, переробку на борошно, крупи, комбікорми, а також реалізацію, у тому числі на експорт, через посередництво відповідних інфраструктурних елементів і слугує джерелом сировинних ресурсів для підприємств спеціалізованих галузей із виробництва продовольчих товарів [63, с.46].

Головною передмовою формування зернопродуктового підкомплексу Погріщук Б. В. вважає те, що сукупність процесів виробництва, заготівлі, транспортування і переробки зерна переростає в цілісну систему, функціонування елементів якої підпорядковане єдиній меті – виробництву кінцевих продовольчих продуктів [64, с.6]. Він звертає увагу на те, що подальший розвиток продуктивних підкомплексів має здійснюватися у напрямі створення тісно інтегрованих систем з виробництва кінцевої продукції. При цьому розподіл прибутку від реалізації кінцевої продукції між підприємствами складових галузей дасть змогу забезпечити їхні економічні інтереси.

Натомість Лебедев К. А. відносить до зернопродуктового підкомплексу також й інші різноманітні сфери і види діяльності [65, с. 9].

Якнайповніше відобразити виробничо-економічні зв'язки між учасниками господарських відносин у зернопродуктовому підкомплексі вдалося Яремчук Н. В.. Вона виділила такі ланки: виробництво зерна; закупівля, зберігання і реалізація зерна; зберігання та переробка зерна; виробництво хлібних виробів; оптова й роздрібна торгівля, включаючи експортно-імпортні операції та ринкову інфраструктуру [66].

На основі узагальнення складових елементів підкомплексу Погріщук Б. В. запропонував схему зернопродуктового підкомплексу, включивши до нього банки, страхові компанії, консалтингові служби, товарні біржі як елементи сфери обслуговування підкомплексу [64]. На нашу думку, такий підхід не дає змоги зосередити увагу на аналізі власне підгалузей, що мають визначальне значення й вагу при формуванні основної товарної продукції зернопродуктового підкомплексу і можуть спрямувати аналіз у хибному напрямі.

На відміну від існуючих підходів вважаємо необхідним доповнити структуру зернопродуктового підкомплексу такими складовими, як виробництво засобів виробництва для

підприємств галузей, що входять до підкомплексу, а також врахувати такі чинники як наука, структура управління та підготовка кадрів. Остання складова структури зернопродуктового підкомплексу набуває особливого значення в сучасних умовах, адже досягнення науки, зокрема селекції, використання добрив, засобів захисту рослин від шкідників, новітні методи зберігання та переробки зернових тощо значною мірою впливають на ефективність функціонування підгалузі. Зростає також значущість якості підготовки кадрів, обізнаних з новітніми технологіями, розбудова системи дорадчої служби тощо.

Зернопродуктовому підкомплексу через його специфіку, чутливість до зовнішніх впливів (погодних умов, сезонності, економічної ситуації, кон'юнктури світового ринку, обсягів виробництва зерна в інших країнах) органічно притаманна нестійкість. Цілком вірогідно, що забезпечити абсолютну стабільність і ефективність розвитку цієї галузі не вдасться ніколи, проте реальним є вирішення завдання зменшення коливань у виробництві зернопродуктів, забезпечення стабільної роботи борошномельної, круп'яної, комбікормової, макаронної та хлібопекарської галузей.

В цілому зерновий комплекс є основою для розвитку внутрішнього ринку зерна та різних пов'язаних галузей. В окремих випадках, від господарського току до кінцевої реалізації процес руху зерна акумулює в собі від 3 до 22 суміжних або побічних виробництв, які відбиваються на вартості кінцевого продукту [67-70].

Висвітлення теоретико-методологічних засад державного регулювання і розвитку регіонального зернового господарства потребують насамперед уточнення сутності та змісту самого поняття «ринок», «зерновий ринок» та «регіональний ринок зерна». Це пов'язано з тим, що система державного регулювання є складовою ринку, а також методи державного

регулювання розповсюджуються на всіх учасників ринку, враховуючи певні особливості регіонів.

Категорія «ринок» в економічній теорії є багатогранною і неоднозначною. Представники сучасної політичної економії та макроекономіки у трактуванні сутності ринку акцентують увагу на сукупності економічних відносин у сфері обміну та його головних функціях; маркетологи – на учасниках ринкового процесу та місці реалізації товарів. Розкриття природи ринку через відтворювальні процеси знаходить відображення у дефініції, сформульованій Лисюком В. М.: «ринок – це механізм руху благ і послуг в формі товарів і грошей у рамках суспільного відтворення на всіх рівнях економічної системи суспільства» [71, с.42]. Дана дефініція є значно ширшою від визначень теоретиків політекономії та маркетингу, акцентує увагу на місці і ролі ринку в суспільній відтворювальній системі і є найбільш прийнятною для використання у дослідженнях сучасних товарних ринків, в т. ч. і зернового.

На думку Башнянина Г. І. та Копич І. М., серед сучасних інтерпретацій мікроекономічного ринку виділяють три головні [72, с.24]:

- 1) елементарну (ринок – система зв'язків між покупцями і продавцями);
- 2) високу (ринок – сфера товарно-грошового обігу);
- 3) гіпервисоку (ринок – мікроекономічна система).

Вчені вважають, що спираючись на гіпервисоку інтерпретацію мікроекономічного ринку, можна здійснити метатеоретичний науковий аналіз економічних систем, який є більш високим, більш складним і досконалим, ніж їх теоретичний аналіз. Метатеоретичний аналіз виконує важливу методологічну роль у дослідженні господарських систем, орієнтуючи дослідників на вивчення економічних проблем через аналіз ринкових структур і ринкових проблем [72, с. 26]. Ми підтримуємо дану наукову позицію, оскільки оцінка та

діагностика зернового ринку як мікроекономічної системи дозволяє охопити всю множинність відтворювальних процесів, здійснити різноаспектний секторний аналіз та розробити ефективні механізми їх системного регулювання.

Загалом сучасні інтерпретації мікроекономічного ринку – елементарна, висока та гіпервисока – найбільш повно відображають етапи еволюції дефініцій «ринок» та «зерновий ринок». У науковій літературі та законодавчих документах немає єдиного універсального визначення терміну «зерновий ринок». Привертає увагу в цьому напрямку дослідження Нікішиної О.В. [73, с. 40-41], яка узагальнила наявні підходи до дефініції (табл. А.1, Додаток А).

Окремі трактування зернового ринку можуть бути охарактеризовані як ступені сходження від його найпростіших, початкових форм (місце купівлі продажу зерна) до вищих і складніших (економічна система). Систематизувавши найпоширеніші дефініції ринку зерна, критично оцінивши їх, можна ідентифікувати чотири підходи до трактування вихідної категорії: маркетинговий (елементарна інтерпретація), синтезуючий (висока інтерпретація), системний (гіпервисока інтерпретація) та регіональний підхід, в межах якого також просліджується еволюційне сходження від елементарної до гіпервисокої інтерпретації регіонального зернового ринку.

Згідно із Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні» «Ринок зерна – система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами у процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням» [29].

Трактування терміну «зерновий ринок» законом дозволяє чітко визначити його структуру у складі чотирьох секторів, в яких розгортають діяльність суб'єкти «виробництва, зберігання,

торгівлі та використання зерна», тобто сформувати законодавчий базис для функціонування повного чотирьохсекторного зернового ринку держави (рисунок 1.1).

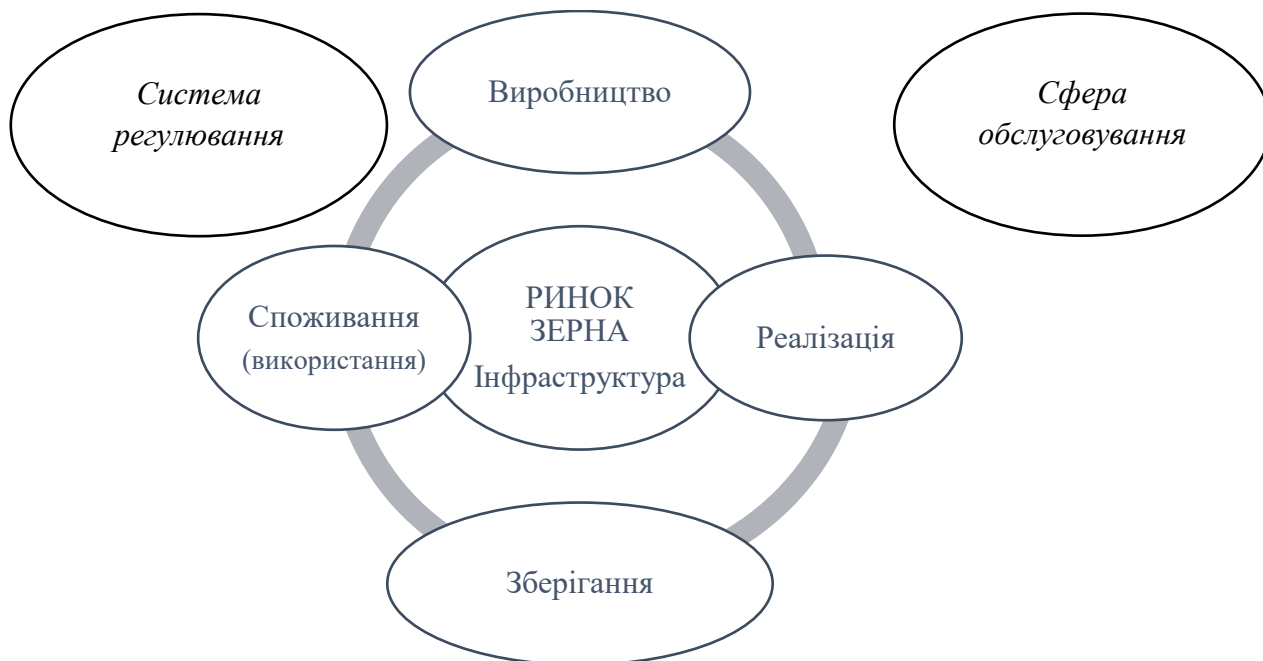

Рис. 1.1 - Чотирьох секторний ринок зерна України

Підтвердження такого трактування знаходимо в роботі Калюжної О. В., яка зазначає, що «з економічної точки зору ринок зерна – складна ієрархічна система, функціонування якої розглядається в системі «виробництво – реалізація – перероблення – споживання» [74, с.61]. Тобто, не дивлячись на те яку назву мають виокремлені елементи ринку, суть залишається незмінною: ринок зерна являє собою комплексну одиницю, кожен з елементів якої має власну структуру.

Структура і організаційна побудова зернового ринку припускають виділення наступних складових: 1) суб'єкти господарювання, що виступають на ринку як покупці і продавці зерна та зернопродуктів; 2) об'єкти ринку – сукупність зерна та зернопродуктів. Окремим елементом, який потребує уваги є інфраструктура, яку в більшості випадків фахівці визначають, як сукупність організацій, що створюють умови для укладання

угод, які організовують взаємовідносини учасників господарювання на зерновому ринку, що забезпечують його стійкість і стабільність функціонування, які опосередковують рух об'єкта ринку від виробництва до споживача.

Суб'єкти ринку в залежності від стадій руху товару на зерновому ринку поділяються на три групи: виробники зерна (аграрні підприємства усіх форм власності); первинні покупці зерна (заготівельні організації в особі елеваторів, брокерські фірми, учасники бартерних угод); кінцеві покупці зерна (борошномельні, комбікормові, спиртові, крохмале-патоковий, пивоварні і круп'яні виробництва), включаючи покупців зернопродуктів (хлібопекарські підприємства, макаронні та кондитерські фабрики, харчоконцентратні підприємства тощо) (рис. 1.2).

Рис. 1.2 -Суб'єкти ринку зерна

У відповідності до Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» [29], суб'єктами ринку зерна є:

– суб'єкти виробництва зерна (власники, орендарі та

користувачі земельних ділянок, які використовують їх для виробництва зерна);

- суб'єкти зберігання зерна (зернові склади (елеватори, хлібні бази, хлібоприймальні, борошномельні і комбікормові підприємства), суб'єкти виробництва зерна, які зберігають його у власних або орендованих зерноскладах, та інші суб'єкти господарювання, які беруть участь у процесі зберігання зерна);

- Аграрний фонд та інші суб'єкти державних заставних закупівель зерна та державної аграрної інтервенції (сільськогосподарські товаровиробники, зернові склади та інші суб'єкти, визначені законодавством);

- акредитовані біржі;

- Аграрний страховий пул створений відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»;

- Гарантійний фонд;

- інші суб'єкти господарювання, які діють на ринку зерна.

Регіональний ринок зерна є складовою частиною національного ринку. Дефініція «регіональний ринок зерна» від початкової інтерпретації як «системи економічних відносин з приводу купівлі-продажу зернової продукції в межах певного регіону» [75, с.16] еволюціонувала до «складної економічної системи, що динамічно розвивається та функціонує в межах певної території, на якій здійснюється система економічних зв'язків і залежностей між господарюючими суб'єктами ринку з урахуванням характерних регіональних особливостей розвитку економіки в цілому і зернової галузі зокрема» [76].

Основними характеристиками будь-якого ринку, в тому числі й ринку зерна є обсяг ринку, динаміка зростання ринку, динаміка ціни на ринку. Динаміка зростання ринку зерна, в першу чергу, визначається обсягами його виробництва.

Отже, ринок зерна є однією з основних складових частин агропродовольчого ринку. Він являє собою досить складну

систему різних взаємовідносин товаровиробників (продавців) та споживачів (покупців) зерна, відповідних господарських зв'язків між ними, а також впливу регулюючих державних органів на ефективність його роботи.

При аналізі регіонального ринку зерна слід враховувати всі особливості, властиві виробництву та збуту аграрної продукції в окремому регіоні, а також основні соціально-економічні тенденції регіонального розвитку.

1.2. Суть організаційно-економічного механізму розвитку зернового господарства

Сьогодні немає однозначного тлумачення змісту організаційно-економічного механізму, а дослідники досить часто використовують це поняття, не розкриваючи повністю його суть. В економічній літературі ототожнюють поняття «організаційно-економічний механізм», «господарський механізм» та «економічний механізм».

Поняття «механізм» є також достатньо досліджене в науковій літературі [77-79]. В економічній науці поняття «механізм» (від гр. *machine* – машина) означає систему (простір, спосіб), що визначає порядок будь-якого виду діяльності. В економічній енциклопедії за редакцією С.В. Мочерного визначено механізм як систему, спосіб, що визначає порядок певного виду діяльності, системи певних ланок та елементів, що взаємодіють [60], а також внутрішню будову, систему, сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище. Термін «механізм» набуває уточненого змісту у поєднанні з такими його значеннями, як «господарський», «економічний», «організаційний», «організаційно-економічний», «ринковий», «соціальний», тощо.

Господарський механізм – це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення

суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства [80].

Отже господарський механізм – це цілісна система народного господарства (промисловості), представлена певною сукупністю організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються у конкретних умовах чинні економічні закони, процес відтворення.

Завдання господарського механізму – реалізація стійкого економічного зростання на основі відтворення науково-технологічного, природного, економічного й соціального потенціалів, концентрації інтелектуального ресурсу на ключових напрямках розвитку.

Функції господарського механізму такі:

- реалізація потенціалу, закладеного в кожній формі власності й господарювання, забезпечення конкуренції та співробітництва між ними стосовно використання науково-технологічного потенціалу;

- упорядкування процесу відтворення за допомогою формування ринково-конкурентної системи самоорганізації, самоврядування процесу господарювання і відповідної системи державного економічного регулювання;

- забезпечення збалансованості та внутрішньовиробничої пропорційності між структурними ланками виробництва на інноваційній основі;

- підтримка стійких стимулів підприємців, менеджерів, працівників і колективів у створенні якісно нових технологій, форм організації виробництва, маркетингового обслуговування, реалізації кваліфікаційного й творчого потенціалу всіх суб'єктів господарювання;

- створення однакових економічних умов для реалізації соціально-економічного потенціалу кожної фірми та суб'єкта

власності й господарювання в організації ефективного інноваційного процесу.

Економічний механізм є дещо вузьким поняттям, ніж господарський, і відображає складну схему форм і методів господарювання, всю систему виробничих відносин та спрямований на підвищення економічної ефективності ведення господарства [81].

За твердженням багатьох дослідників, економічний механізм господарювання включає в себе механізми, які регулюють економічну діяльність підприємства – механізми організаційної побудови, планування, фінансування, ціноутворення, стимулювання, кредитування, обліку і контролю, внутрішніх і зовнішніх взаємовідносин та інше. Й. Завадський взагалі вважає, що економічний механізм включає в себе систему методів управління і є складовим елементом господарського механізму [82, с. 44].

На думку Макаренко П.М., економічний механізм є системою взаємовідносин планово-економічних форм і методів управління, організації та стимулювання виробництва, які спрямовані на пропорційний розвиток сільського господарства та інших галузей АПК на інтенсивній основі. Основними ланками економічного механізму господарювання є планування, економічне стимулювання виробництва, фінансування та кредитування, ціноутворення, господарський розрахунок, організація праці та управління [83, с. 615]. П.С. Березівський зазначає, що економічний механізм АПК слід розуміти як сукупність взаємопов'язаних організаційно-економічних методів планового впливу на погодження госпрозрахункових інтересів підприємств, які забезпечують взаємні дії та організаційну спрямованість в просуванні продукту від виробника до споживача [84, с. 212].

Як стверджує Габор В.С., необхідним елементом господарського механізму є організаційний механізм, який

являє собою систему взаємозв'язку і взаємодії форм та методів господарювання, за допомогою яких здійснюється організація та управління діяльністю підприємства, а також підвищується економічна ефективність його діяльності. Складовими цього механізму є ринкова структура організації виробництва, підприємництво у аграрній сфері, маркетингова діяльність, менеджмент, організаційно-правові норми і стандарти, інфраструктура ринку [85, с. 102].

Організаційний механізм – це сукупність організаційних форм і методів ведення господарства. Ю.О. Путятін та О.І. Пушкар відзначають, що економічні механізми розділяються на власне економічні, організаційно-економічні й організаційно-управлінські. На думку авторів, характерною рисою економічного механізму є його автоматичний характер стосовно підтримуваних процесів або діяльності. Організаційно-економічний механізм відрізняється тим, що природний перебіг економічних процесів замінюється та/або доповнюється їх управлінням або регулюванням. Для організаційно-управлінського механізму характерно те, що результатом його функціонування є управлінське рішення, яке використовується в процесах управління підприємством [86].

Вагомий внесок у дослідження сутності категорії організаційно-економічного механізму зробив Б.В. Погріщук [87]. Він розглядав організаційний механізм як підсистему господарського механізму, яка забезпечує реалізацію завдань і досягнення цілей управління. «Господарський механізм, як система впливу на виробництво, – зазначає Б.В. Погріщук, – охоплює широке коло організаційних, економічних, соціальних важелів, форм і стимулів. Організаційний механізм – це організаційні форми виробництва, праці й управління: організаційні структури та функції управління, норми і нормативи, правові акти, які регламентують організаційні відносини; порядок складення планів; співвідношення

самостійності і централізованого управління; техніко-економічні норми і нормативи; порядок укладання договорів постачання і збуту продукції тощо» [87, с.28].

Організаційно-економічний механізм як синтезуюче поняття Б.В. Погрищук розглядає як сукупність організаційних та економічних формі методів функціонування, регулювання та взаємодії усіх елементів господарської системи, спрямована на досягнення кінцевого результату [87, с.110].

Організаційно-економічний механізм в аграрній сфері слід розглядати як систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок функціонування сільськогосподарських підприємств, що приведе до досягнення очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів [88, с. 15].

Необхідно зазначити, що господарський і організаційно-економічний механізми в ряді випадків розглядаються як ідентичні важелі, а їх структурні елементи не розмежовані і не мають чіткого визначення. На нашу думку, організаційно-економічний механізм являє собою систему організаційних та економічних форм, методів, способів і критеріїв за допомогою яких здійснюються економічні процеси і явища з розвитку виробництва та втілюються в життя управлінські рішення з удосконалення і підвищення його ефективності.

Використовуючи системний підхід можна дійти висновку, що організаційно-економічний механізм включає сукупність простих і складних взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих ключових систем (процесів, елементів, форм, методів), які визначають зміст, порядок розробки й функціонування будь-якого виду робіт, процесів чи об'єктів у сфері діяльності людини і які дають змогу за мінімальних витрат ресурсів і часу задовольнити вимоги інноваційної політики, ринків попиту і

пропозиції, тенденції розвитку науки, техніки, технології, організації, економіки та інших аспектів розвитку виробництва.

Виходячи з наведених визначень, організаційно-економічний механізм можна розглядати як синтезуючу категорію, яка представляє собою сукупність організаційних та економічних форм і методів функціонування, регулювання і взаємодії усіх елементів господарської системи, спрямована на досягнення кінцевого результату.

На основі зібраного і опрацьованого відповідним чином теоретичного матеріалу, Гуменюк М. М. була розроблена схема організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності господарств та підприємств АПК (рис.1.3).

Сучасна структура сільськогосподарського виробництва, співвідношення різних організаційно-правових форм господарювання склалися під впливом соціально-економічних процесів, які відбувалися в умовах аграрної реформи.

Виходячи з визначення організаційно-економічного механізму на внутрішньому продовольчому ринку, яке розкладається на окремі блоки організаційного та економічного механізмів, в умовах ринкових відносин особливо різко змінюються вимоги до економічного механізму.

Слід підкреслити, що зміни в політичному житті і економіці, що відбуваються нині, набагато більш швидкоплинні, ніж раніше, і для того, щоб сільгосппідприємство продовжувало функціонувати, максимально враховуючи макро- і мікроекономічні умови господарювання, необхідне швидке і уміле маневрування наявними ресурсами за допомогою вибраного ефективного економічного механізму.

Йому властиві такі риси як системність, ієрархічність, структурна необхідність кожного з його елементів, стійкість функціонування, гнучкість, взаємопосилення його елементів.

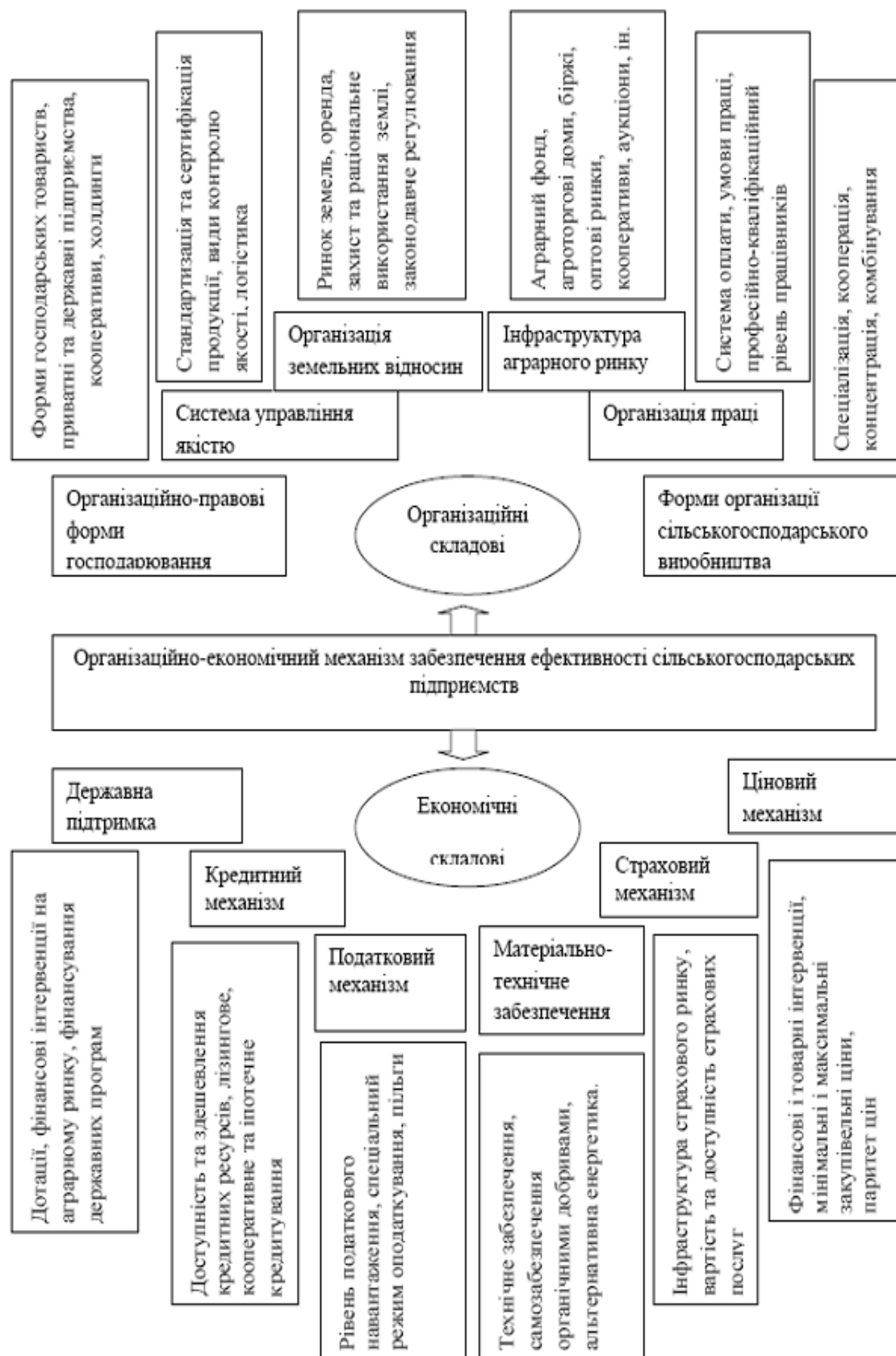

Рис. 1.3 - Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності підприємств АПК [89]

1.3. Механізм державного регулювання ринку зерна та напрями регіонального розвитку зернового господарства

Державно-правове регулювання галузей сільського господарства являє собою сукупність заходів щодо визначення системи органів державного управління в аграрній сфері, прийняття й виконання аграрно-правових актів, закріплення певних повноважень цих органів. В аграрній сфері вживаються такі поняття, як «управління» і «регулювання». Різниця між цими поняттями полягає в широті впливу на певні види суспільних відносин. Регулювання безпосередньо не пов'язане з підпорядкуванням, але припускає управлінський вплив. Вживання в законодавстві термінів «управління», «регулювання» засвідчує ширину і глибину втручання державних органів у ту або іншу сферу. Якщо основою державного управління ринком зерна є вплив на розвиток виробництва, то регулювання – це такий цілеспрямований вплив суб'єктів на об'єкт, коли визначаються напрям, межі функціонування об'єкта, глобальні стратегічні цілі, головні завдання, засоби розв'язання їх. Державне регулювання відрізняється від державного управління специфікою методів і форм впливу, а також суб'єктами.

Ознаками державного регулювання відносин взагалі в аграрній сфері та на ринку зерна зокрема є:

- його державно-правовий характер;
- внутрішня функція держави;
- його зміст – підтримка в певному режимі грошово-фінансової системи;
- регулювання витрат держави і життєвого рівня населення;
- регулювання соціальної інфраструктури;
- регулювання зовнішньоекономічних зв'язків;
- регулювання на макрорівні структури виробництва;

– розроблення організаційно-економічних заходів щодо охорони навколишнього середовища та ін.

Державне регулювання має на меті досягнення сільським господарством зернового ринку максимальної ефективності для задоволення попиту населення на продукти харчування, сировину і продовольство. Завданням його є координація й розвиток міжгалузевих та внутрішньогалузевих зв'язків.

Вищезазначене дає підстави визначити *державне регулювання ринку зерна* як сукупність економіко-правових заходів, спрямованих на встановлення ринкових відносин, роздержавлення, приватизацію, підприємництво, розвиток села й різних форм господарювання з метою поліпшення організації виробництва і доведення до споживача продукції зерновиробництва [78; 90].

Важливою особливістю регулювання в сфері зернового ринку є необхідність розроблення комплексного підходу, який дав би змогу узгоджувати цілі й інтереси об'єктів управління різного рівня з загальнонаціональними інтересами забезпечення продовольчої безпеки країни, а також підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників на світовому ринку.

Відповідно, система регулювання ринку розглядається як сукупність двох стадій:

– стадія забезпечення зернового ринку. Головним завданням регулювання на цій стадії є забезпечення ефективного статичного стану ринку, який передбачає стійкість господарської та фінансової діяльності підприємств виробництва, транспортування, зберігання, перероблення, реалізації, висока якість виробленої продукції, задоволення потреб споживачів;

– стадія забезпечення розвитку ринку. Завдання регулювання полягає в тому, щоб забезпечити розвиток

зернового ринку в умовах обмеженості ресурсів на основі створення їхніх умов розвитку [91, с.2].

У Законі України «Про зерно та ринок зерна в Україні» основними засадами державної політики щодо регулювання ринку зерна визначено:

- надання пріоритетної бюджетної, кредитної та інвестиційної підтримки суб'єктам здійснення режиму заставних закупівель зерна та суб'єктам державної аграрної інтервенції;
- встановлення розміру суми бюджетної позики, розрахованої, виходячи з розміру встановленої мінімальної закупівельної ціни;
- гарантування сільськогосподарським товаровиробникам права вільного вибору використання зерна та ціни його реалізації;
- недопущення обмежень у пересуванні зерна та продуктів його переробки;
- контроль якості зерна та його зберігання;
- розвиток мережі обслуговуючих зерновий ринок кооперативних формувань;
- впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій у виробництві, зберіганні та переробці зерна;
- лізингове обслуговування ринку зерна [29].

Центральні та місцеві органи виконавчої влади сприяють першочерговому залученню інвестицій для розвитку матеріальної бази сільськогосподарських товаровиробників, заготівельних та зернопереробних підприємств, підприємств, які виготовляють машини, устаткування, обладнання для зернового господарства, удосконалення інфраструктури ринку зерна.

Урожай зерна підлягає страхуванню, яке здійснюється сільськогосподарськими товаровиробниками всіх форм власності та господарювання.

Державне регулювання ринку зернових здійснюється у поєднанні з ринковими механізмами і спрямоване на погодження всіх елементів цього ринку. Його межі визначаються межами дії об'єктивних економічних законів і конкретними завданнями, що стоять перед державою щодо надійного забезпечення потреб країни в зернових на конкретний період.

Система державного регулювання зернового ринку дозволяє виділити два окремих його види [92, 93]:

- регулювання за відхиленнями - держава змушена втручатися в ринкові процеси, коли виявляється відхилення будь-якого показника при функціонуванні ринку зерна від встановлених норм гарантування продовольчої безпеки;

- регулювання за критичними параметрами - державне втручання в ринкові процеси, коли показники функціонування ринку зерна досягають неприпустимого рівня, наприклад проведення державою закупівельних інтервенцій у разі, коли ринкові ціни на зерно падають нижче певного мінімального рівня, чи товарних інтервенцій, коли відбувається зростання ринкових цін на зерно понад максимального рівня їх коливань на ринках.

Можна погодитись з точкою зору, яку висловив в своєму дослідженні Савчук Р. В. [94], що для стійкості розвитку зернового ринку необхідна реалізація основних пріоритетних напрямів державного регулювання: створення організаційно-економічного механізму регулювання ринку, збалансування площі посіву зерна, розвиток інфраструктури, зміцнення експортного потенціалу зернового ринку, цінове регулювання, вдосконалення кредитно-фінансової системи та ін.

В Україні застосовуються такі види державного втручання в діяльність ринку пшениці: закупівля зерна в державні резерви; закупівля зерна державною компанією для комерційного використання; субсидування виробників пшениці;

субсидування експорту; заборона на експорт. Державною підтримкою охоплений практично весь цикл виробництва і обороту зернових.

Основним способом державних інтервенцій на зерновому ринку є державні закупівлі Аграрним фондом. Спочатку діяльність Аграрного фонду була спрямована лише на закупівлю зерна і зберігання державного резерву, на сьогоднішній день крім цієї функції він займається комерційною закупівлею зерна, в тому числі за контрактами з відкладеним постачанням, інвестиційною діяльністю та експортом зерна. Дії Аграрного фонду отримують як позитивну, так і негативну оцінку. Основною причиною невдоволення аграрних підприємств є закупівля Аграрним фондом зерна за цінами нижче ринкової, що негативно вплинуло на і без того незадовільний стан фермерів [95].

Основним заходом в системі державного регулювання є підтримка певного рівня цін, що забезпечує стабільність доходів сільськогосподарських товаровиробників. Для цього держава встановлює ліміти на ціни, виробляє дотації і компенсації. Разом з тим ринкова ціна не задовольняє інтереси сільськогосподарських товаровиробників через незбалансованість попиту і пропозиції на зернові. Тому держава компенсує сільськогосподарським товаровиробникам відхилення від ринкової ціни в розмірах, необхідних для їх діяльності на певному рівні прибутковості.

З метою захисту внутрішнього ринку від необґрунтованого зростання цін на продукцію борошномельної та хлібопекарської промисловості необхідне застосування різних методів регулювання цін, які в основному зводяться до наступного [96]:

- встановлення співвідношень між роздрібними, оптовими і закупівельними цінами на зерно, борошно і хліб на основі введення обмеження прибутковості в торгівлі та переробній промисловості;

- введення на зерно, що закупається в державний фонд, системи двох закупівельних цін: тверді закупівельні ціни, складові $\frac{2}{3}$ повної закупівельної ціни, і закупівельні ціни з бюджетної надбавкою, рівні $\frac{1}{3}$ повної закупівельної ціни. Разом з тим в собівартості переробки зерна слід враховувати тільки $\frac{2}{3}$ цієї ціни без урахування бюджетної надбавки.

Дані закупівельні ціни можуть використовуватися як основа для встановлення гарантованих цін, заставних ставок, а також для розрахунку дотацій і компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам і вирішення питань пільгового оподаткування села. Слід взяти до уваги ту обставину, що система цін повинна формуватися на базі закупівельних цін. Так, якщо їх рівень завищується, то це призводить до збільшення витрат державного бюджету на формування і підтримку системи цін в цілому.

Необхідно розкрити специфіку застосування гарантованих закупівельних цін. Гарантовані закупівельні ціни несуть величезне функціональне навантаження. Їх доцільно використовувати при закупівлі зерна для державних потреб в тому випадку, коли середні ринкові ціни нижчі гарантованих, представляючи собою мінімально допустиму межу рівня цін на продукцію, виконуючи страхову функцію. Їх використовують за погодженням із сільськогосподарськими товаровиробниками при закупівлі продукції на державні потреби, для розрахунку доплат до ринкових цін при реалізації в межах встановлених квот. Вони служать базою для розрахунку авансових виплат виробникам сільськогосподарської продукції, які уклали договори на поставку до державного фонду.

Найбільш складною проблемою при встановленні мінімальної межі гарантованих цін є розрахунок рівня собівартості, що закладається в основу гарантованої ціни. Якщо за основу використовувати середній рівень собівартості, то виникає питання, за якою методикою її розраховувати. При

виникненні незначними помилками у встановленні гарантованої ціни на зерно, наслідки можуть негативно позначитися на економічному, соціальному і навіть політичному результаті діяльності суб'єктів зернового ринку. Як відомо, в період планової економіки вважалось, що при встановленні державних закупівельних цін необхідно орієнтуватися на сформований в середньому за останні 10 років рівень собівартості продукції в регіоні або природно-економічній зоні [97].

Іноді із загального числа господарств регіону відбирали так звані типові, тобто ті, де були середні показники по галузі близькі до середньо регіонального рівня інтенсивності виробництва, забезпеченості основними і оборотними фондами, трудовими ресурсами, іншими словами, крім собівартості продукції рекомендували враховувати об'єктивні умови господарювання. В цьому випадку гарантована ціна на продукцію сприяла забезпеченню певної норми накопичення, але тільки в тих сільгосппідприємствах, які мають більш високий рівень продуктивності праці, а собівартість нижча середньо регіональних показників. У господарствах, де ступінь використання власних ресурсів був нижче середнього, рівень гарантованих цін не забезпечував мінімальну норму накопичення.

Рекомендованою базою для визначення гарантованої закупівельної ціни на зерно повинні стати собівартість, прогнозована на базі фактичної і рентабельність, рівень якої дозволить забезпечити отримання прибутку сільськогосподарським товаровиробником.

Центральною ланкою в такій системі цін відповідно до державного регулювання через діяльність Аграрного фонду є закупівельні (гарантовані) ціни, гарантовані державою для закупівлі зернових в державні фонди. Разом з тим Аграрний фонд може використовувати три види цін на закупівлю

зернових до державного та комерційного фондів: цільова ціна - ціна встановлюється на основі середнього рівня ринкових цін, вона є базою для визначення цін втручання; закупівельна (гарантована) ціна – закупівля по ній проводиться, коли середні ринкові ціни нижче мінімально допустимої межі ціни рівній собівартості, вона використовується для розрахунку рівня компенсацій і доплат; ціна втручання – використовується, коли потрібні екстрені заходи по стабілізації ринку зерна на основі державних інтервенцій.

Інструментом державної підтримки АПК, який широко використовується в практиці підтримки аграріїв є відшкодування вартості користування банківськими кредитами.

Кабмін також затвердив головним розпорядником зазначених коштів Міністерство аграрної політики та продовольства, а розпорядниками на місцях – департаменти агропромислового розвитку облдержадміністрацій. При цьому профільне міністерство розподіляло кошти між відповідними департаментами пропорційно середньорічному обсягу виробництва за попередні 3 роки та у разі потреби зможе здійснювати перерозподіл коштів між регіонами.

Такий підхід, на наш погляд, має ряд вад, які роблять механізм державної підтримки складним та неефективним. Це стосується, як кількості вимог та документів, які потрібно оформити, так і терміну прийняття рішення про отримання дотацій, а також лагу часу від подання документів до отримання фактичних ресурсів. Викликають питання також і невизначеності термінів дії окремих програм державної підтримки.

Разом з тим, за прогнозами інфляційні процеси в країні проявлятимуться й надалі. Проте вкладення коштів у вирощування сільськогосподарських культур є їх своєрідним захистом від знецінення. Тож кошти отримані від реалізації

виробленої продукції компенсують понесені витрати та надають можливість подальшого ведення господарської діяльності [98].

Таким чином, найважливіший сектор аграрного ринку України – зерновий ринок, який є складною системою економічних взаємин і інтересів учасників ринку. Ринок зерна – це відкрита система економічних відносин, яка виникає та складається під час самого процесу виробництва, обігу і розподілу зернової продукції, для котрої характерними є свобода учасників ринку під час вибору покупців, продавців, ринкове ціноутворення, підприємницька свобода формування та використання джерел ресурсів. Функціонування зернового ринку базується в своїй основі на певних принципах, які визначаються ринковою економікою країни: багатоканальність, самофінансування, інфраструктурність. Видова структура зернового ринку пов'язують із різними споживчими властивостями окремих видів зернопродуктів.

Суб'єкти ринку в залежності від стадій руху товару на зерновому ринку поділяються на чотири групи: виробники зерна; первинні покупці зерна (переробка та зберігання); кінцеві покупці зерна.

Обов'язковим елементом є державне регулювання зернового ринку, яке в зарубіжних країнах буває двох видів: регулювання за відхиленнями – держава змушена втручатися в ринкові процеси, коли виявляється відхилення будь-якого показника при функціонуванні ринку зерна від встановлених норм гарантування продовольчої безпеки; регулювання по критичним параметрам – державне втручання в ринкові процеси, коли показники функціонування ринку зерна досягають неприпустимого рівня, наприклад проведення державою закупівельних інтервенцій у разі, коли ринкові ціни на зерно падають нижче певного мінімального рівня, чи товарних інтервенцій, коли відбувається зростання ринкових цін на зерно понад максимального рівня їх коливань на ринках.

Враховуючи відношення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції до виробництва промислової продукції регіону, всі регіони України поділяються на індустріальні, індустріально-аграрні, аграрно-індустріальні та аграрні [99, с. 32] або на індустріально-аграрні та аграрно-індустріальні [100]. Такий підхід може лежати в основі побудови організаційно-економічного механізму розвитку зернового господарства.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА МЕХАНІЗМІВ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

2.1. Аналіз структури, показників та проблем ринку зерна України

Перш ніж перейти до аналізу показників зернового ринку України, доцільно констатувати загальне зростання виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за період з 2010 по 2017 роки (Додаток Б).

Так, загальний обсяг виробництва за 2017 рік становив 247 млрд. 694 млн. грн., що на 60 млрд. 167,9 млн. грн. більше, ніж за 2010 рік. Проте, у порівнянні з 2016 роком обсяг виробництва сільськогосподарської продукції скоротився на 6 млрд. 946,5 млн. грн.. Визначені тенденції спостерігаються, як по продукції рослинництва, так і по продукції тваринництва.

Аналіз структури виробленої продукції, свідчить про орієнтацію України переважно на виробництво продукції рослинництва. Так, в 2017 році продукція рослинництва в цілому по господарствах всіх категорій займала 72,0% проти 64,3% за 2010 рік; продукція тваринництва – 28,0% проти 35,7%. Аналогічна ситуація спостерігається, як по сільськогосподарським підприємствам, так і по господарствам населення. Випереджаючими темпами відбувається збільшення частки продукції рослинництва в господарствах населення (рис. Б.1, Додаток Б).

Загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції Сумської області в 2017 році становив 10 млрд. 218,6 млн. грн., що в загальній структурі виробництва по Україні становить 4,1% та займає 12 місце серед 24 регіонів України

(табл. Б.5 Додаток Б). Продукція рослинництва становить 8 млрд. 152,6 млн. грн. (4,6%, 11 місце), продукція тваринництва – 2 млрд. 66,0 млн. грн. (3,0%, 13 місце).

Упродовж останніх п'яти років Україна зміцнила свої позиції на міжнародному аграрному ринку та впевнено перебуває в світовій десятці виробників зерна. В 2017 році розмір посівних площ сільськогосподарських культур в Україні склав 27 млн. 585 тис. га, з яких площа посіву зернових культур становить 14 млн. 118 тис. га (табл. Б.6 та рис. 2.1).

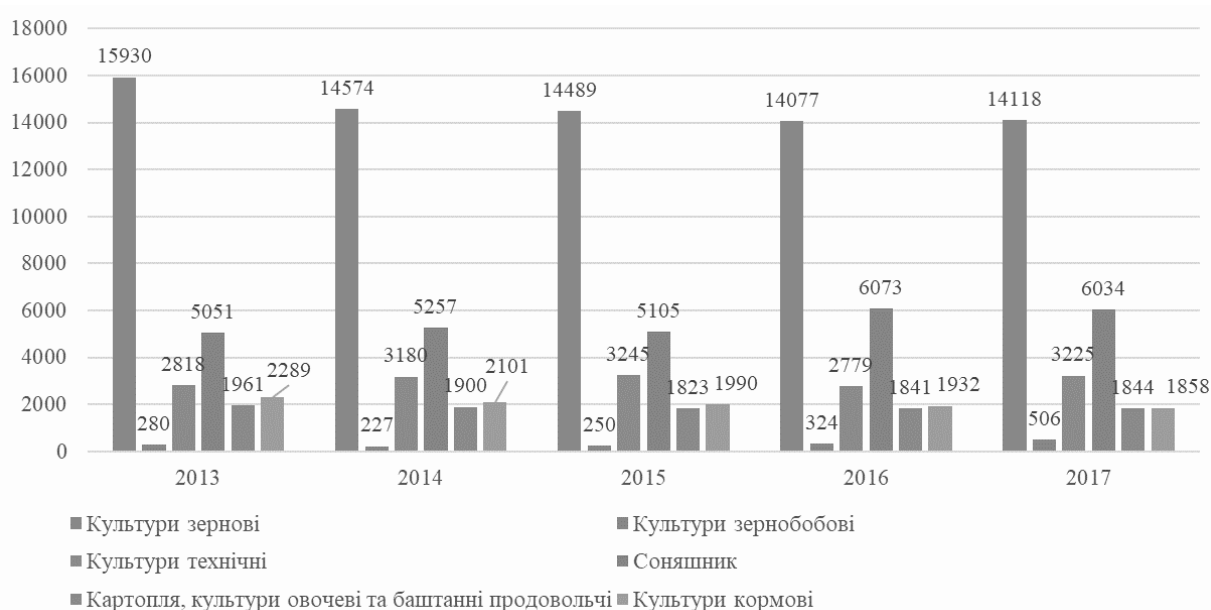

Рис. 2.1 - Динаміка посівних площ сільськогосподарських культур в господарствах України за 2013-2017 рр., тис. га

Слід зазначити, що за весь період дослідження в структурі посівних площ сільськогосподарських культур найбільша площа відведена зерновим культурам (табл. 2.1).

За період 2013-2017 р.р. по Україні посівні площі під зернові та зернобобові культури займали найбільшу питому вагу, як у сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення (таблиця Б.6, Додаток Б).

Таблиця 2.1 – Структура посівних площ сільськогосподарських культур в господарствах України за 2013-2017 рр., %

Культури	2013	2014	2015	2016	2017	2017- 2013, +,- пп	2017- 2016, +,- пп
Культури зернові	56,23	53,50	53,86	52,09	51,18	-5,05	-0,91
Культури зернобобові	0,99	0,83	0,93	1,20	1,83	0,85	0,64
Культури технічні	9,95	11,67	12,06	10,28	11,69	1,74	1,41
Соняшник	17,83	19,30	18,98	22,47	21,87	4,04	-0,60
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	6,92	6,98	6,78	6,81	6,68	-0,24	-0,13
Культури кормові	8,08	7,71	7,40	7,15	6,74	-1,34	-0,41

Не зважаючи на зменшення частки зернових та зернобобових культур (з 57,22% в 2013 році до 53,01% в 2017 році), відбувається збільшення посівних площ під соняшник (21,87% в 2017 році проти 17,83% в 2013 році), насіння якого також формує загальний стан ринку зерна. Склад посівних площ в Україні можна визначити, як зерново-соняшниковий із збільшенням в останні два роки площ під технічні культури.

Позитивним. на наш погляд є достатньо високий рівень площ збирання сільськогосподарських культур (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Збиральні площі сільськогосподарських культур в господарствах України за 2013-2017 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2017- 2013, +,-	2017- 2016, +,-
Посівна площа, млн. га всього	16,2	14,8	14,7	14,4	14,6	-1,6	0,2
Площа збирання, млн. га всього	15,8	14,6	14,6	14,3	14,6	-1,2	0,2
сільськогосподарські підприємства	11,5	10,5	10,6	10,4	10,5	-1,0	0,1
господарства населення	4,3	4,1	4,0	3,9	4,1	-0,2	0,1
Частка площ збирання, %	97,5	98,8	99,3	99,6	99,6	2,1	0,0

Так, як свідчать дані таблиці, частка площ, з яких здійснено збирання сільськогосподарських культур останні два роки становить 99,6%, що більше на 2.1 пп у порівнянні з 2013 роком.

Незібраними залишаються, як правило, площі під посівами кукурудзи, витрати на збирання на яку, в певні роки не перекриваються закупівельними цінами.

Слід звернути увагу на те, що основне виробництво зернових культур зосереджено в сільськогосподарських підприємствах. Їх частка площ збирання в загальній структурі становить в середньому 72%, решта 28% – господарства населення, які здійснюють вирощування зерна переважно низької якості та використовують його для власних потреб.

У 2017/2018 маркетинговому році (МР) виробництво зернових зменшилося на 4,8 млн. т до 61,9 млн. т у порівнянні з минулим роком (у 2016/17 МР було зібрано 66,1 млн. т зерна) [101]. (рис. 2.2).

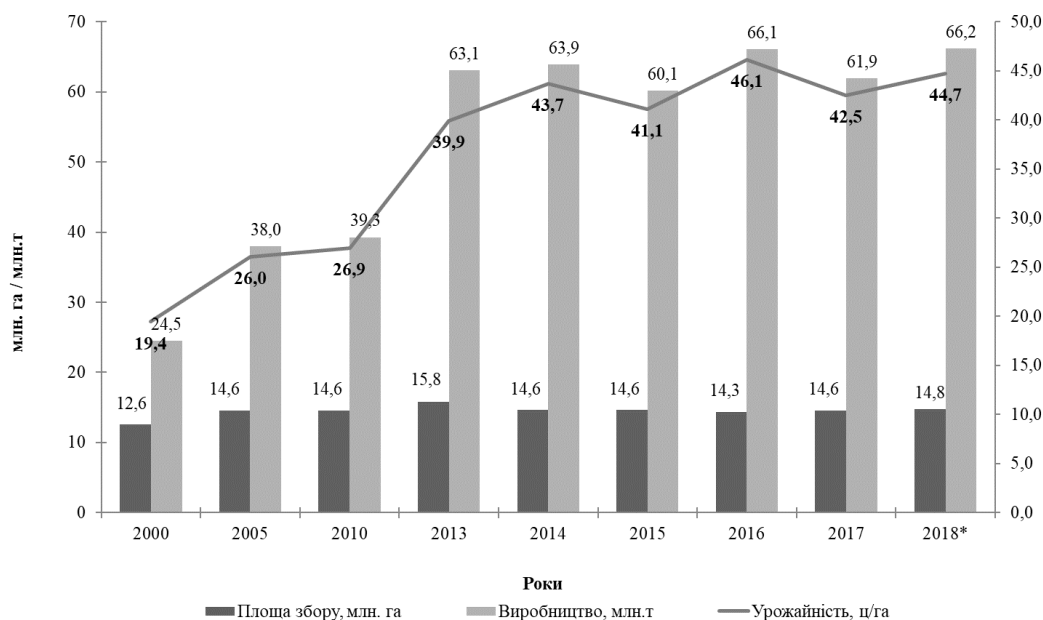

Рис. 2.2 - Динаміка виробництва зернових та зернобобових культур в Україні за 2000-2017 роки та прогноз на 2018 рік

Скорочення виробництва зернових та зернобобових культур обумовлено було зменшенням урожайності на 3,6 ц/га у порівнянні з 2016 роком при збільшенні площ збору. Основною причиною скорочення виробництва стала несприятлива погода в період наливання зерна. Найбільше скорочення торкнулося ячменю та кукурудзи.

Виробництво зернових на 97-98% (в 2017 році 97,9%) традиційно формується за рахунок трьох основних культур: пшениця (42,2%), кукурудза (39,8%) та ячмінь (13,4%).

В 2017 році зменшення загального виробництва відбулося за рахунок виробництва кукурудзи та ячменю.

За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, у 2018 році обсяги виробництва зернових і зернобобових культур перевищать минулорічні показники на 7% і становитимуть 66,2 млн. т. За даними ж Мінагрополітики у 2018 році виробництво зернових та зернобобових культур у заліковій вазі досягне 69 млн. т, а урожайність зерна досягне 47,2 ц/га, що на 4,6 ц/га вище порівняно з 2016 роком.

Як повідомляє «ПроАгро Груп» [102] з посиланням на прес-службу ІАЕ, збільшення валового збору зернових і зернобобових спричинене переважно збільшенням урожайності кукурудзи на 25,1% - з 54,6 ц/га до 68,3 ц/га. Внаслідок цього її виробництво зросте майже на 27% і становитиме 31,3 млн. т проти минулорічних 24,7 млн. т.

Пшениці 2018 року зібрано на 4,4% менше, ніж торік - 25 млн. т. Такі обсяги виробництва достатні для повного задоволення внутрішніх потреб у продовольчому зерні.

Суттєве зменшення площ під гречку (-42,9%) компенсоване зростанням майже у півтора рази урожайності цієї культури - з 9,6 ц/га до 14 ц/га. Виробництво гречки очікується на рівні 151,8 тис. т, тобто на 15,9% більше, ніж 2017 року.

Після зменшення валового збору рису у 2014 році внаслідок анексії АР Крим до 50,9 тис. т його виробництво продовжує набирати обертів. 2018 року внаслідок збільшення урожайності цієї культури майже на чверть його буде зібрано 78,5 тис. т - на 22,8 % більше, ніж торік.

Також помітно виріс врожай гороху - до 825,8 тис. т (+24,8%) та ячменю - до 7505,6 тис. т (+9,4%).

Зменшення на 10% площ під просо не змогло компенсувати навіть збільшення його урожайності до 15,8 ц/га (+7,5%). 2018 року очікується зменшення виробництва проса на 2,2% - до 82,6 тис. т.

Через зменшення площ вирощування та зниження урожайності зменшиться виробництво вівса - до 437,8 тис. т (-7%), а також жита - до 407,4 тис. т (-19,4%).

Найбільший вал зерна намолотили хлібороби у Вінницькій – 6,0 млн т, Полтавській – 5,9 млн т, Черкаській – 4,7 млн т, Одеській і Чернігівській – 4,3 млн т, Сумській – 4,1 млн т, Хмельницькій – 4,0 млн т областях. Найвища урожайність зернових та зернобобових культур зафіксована у Черкаській – 71,7 ц/га, Хмельницькій – 71,6 ц/га, Вінницькій – 70,9 ц/га, Київській – 67,9 ц/га, Сумській – 66,9 ц/га, Полтавській – 65,0 ц/га, Чернігівській – 64,2 ц/га областях.

При розглянутій тенденції збільшення обсягів виробництва зернових та зернобобових культур за 2010-2017 роки, обсяги реалізації цієї продукції не досягли свого максимуму, який був продемонстрований в 2015 році (рівень товарності в 2017 році становив 61,7%). Так, за 2017 рік обсяг реалізації становив 38,2 млн. т, що менше від рекорду 2015 року на 7,6 млн. т, проте більше на 0,6 млн. т у порівнянні з 2016 роком (рис. 2.3).

Ціни світового ринку на пшеницю продовжують тенденцію до зниження дев'ятий рік поспіль. За даними

міжнародного видання Trading Economics станом на 29 червня 2017 року ціна 1 т пшениці становила 465,1 USD.

Рис. 2.3 - Динаміка реалізації зернових та зернобобових культур в Україні за 2010-2017 роки

При цьому у лютому 2008-го ціна цього зерна досягла історичного максимуму - \$1194,5, а мінімального рівня - \$192 - у червні 1999-го. Таким чином фінансова криза 2008 року ще й досі продовжує впливати на цінову кон'юнктуру, а ринок після зростання у 2000-х повертається у ціновий діапазон 1990-х років.

Цінова ситуація на ринку кукурудзи відзначається стабільністю третій рік поспіль. На цю ж дату ціна 1 т кукурудзи становила 357,9 USD. Починаючи з 2014 року, ціни 1 т цього зерна коливалися в межах \$360-380. До того ж найдорожчим це зерно було у 2012 році, коли коштувало \$849.

За даними порталу Index Mundi, ціна ячменю третій рік поспіль залишається на низькому рівні, здебільшого в межах \$130-140 за метричну тонну. Разом з тим при зниженні у грудні 2016 року до \$128,1 цей вид зерна поступово подорожчав до \$142,1 - у травні 2017 року. У продовж останніх 10 років

вартість цього зерна досягла рекордного рівня \$258 у серпні 2012 року.

Починаючи з 2010 року, Україна щороку нарощує обсяги експорту зернових. Черговий рекорд у 2017 році — 41,8 млн. т вітчизняного збіжжя — це утричі більше за показники 2010 року і на 4% більше, ніж 2016 року [103].

Також було досягнуто рекордного обсяг закордонних поставок кукурудзи — 19,4 млн. т. Це на 12,2% більше за показники 2016 року й у 4,8 разу перевищує результати 2010 року. Обсяги експорту пшениці хоча й перевищили показники 2010 року у 3,6 рази, проте залишилися майже на рівні 2016 року і становили 17,3 млн. т.

Порівняно з 2016 роком, в 1,6 разу збільшився експорт сорго зернового. Обсяги його зарубіжних поставок склали торік 148,3 тис. т. Це майже у 4 рази перевищує показники 2010 року. Поставки ячменю за кордон лишилися майже на рівні 2016 року — 4,9 млн. т. Обсяг експорту жита збільшився, порівняно з 2016 роком, у понад 4 рази і становив 25 тис. т. Експорт рису зріс 2017 року на 3% — до 1,2 тис. т.

Найбільшими покупцями українського зерна у 2017 році, як і раніше, були країни Азії, Африки та Європи. Лідруючу позицію у рейтингу найбільших імпортерів вітчизняних зернових з 2011 року традиційно утримує Єгипет. Минулого року він закупив українського збіжжя на 10,5% більше, ніж 2016 року — на 833,8 млн дол. США. Його частка у загальному експорті цього виду сільськогосподарської продукції склала 12,8%. Іспанія, збільшивши обсяги закупівель зерна майже на 10% порівняно з 2016 роком — до 475,6 млн дол. США (7,3%), виборола друге місце у ТОП-10. Їй поступився Китай — 447,3 млн дол. США (6,9%). Далі йдуть Нідерланди, які 2016 року посідали лише 13 місце у рейтингу імпортерів вітчизняних зернових. Торік вони закупили цього виду агропродукції на 446,5 млн дол. США (6,9%), перевищивши показники 2016 року

у 2,2 разу. Італія минулого року в 1,3 разу збільшила обсяги імпорту зерна у вартісному обсязі — до 340 млн дол. США (5,1%). Експорт зернових до Індонезії залишився майже на рівні 2016 року і становив торік 329 млн дол. США (5,1%). Бангладеш імпортував зерна на 317 млн дол. США (4,9%) – на 10% більше, ніж 2016 року. Експорт українського збіжжя до Саудівської Аравії склав торік 295 млн дол. США (4,5%). Ізраїль закупив цього виду сільгосппродукції в 1,6 разу більше, ніж 2016 року - на 281 млн дол. США (4,3%). Внаслідок цього він перемістився з 15-го місця до ТОП-10. Обсяги поставок до Індії склали 266 млн дол. США (4,1%). Впритул до десятки наблизився Туніс, який торік збільшив обсяги імпорту українського зерна в 1,4 разу - до 260 млн дол. США (4%). Вартісний обсяг експорту вітчизняного збіжжя в Туреччину, яка у попередні роки майже не закуповувала зернові в Україні, минулого року склав 237 млн дол. США - 3,6% у загальному експорті цієї продукції.

Внаслідок невисоких світових цін на сировину, рекордні обсяги експорту зернових культур не принесли рекордної валютної виручки. В порівнянні з результатами 2016 року, вона збільшилася лише на 7% і становила торік 6,5 млрд дол. США.

Проти очікування виробників, ціни на основні експортні види зернових культур в 2017 році знизились (рис. 2.4).

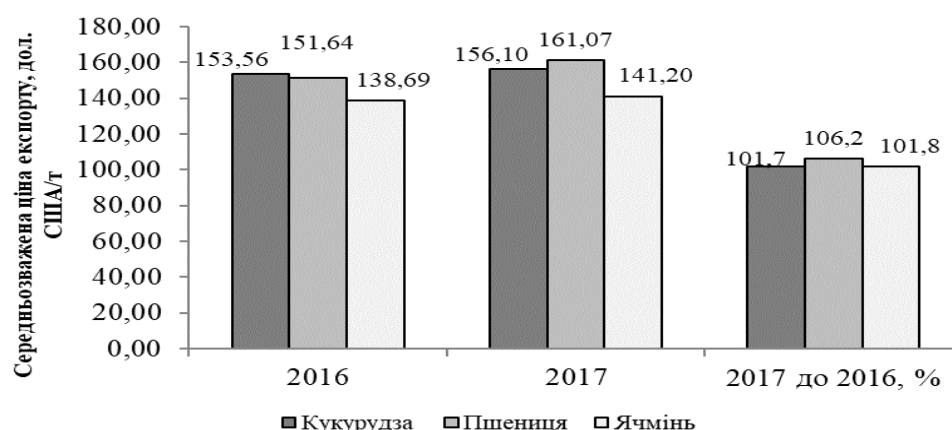

Рис. 2.4 – Динаміка цін експорту основних зернових культур, дол. США/т

Головними компаніями-експортерами зернових культур у 2017/2018 МР були традиційно «Кернел», «Нібулон», «Каргілл», ДПЗКУ, «Бунге Україна», ADM, частка яких у загальному експорті зерна становила 25% (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 - Найбільші компанії-експортери зернових культур, 2016/2017 МР

Пшениця		Ячмінь		Кукурудза	
Компанія	%	Компанія	%	Компанія	%
«Нібулон»	8,0	ГРАНУМ ИНВЕСТ	12,2	«Кернел»	7,7
«Кернел»	7,5	«Нібулон»	10,0	«Нібулон»	7,4
«Каргілл»	5,6	ДПЗКУ	7,4	ADM	4,5
ДПЗКУ	4,7	«Кернел»	6,6	«Нобл Ресорсиз Україна»	3,5
«Луї Дрейфус Україна ЛТД»	3,6	ADM	5,8	ДПЗКУ	3,4
«Бунге Україна»	3,2	«Бунге Україна»	2,4	«Каргілл»	2,5
ADM	3,0	«Нобл Ресорсиз Україна»	2,0	«Європа-Транс ЛТД»	2,4
«Агропросперіс»	1,8	ППК «Агроресурс»	2,0	UKRLANDFARMING PLC	2,3
«Амбар Експрт»	1,4	«Луї Дрейфус Україна ЛТД»	1,9	ПП «С І С Груп»	1,7
«Нобл Ресорсиз Україна»	1,3	«БТГ Пактуал Комодітіс (Україна)»	1,8	«Гленкор Інтернешнл»	1,6
Інші	60,0	Інші	47,8	Інші	63,0
Всього	100,0	Всього	100,0	Всього	100,0

Джерело: [104]

Світове виробництво зернових у 2018 році досягне 2,587 млрд. т, що є найнижчим показником за останні три роки (цей показник на 2,4% менше проти рекордного рівня 2017 року). Зокрема, 2018 року світове виробництво пшениці, яке зараз становить майже 722 млн. т (найгірший урожай із 2013 року), скоротиться на 14 млн. т. Суха спекотна погода влітку спровокувала значне зниження врожайності в Європі.

При цьому світове виробництво фуражного зерна було переглянуто в бік підвищення порівняно з липневим прогнозом на 15 млн. т - завдяки покращенню прогнозів щодо виробництва

кукурудзи в Китаї, Україні та США, що більш ніж компенсує очікуване скорочення виробництва в ЄС і Росії.

ФАО прогнозує, що обсяг виробництва фуражного зерна в 2018 році складе близько 1,354 млрд. то, що приблизно на 2,6% нижче рівня 2017 року. Світове виробництво рису у 2018 році має зрости на 1,3% порівняно з 2017 роком і досягне нового показника - майже 512 млн. т. Цьому сприятиме збільшення обсягів виробництва в Бангладеш і В'єтнамі, а також розширення посівних площ у Шрі-Ланці та США.

ФАО підвищила свій прогноз по світовому споживанню зернових культур до 2,648 млрд. т - головним чином за рахунок збільшення споживання кукурудзи для кормовиробництва і промислового використання і щедрого врожаю рису.

Запаси зернових культур скорочуються, особливо в Китаї, ЄС і Росії. Очікується, що загальне співвідношення запасів до споживання знизиться до 27,3% - найнижчого за останні п'ять років значення.

Прогноз щодо світового товарообігу зерновими культурами протягом сезону-2018/19 був переглянутий у бік підвищення до майже 414 млн. т, що приблизно на 1,5% нижче рекордного рівня 2017/18 року [105].

Доходність виробництва зернових для сільськогосподарських виробників напряму залежить від розвитку ефективної інфраструктури. Чим більшими є витрати на перевезення, зберігання зерна експортерами до портів або в мережі роздрібної торгівлі, тим меншою є закупівельна ціна на зерно для виробників.

Зберігання. На сьогодні, з моменту скасування обов'язкової сертифікації для складів на яких може зберігатися зерно, на ринку відсутня актуальна статистична інформація щодо кількості таких складів. За інформацією Управління державної статистики України станом на 01.01.2017 року, загальна потужність складського зберігання оцінюється у 71,6

млн. т. За оцінками ринку, лише потужності близько 40 млн. т відповідають умовам для зберігання зернової продукції.

Інші склади мають низький рівень автоматизації та розраховані на операційний цикл зберігання у 3-4 місяці, після чого зерно повинно бути переміщено на елеватор для більш довготривалого зберігання. Наявні потужності не забезпечують повністю потребу у наданні послуг зі зберігання зернових: «Аграрії не можуть завершити збір врожаю кукурудзи (29.11.2018 року), оскільки немає вільного місця для зберігання зерна - елеватори перевантажені і не можуть відвантажувати зерно на продаж через серйозні логістичні проблеми», - повідомив президент Української аграрної конференції Леонід Козаченко під час «Другого щорічного форуму агробізнесу» [106].

Доставка зерна до морських портів. В Україні є три основних транспортні складові з доставки зернових вантажів до морських портів: залізниця, автотранспорт та річковий транспорт. Протягом 2012/2015 років пропорція між даними трьома складовими зернової логістики була відносно сталою, але в 2016 році вона змінилась.

Структура доставки зернових культур в порти: залізниця - 61%, 67%; автотранспорт - 3%, 5%; річковий транспорт - 36%, 28% (відповідно за 2012-2015 роки, 2016 рік).

Основною причиною стало зменшення частки зернових перевезень автотранспортом через законодавчі зміни до правил дорожнього руху (постанова КМУ від 21 жовтня 2015 року № 869 «Про внесення змін до пункту 22.5 Правил дорожнього руху»), на підставі яких введено заборону на пересування дорогами загального значення вантажівок загальною вагою більше 40 т, місцевого – не більше 24 т, що значно підвищило тарифи на автоперевезення (від 20 до 70%).

Разом з тим, автомобільні перевезення залишаються важливою складовою зернової логістики, за даними Управління

державної статистики України, у 2016 році автошляхами було перевезено 12,0 млн. т зернових. Подорожчання автомобільних перевезень, змінило дорожню логістику на користь залізничних перевезень, частка яких збільшилась за три роки з 61% до 67% і становила у 2016 році – 31,9 млн. т. Однак, основною проблемою у залізничних перевезеннях є дефіцит локомотивної тяги і пересувного складу та відсутність прозорості в розподілі існуючого вагонного парку.

За інформацією ринку, в 2016 році в зернових перевезеннях було задіяно 14529 зерновозів, якими перевезено 31970 тис. т зерна. (Довідково: Навантаження на один зерновоз складає 2200 т в рік та умовно задовольняє обсягам експорту у 40-45 млн т). Однак, зношеність вагонів близько 90%. Потреба в залізничних перевезеннях в 2,3 рази перевищує фактичну подачу зерновозів. Щомісячно, через несвоєчасну подачу вагонів та недостачу зерновозів близько до 1 млн тонн зерна несвоєчасно вивозяться із елеваторів. В середньому збитки оцінюються до 1 млн дол. США. Тому, при збільшенні обсягів експорту, існують ризики у великому дефіциті вагонів, що негативно впливатиме на подальший розвиток зернового ринку. Перспективним напрямком зернової логістики є розвиток річного транспорту, якщо в 2012-2015 роках його частка оцінювалась у 3%, то у 2016 році вже 5%.

Даний вид транспортування зерна вважається перспективним, однак відсутність відповідної інфраструктури та необхідного рівня глибин річок, а також надмірні додаткові витрати на лоцманів, шлюзування, розведення мостів, портові збори значною мірою стримують можливості для його розвитку.

Портова інфраструктура. Морські перевалочні термінали є основною частиною експортної інфраструктури зернового сектору України. У 2016 році через морські порти було відправлено на експорт 39,5 млн т зернових, що складає більше 90% в загальному обсязі. Наразі в Україні працює

близько 47 операторів, які розташовані в 13 морських портах. Обсяг термінальних зернових потужностей по перевалці зерна оцінюються у 66,3 млн т на рік. При цьому сумарні ємності одночасного зберігання зерна складають 3,3 млн т. *(Довідково: Більшість з них знаходиться в Одеській області – 55% перевалочних потужностей, 62% ємностей зі зберігання, та Миколаївській – 30% та 24% відповідно).*

Крім того, за останні роки портова інфраструктура має високі темпи розвитку, зокрема у 2016 році потужності по перевалці збільшилися на 15%, що позитивно впливає на розвиток логістичного ринку в Україні, та створює конкуренцію між зерновими терміналами, що значно знизили ціни на перевалку з 20 \$/т (2016 рік) до 12-13 \$/т (2017 рік). *(Довідково: Ціни за перевалку зернових у портах Румунії становлять 6-8 дол. США, у Російській Федерації 19-20 дол. США).* Щороку будівництво нових терміналів зростає. При реалізації всіх проектів, загальна потужність перевалки до 2020 року може становити близько 100 млн т. Даний обсяг є значно профіцитним навіть для оптимістичного прогнозу експорту у 70 млн т зернових, що може значно знизити вартість перевалки.

2.2. Аналіз зернового господарства Сумської області

2.2.1. Адміністративно-територіальний устрій та природно-економічна характеристика Сумської області. Сумська область розташована в північно-східній частині України. За розміром площі (23,8 тис.км², що становить 3,9% від території держави) займає 16 місце в Україні. З півночі на південь область простягнулась на 200 км, із заходу на схід – на 170 км. Сусідами її на півдні і південному сході є Полтавська та Харківська, на заході – Чернігівська області. На півночі та сході протягом 498 км її межі збігаються з українсько-російським

державним кордоном, де область межує з Брянською, Курською і Белгородською областями Росії. Відстань від Сум до столиці України – Києва – залізницею становить 350 км, шосейними шляхами – 359 км.. Кількість наявного населення області станом на 1 січня 2018 р. складала 1094,3 тис. осіб. Середня щільність населення складає 47,5 осіб на 1 км² [38].

Станом на 01.01.2018 року у складі області знаходилося 18 адміністративних районів, 24 об'єднаних територіальних громади, 7 міст обласного та 8 – районного значення, 2 внутрішньоміських райони – у м. Суми, 20 селищ міського типу та 1455 сільських населених пунктів (Додаток В) [107].

Агропромисловий комплекс регіону формують:

- суб'єкти сільського господарства, зокрема понад 300 сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання, понад 700 фермерських господарств та близько 140 тис. особистих селянських господарств. У галузі працює понад 20 тис. осіб. Станом на 1 січня 2018 року було зареєстровано 296 сільськогосподарських підприємств проти 257 підприємств в 2012 році. Загальне зростання прибутку, отриманого такими підприємствами становить 3279,8 млн. грн.. У порівнянні з 2016 роком кількість прибуткових підприємств зменшилась на 18 одиниць, із загальним зменшенням прибутку в розмірі 893,4 млн. грн.;

- підприємства харчової і переробної промисловості, зокрема - 6 борошномельних підприємств, 17 хлібопекарських підприємств,

- 3 кондитерські фабрики, 6 молокопереробних підприємств, 6 м'ясопереробних підприємств;

- підприємства та організації інфраструктури аграрного ринку, а саме: 48 кооперативів (з них 18 діючих, див. табл. В.6), функціонують Сумська товарна агропромислова біржа, пункти приймання молока і м'яса, підприємства агросервісного та агрохімічного обслуговування, підприємства ветеринарного

обслуговування, племінні господарства, 432 пункти штучного осіменіння, 161 амбулаторія, 69 аптечних кіосків.

У Сумській області починаючи з 1990 року до 2017 року спостерігається тенденція до значних коливань виробництва валової продукції сільського господарства всіх категорій господарств (сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення) (рисунок 2.5).

У 2017 році обсяг виробництва продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств області (у постійних цінах 2010 року) становив 10,2 млрд. грн., що більше на 1999,8 млн. грн. у порівнянні з показником 2012 року (див. табл. В.7, Додаток В), на 805,6 млн. грн. у порівнянні з 2013 роком та на 26,1 млн. грн. у порівнянні з 2016 роком.

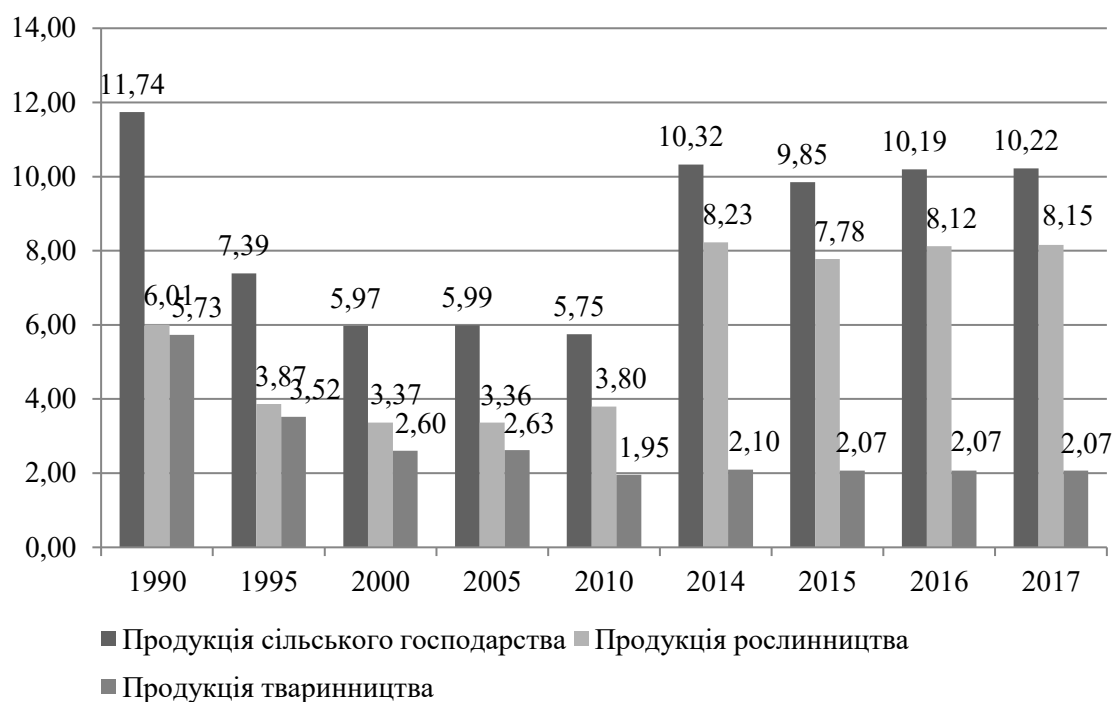

Рис. 2.5 - Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства всіх категорій господарств Сумської області за 1990-2017 р.р., млрд. грн. (у постійних цінах 2010 року)

Позитивним, на наш погляд, є факт випереджаючого темпу зростання обсягу продукції сільського господарства по Сумській області у порівнянні з Україною. Так, в 2017 році у порівнянні з 2016 роком темп зростання по області становив 0,3% проти українського показника зменшення-2,7%.

Аналогічну тенденцію спостерігаємо також по обсягу виробництва продукції рослинництва, темп приросту якого по області за 2017 рік порівняно з 2012 роком становив 31,8%, проти 22,3% по Україні; у порівнянні з 2016 роком становив 0,4% проти -3,6% по Україні.

Аналізуючи обсяги виробництва продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами (у постійних цінах 2010 року) (рис. 2.6), можна визначити наступні тенденції:

Рис. 2.6 - Частка продукції сільського господарства, виробленої сільськогосподарськими підприємствами Сумської області, %

- на продукцію сільського господарства, вироблену сільськогосподарськими підприємствами Сумської області за період 1990-2017 роки, в середньому припадало 59,0% (в 1990

році – 73,3%, в 2017 році – 66,9%). Середній показник частки продукції рослинництва та тваринництва, виробленої сільськогосподарськими підприємствами становив 67,8% та 40,17% відповідно;

- найбільшим виробництво валової сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами було у 1990 році. Тоді воно становило 8,60 млрд. грн.. При цьому продукція рослинництва займала 36,02%, продукція тваринництва – 63,98%;

- до 2005 року спостерігалось зменшення виробництва валової продукції сільського господарства, як в рослинництві, так і в тваринництві. Так, у 2005 році валова продукція становила 2,53 млрд. грн., в тому числі продукція рослинництва – 1,76 млрд. грн. (46,28%), продукція тваринництва – 0,77 млрд. грн. (53,72%);

- починаючи з 2006 року відбулося поступове збільшення виробництва валової продукції сільського господарства. При цьому найбільші показники її виробництва були отримані у 2016 році. Тоді валова продукції в постійних цінах 2010 року становила 10,32 млрд. грн., в тому числі рослинництва 8,23 млрд. грн. (79,69%);

- за період з 2010 року спостерігається тенденція до збільшення частки продукції рослинництва, яка в 2017 році становила 88,85%. Це найбільший показник за всі роки дослідження, починаючи з 1990 року.

У всіх категоріях господарств області впродовж січня-червня 2018 року вироблено валової продукції сільського господарства на суму 1007,3 млн. грн. (у постійних цінах 2010 року), що становить 100,3% до відповідного періоду 2017 року, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 393 млн. грн. (101,5%), в господарствах населення – 614,3 млн. грн. (99,5%).

У галузі харчової та переробної промисловості за січень-травень 2018 року індекс виробництва харчових продуктів, напоїв становить 123%, що більше відповідного періоду 2017 року на 33,5 відсоткових пунктів.

У галузі рослинництва. Станом на 20.07.2018 на площі 22,1 тис. га було зібрано 100,9 тис. тонн зерна при урожайності 45,7 ц/га, що на 6,7 ц/га більше до відповідного рівня 2017 року.

У галузі тваринництва по всіх категоріях господарств області станом на 01.07.2018 налічувалося 156,8 тис. голів великої рогатої худоби, що більше до початку року на 7,1 тис. голів, або на 4,7%, у тому числі корів – 78,7 тис. голів. Поголів'я свиней становило 123 тис. голів (більше до початку року на 7,9 тис. голів, або на 6,9%), овець та кіз – 48,1 тис. голів (більше на 8,3 тис. голів, або на 20,9%), поголів'я птиці – 7 055,7 тис. голів (більше на 2 131,9 тис. голів, або на 43,3%).

У сільськогосподарських підприємствах області зросла продуктивність дійного стада на 46 кг, надій молока на 1 корову за січень-червень 2018 року становив 2 691 кг. У всіх категоріях господарств області за період було вироблено 29,4 тис. т м'яса, 204,9 тис. т молока, 197,4 млн. шт. яєць. Основними видами сільськогосподарської продукції, що виробляються та реалізується підприємствами Сумської області, є продукція рослинництва (в середньому за 5 років питома вага даного виду продукції становила 86,7%) (таблиця 2.4).

Продукція тваринництва займає в середньому 12,9%, при цьому найбільшу питому вагу займають молоко (6,7%) та вирощування ВРХ (2,0%).

Основними видами продукції рослинництва є зернові і зернобобові (54,2%), соняшник (18,7%) та соя (8,5%). З цього можна зробити висновок, що підприємства області мають зерновий напрямок спеціалізації з розвиненим виробництвом соняшнику і сої.

Таблиця 2.4 – Обсяг і структура товарної продукції сільського господарства агропідприємств Сумської області за 2013-2017 р.р.

	2013		2014		2015		2016		2017		В середньому за 2013-2017		
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	Рейтинг
Рослинництво, всього	4012,6	82,0	6478,4	86,1	13737,1	90,8	12333,0	87,6	16274,7	87,1	10567,2	86,7	
Зернові та зернобобові культури	2519,1	51,5	4284,7	56,9	8923,0	59,0	7140,9	50,7	9853,8	52,7	6544,3	54,2	1
Соняшник	803,4	16,4	1267,0	16,8	3057,6	20,2	2979,6	21,2	3534,2	18,9	2328,4	18,7	2
Соя	281,0	5,7	435,6	5,8	1214,7	8,0	1891,1	13,4	1752,6	9,4	1115,0	8,5	3
Ріпак	181,6	3,7	266,0	3,5	155,6	1,0	59,6	0,4	437,9	2,3	220,1	2,2	6
Інша продукція рослинництва	227,5	4,6	225,1	3,0	386,2	2,6	261,8	1,9	696,2	3,7	359,4	3,2	5
Тваринництво, всього	882,3	18,0	1045,8	13,9	1383,7	9,2	1750,4	12,4	2410,0	12,9	1494,4	13,3	
ВРХ	127,2	2,6	161,3	2,1	188,2	1,2	190,5	1,4	496,8	2,7	232,8	2,0	7
Свині	105,4	2,2	139,1	1,8	192,8	1,3	171,5	1,2	185,8	1,0	158,9	1,5	9
Молоко	424,1	8,7	469,2	6,2	709,6	4,7	938,6	6,7	1384,8	7,4	785,3	6,7	4
Яйця	128,8	2,6	147,2	2,0	202,9	1,3	173,6	1,2	173,4	0,9	165,2	1,6	8
Інша продукція тваринництва	96,8	2,0	129,0	1,7	90,2	0,6	276,2	2,0	169,2	0,9	152,3	1,4	10
Разом	4894,9	100,0	7524,2	100,0	15120,8	100,0	14083,4	100,0	18684,7	100,0	12061,6	100,0	

Джерело: [54]

Перспектива подальшого розвитку та удосконалення діяльності реформованих підприємств АПК області на пряму залежать від кадрового потенціалу, його кваліфікації та професійної майстерності (табл. 2.5).

Аналізуючи дані за період 2013-2017 роки, слід відмітити тенденцію до збільшення загальної кількості працюючих (на 1499 чол.), при цьому в тваринництві відбулося скорочення на 4,87% або на 256 чол., проте в рослинництві – зростання на 16% або на 1755 працівників.

У 2017 році порівняно з 2016 роком кількість чоловік, зайнятих у сільському господарстві, збільшилась на 1645 осіб. При цьому в рослинництві відбулося збільшення працюючих на 10,37%, що в абсолютному вимірі становить 1184 осіб, в тваринництві чисельність працюючих збільшилась на 10,16% або 461 особу.

Ефективність використання трудових ресурсів до 2017 року постійно зростає. Доход від реалізації сільськогосподарської продукції з розрахунку на одного робітника у 2017 році в порівнянні з 2013 роком зріс майже у 4 рази, в порівнянні з 2016 роком - збільшився на 30,2% або на 259,9 тис. грн. При цьому збільшення товарної продукції тваринництва в розрахунку на 1 працюючого в 2017 році у порівнянні з 2016 роком обумовлено збільшенням обсягу виробництва товарної продукції галузі.

Аналізуючи якісний склад керівників і спеціалістів, що працюють в господарствах області, слід відмітити, що 32% з них мають вищу освіту, 51% базову вищу та середню спеціальну освіту.

Нинішній стан села, його соціально-економічна інфраструктура, культурно-побутові умови населення, рівень оплати праці вимагають здійснення невідкладних і разом з тим радикальних заходів, спрямованих на позитивні зміни в розвитку соціальної мережі села.

Таблиця 2.5 – Забезпеченість сільськогосподарських підприємств Сумської області робочою силою та її використання

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Темп росту, %	
						2017/ 2016	2017/ 2013
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у с-г виробництві, всього	16101	15553	15285	15955	17600	110,31	109,31
в рослинництві	10847	10578	10528	11418	12602	110,37	116,18
в тваринництві	5254	4975	4757	4537	4998	110,16	95,13
Виробнича собівартість продукції сільського господарства - всього, млн. грн.	4453,3	5301,5	8367,9	9884,0	12485,8	126,32	280,37
рослинництва	3602,4	4352,9	7049,4	8381,2	10796,7	128,82	299,71
тваринництва	850,9	948,6	1318,5	1502,8	1689,1	112,40	198,51
Вартість товарної продукції сільського господарства - всього, млн. грн.	4584,7	7220,1	14689,8	13729	19719,4	143,63	430,11
рослинництва	3762,0	6267,7	13347,4	12223,5	17722	144,98	471,08
тваринництва	822,7	952,4	1342,4	1505,4	1997,4	132,68	242,79
Виробнича собівартість продукції сільського господарства на 1 працюючого, тис. грн.	276,6	340,9	547,5	619,5	709,4	114,52	256,49
рослинництва	332,1	411,5	669,6	734	856,7	116,72	257,96
тваринництва	162,0	190,7	277,2	331,2	338	102,05	208,70
Вартість товарної продукції сільського господарства на 1 працюючого - всього, тис. грн.	284,7	464,2	961,1	860,5	1120,4	130,21	393,48
тваринництва	156,6	191,4	282,2	331,8	399,6	120,43	255,17

Підготовка висококваліфікованих фахівців для агропромислового комплексу області здійснюється, в основному в Сумському національному аграрному університеті, Сумському, Роменському, Охтирському, Маловисторопському, Путивльському коледжах і Глухівському інституті.

Післядипломна освіта керівних працівників та спеціалістів здійснюється в інститутах післядипломної освіти Сумського національного аграрного університету, Національному аграрному університеті м. Київ, в Харківському регіональному інституті, Національній академії державного управління, в центрі підвищення кваліфікації при обласній державній адміністрації.

Рівень забезпеченості господарств області основними виробничими фондами свідчить про їх потенційні можливості для подальшого підвищення продуктивності праці, для розширення виробництва продукції, а також підвищення їх ефективності.

Проаналізуємо фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств Сумської області в динаміці за 5 років (таблиця 2.6).

Аналізуючи дані таблиці, слід відмітити, що за період, який проводилось дослідження з 2013 по 2017 роки, відбувалося збільшення кількості прибуткових сільськогосподарських підприємств в Сумській області.

Станом на 1 січня 2018 року було зареєстровано 335 підприємств проти 218 підприємств в 2013 році. Загальне зростання прибутку, отриманого такими підприємствами становить 5318,8 млн. грн. У порівнянні з 2016 роком кількість прибуткових підприємств збільшилась на два, із загальним збільшенням прибутку в розмірі 1741,7 млн. грн.

Таблиця 2.6 – Основні результати від сільськогосподарської діяльності підприємств Сумської області

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017 до 2016	2017 до 2013
Кількість прибуткових підприємств	218	286	314	296	298	2	80
Прибуток, млн. грн.	519,7	1795,5	4990,2	4096,8	5838,5	1741,7	5318,8
Кількість збиткових підприємств	121	55	27	39	37	-2	-84
Збиток, тис. грн.	281,0	155,1	85,1	77,4	85,4	8,0	-195,6
Виробнича собівартість продукції с.г. та послуг в с.г., млн. грн.	3753,7	4652,5	8295,0	8403,1	12657,1	4254,0	8903,4
Повна собівартість продукції с.г. та послуг в с.г., млн. грн.	4463,6	5787,0	10050,9	9986,5	14140,7	4154,2	9677,1
Чистий дохід (виручка), млн. грн.	4702,3	7427,4	14955,9	14005,9	19893,8	5887,9	15191,5
Прибуток, млн. грн.	238,7	1640,4	4905,1	4019,5	5753,1	1733,6	5514,4
Рівень рентабельності, %	5,35	28,35	48,80	40,25	40,68	0,44	35,34

Загальна сума прибутку, яку отримали всі підприємства Сумської області за 2017 рік становить 5753,1 млн. грн. проти 238,7 млн. грн. за 2013 рік та 4019,5 млн. грн. за 2016 рік.

Загально відомо, що розмір прибутку залежить від розміру виручки від реалізації продукції та повної собівартості реалізованої продукції, тобто загальної суми витрат на виробництво і реалізацію продукції.

Аналізуючи дані, слід визнати, що за період 2013-2017 років збільшення прибутку відбувалося на фоні зростання і доходів, і витрат, а за останній рік дослідження – на фоні зменшення цих показників.

В цілому, сільськогосподарські підприємства Сумської області здійснюють господарську діяльність ефективно: в 2017 році рівень рентабельності становить 40,7%.

Інвестиції. Станом на 01.07.2018 р. в агропромисловий комплекс Сумщини було залучено 863,5 млн. грн. інвестиційних коштів (70,7 % до прогнозованого на 2018 рік, або на 30,2 % більше до відповідного періоду 2017 року), в тому числі: у галузь рослинництва – 74,9 млн. грн., у галузь тваринництва – 108,8 млн. грн., в розвиток інфраструктури аграрного ринку – 244,3 млн. грн., у харчову та переробну промисловість – 0,5 млн. грн., на придбання сільськогосподарської техніки та модернізацію машино-тракторного парку – 435 млн. грн..

Доходи селян. Рівень середньомісячної заробітної плати одного штатного працівника, зайнятого в сільському господарстві області, за січень-травень 2018 року становив 6 768 грн., що на 27,7% більше до відповідного періоду 2017 року. Орендна плата за користування земельними частками (паями) у першому півріччі 2018 року виплачена в сумі 421,1 млн. грн., що на 254,1 млн. грн. більше до відповідного періоду 2017 року, або 22,8% від договірної суми, нарахованої в 2018 році. Середній розмір орендної плати по області становить 9% від грошової вартості орендованих земельних часток (паїв) проти 6,9% у відповідному періоді 2017 року.

Станом на 01.07.2018 за рахунок залучення фінансових ресурсів аграрних формувань Сумської області сільські громади отримали 22,6 млн. грн. фінансової підтримки на розвиток соціальної сфери села Сумської області.

Частина грошової допомоги сільським громадам направлена на будівництво (реконструкцію) об'єктів соціальної

інфраструктури, а саме: об'єкти культури, заклади освіти, об'єкти охорони здоров'я, об'єкти водопостачання, ремонт доріг, вуличне освітлення. Інша частина коштів спрямована на вирішення нагальних питань на рівні сільських територіальних громад (покращення благоустрою села, підтримка спортивних команд, проведення сільських свят тощо).

З початку 2018 року значний ріст надходжень до бюджету здійснено платниками податків сільськогосподарського виробництва. За січень-червень 2018 року ними сплачено до бюджетів усіх рівнів 913,1 млн. грн., що на 120,8 млн. грн. (або на 15,2%) більше, ніж у відповідному періоді 2017 року, з них:

- до державного бюджету сплачено 434,5 млн. грн., що на 26,6 млн. грн. (або на 6,5%) більше до відповідного періоду 2017 року;

- до місцевих бюджетів сплачено 478,7 млн. грн., що на 94,2 млн. грн. (або на 24,5%) більше до відповідного періоду 2017 року.

2.2.2. Виробництво зернових та зернобобових культур.

За підсумками 2013-2017 років в Сумській області загальна площа посіву сільськогосподарських культур збільшилась на 30 га: з 1106 тис. га в 2013 році до 1136 тис. га в 2017 році. Зернові і зернобобові культури в середньому займали площу 656,5 тис. га, що становило в структурі посівних площ майже 59,62%. У 2017 році спостерігається найменший показник площ посіву зернових та зернобобових культур 613,7 тис. га (рисунок 2.7).

Зменшення посівів зернових культур відбулося за рахунок зменшення посівних площ пшениці озимої при збільшенні площ кукурудзи на зерно.

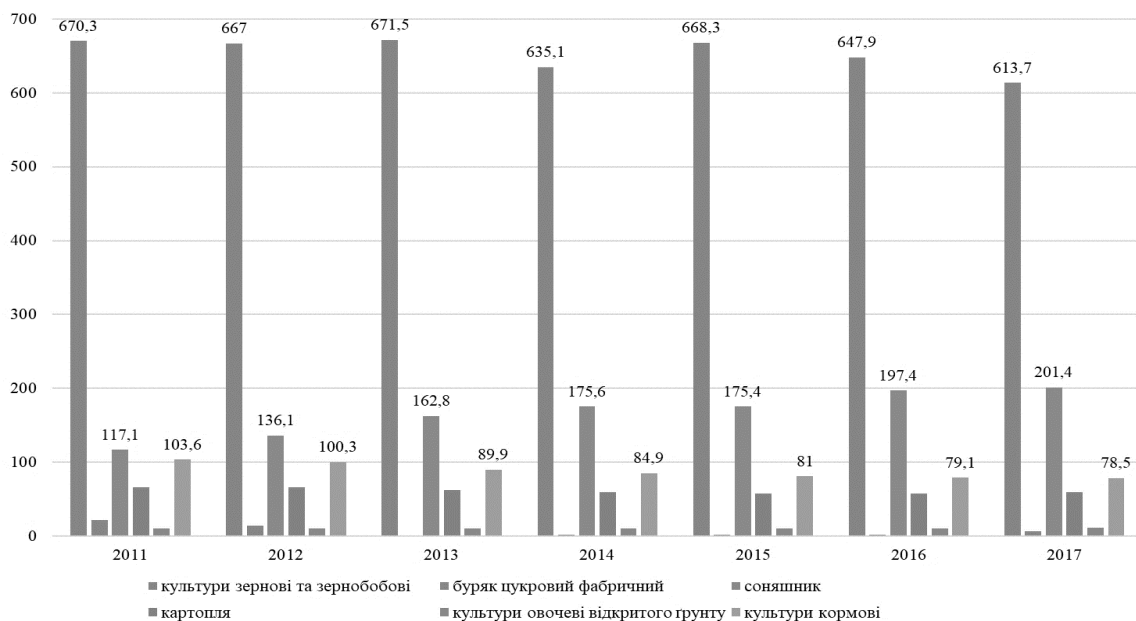

Рис. 2.7 - Посівні площі сільськогосподарських культур всіх категорій господарств Сумської області за 2013-2017 р.р.

За підсумками 2017 року в усіх категоріях господарств Сумщини зібрали 3,7 млн. т зернових та зернобобових, що на 1,0 млн. т більше рівня 2012 року та на 130,0 тис. т менше рівня 2016 року (рисунок 2.8).

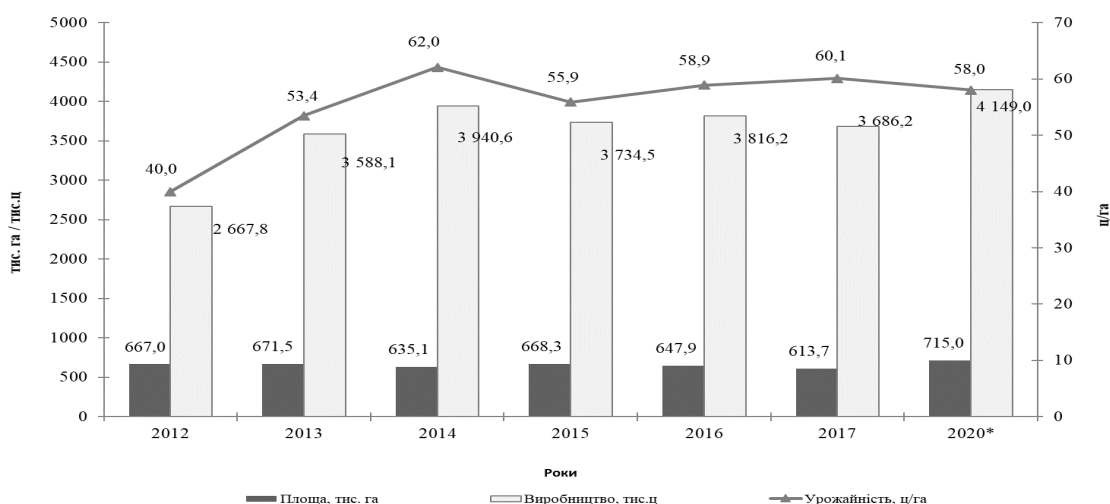

Рис. 2.8 - Динаміка вирощування зернових і зернобобових культур у всіх категоріях господарств Сумської області за період 2012-2017 р.р. та прогноз на 2020 р.

Позитивним є зростання урожайності культур за період, який досліджувався.

Крім того, доцільно відзначити, що урожайність зернових та зернобобових культур в 2017 році становила 60,1 ц/га, що є найкращим показником за останні три роки та перевищує прогностичний рівень цього показника, визначений Програмою розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року в розмірі 58,0 ц/га.

Основне виробництво зерна зосереджено в сільськогосподарських підприємствах. Так, за підсумками 2017 року ними було зібрано 3,4 млн. т зерна, що становило 92,8% від його загального виробництва в Сумській області. Для порівняння: за результатами діяльності сільськогосподарських підприємств області з 2013 по 2016 роки питома вага виробництва зернових та зернобобових серед всіх категорій господарств становила 69,87%, 70,45%, 73,54% та 66,1% відповідно по роках.

Аналіз динаміки виробництва зернових та зернобобових культур в господарствах всіх категорій Сумської області за 5 останніх років, дозволяє зробити висновок про загальне збільшення виробництва на 98,1 тис. т у порівнянні з 2013 роком та зменшення на 130,0 тис. т у порівнянні з 2016 роком.

Аналіз у розрізі основних видів культур, дозволяє зробити висновок про збільшення валового виробництва зерна пшениці озимої на 94,4 тис. т, вівсу та зернобобових культур в 2017 році у порівнянні з 2013 роком (таблиця Д.7, Додаток Д).

Загальний обсяг виробництва зерна та зернобобових, виробленого сільськогосподарськими підприємствами області за період з 2013 по 2017 роки зріс на 915,0 тис. т.. При цьому питома вага виробництва зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами зросла на 23,0 пп та становила в 2017 році 92,8% (таблиця 2.7).

Таблиця 2.7 - Динаміка валового виробництва основних зернових культур в господарствах Сумської області за 2013-2017 р.р., тис. т

Культура	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/ 2016	2017/ 2013
Кукурудза на зерно	1636,8	1820,6	1690,6	1631,6	2293,4	661,8	656,6
Пшениця	673,0	705,4	859,3	730,1	951,9	221,8	278,9
Ячмінь	91,3	143,4	107,4	84,2	71,0	-13,2	-20,3
Жито	50,9	28,4	21,2	14,4	25,0	10,6	-25,9
Овес	15,4	29,4	18,4	15,2	22,1	6,9	6,7
Гречка	16,2	19,8	16,5	15,9	21,3	5,4	5,1
Просо	1,4	4,5	6,0	2,8	1,1	-1,7	-0,3
Сорго	4,8	3,3	3,8	5,2	0,8	-4,4	-4,0
Горох	9,7	12,0	11,6	14,2	32,0	17,8	22,3
Інші зернові та зернобобові	7,6	9,4	11,6	7,1	3,4	-3,7	-4,2
Всього по с/г підприємствах	2507,0	2776,3	2746,4	2520,7	3422,0	901,3	915,0
Всього по господарствах всіх категорій	3588,1	3940,6	3734,5	3816,2	3686,2	-130,0	98,1
Частка виробництва с/г підприємств, %	69,9	70,5	73,5	66,1	92,8	26,8	23,0

В цілому збільшилося виробництво таких видів культур, як кукурудза на зерно (на 656,6 тис. т), пшениця (на 278,9 тис. т), овес на 6,7 тис. т, гречка та горох на 5,1 тис. т та 22,3 тис. т відповідно. При цьому найбільші темпи збільшення виробництва спостерігалися кукурудзи на зерно.

Аналізуючи результати господарювання у 2017 році у порівнянні з 2016 роком слід відзначити збільшення виробництва зернових та зернобобових культур. Якщо у 2016 році їх виробництво у області становило 2520,7 тис. т, то в 2017 році збільшилось до 3422,0 тис. т або на 901,3 тис. т. Збільшення виробництва відбулося практично за всіма видами культур, крім ячменю, проса та сорго.

Одним із факторів, що впливає на обсяг виробництва зерна, є посівні площі під культурами. За період 2003-2017 роки площі під зерновими та зернобобовими культурами становили в середньому 58,2% (див. рис. 2.7).

Аналіз розміру і динаміки посівних площ під зерновими та зернобобовими культурами в господарствах всіх категорій Сумської області за 5 останніх років, дозволяє зробити висновок про загальне їх збільшення на 84,0 тис. га у порівнянні з 2013 роком та на 124,6 тис. га у порівнянні з 2016 роком. При цьому збільшення площ обумовлено переважно збільшенням посівів кукурудзи на зерно. Посівні площі під зерновими культурами в сільськогосподарських підприємствах Сумської області становлять 73,4% від площ під цими культурами по всіх господарствах області. Посівні площі під зерновими та зернобобовими культурами сільськогосподарських підприємств в останні 5 років коливались від 463,5 тис. га в 2013 році до 547,5 тис. га в 2017 році (таблиця 2.8).

В 2017 році найбільшу питому вагу в посівах займала кукурудза на зерно (55,3%) проти 47,2% в 2013 році. Серед зернових перше місце займає пшениця – 32,8%, друге гречка – 3,4% та третє ячмінь – 3,2%. Поширення кукурудзи в Сумській області пов'язане із зміною клімату. Кількість температур необхідних для завершення вегетації стала достатньою для північно-східного регіону України. При цьому також з'явилися нові сорти та гібриди кукурудзи на зерно, які давали можливість її досягання в більш ранні періоди.

Інтенсифікація розвитку зернового господарства та збільшення обсягів виробництва зерна досягається завдяки таким основним чинникам, як підвищення урожайності шляхом удосконалення землекористування, структури посівів, попередників, обробітку ґрунту, внесення мінеральних добрив і проведення хімічної меліорації земель, розвитку інструментів регулювання ринку зерна.

Таблиця 2.8 - Динаміка посівних площ зернових культур в господарствах Сумської області за 2013-2017 р.р.

Культура	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення, +/- тис. га	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	2017/2016	2017/2013
Зернові без кукурудзи	244,6	52,8	215,9	48,6	260,0	53,1	236,8	56,0	244,6	44,7	7,8	0,0
Пшениця	152,9	33,0	135,1	30,4	191,6	39,1	173,4	41,0	179,4	32,8	6,0	26,5
Ячмінь	38,7	8,3	37,8	8,5	31,8	6,5	26,3	6,2	17,3	3,2	-9,0	-21,4
Жито	19,5	4,2	8,6	1,9	6,9	1,4	5,6	1,3	6,6	1,2	1,0	-12,9
Овес	8,7	1,9	9,2	2,1	6,6	1,3	5,9	1,4	7,5	1,4	1,6	-1,2
Гречка	13,8	3,0	14,7	3,3	11,1	2,3	13,1	3,1	18,5	3,4	5,4	4,7
Просо	0,7	0,2	1,7	0,4	2,3	0,5	1,1	0,3	0,5	0,1	-0,6	-0,2
Сорго	0,9	0,2	0,6	0,1	0,6	0,1	1,0	0,2	0,7	0,1	-0,3	-0,2
Горох	4,7	1,0	4,1	0,9	3,7	0,8	5,3	1,3	9,5	1,7	4,2	4,8
Інші зернові	4,7	1,0	4,2	1,0	5,3	1,1	5,1	1,2	4,6	0,8	-0,5	-0,1
Кукурудза на зерно	218,9	47,2	228,4	51,4	229,8	46,9	186,1	44,0	302,9	55,3	116,8	84,0
Всього по підприємствам с/г	463,5	100,0	444,3	100,0	489,8	100,0	422,9	100,0	547,5	100,0	124,6	84,0
Всього по господарствах всіх категорій	671,5	60,7	635,1	58,3	668,3	60,0	647,9	57,7	613,7	54,1	-34,2	-57,8
<i>Частка площ підприємств, %</i>	<i>69,02</i>		<i>69,96</i>		<i>73,29</i>		<i>65,27</i>		<i>89,21</i>		<i>23,94 nn</i>	<i>20,19 nn</i>

В середньому за 5 років (з 2013 року по 2017 рік) урожайність зернових та зернобобових культур у всіх категоріях господарств області становила 58,5 ц/га (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9 - Динаміка урожайності основних зернових культур, ц/га

Культура	2013	2014	2015	2016	2017	В середньому за 5 років	Відхилення, +/-	
							2017/ 2016	2017/ 2013
Зернові без кукурудзи	35,6	44,3	40,6	37,6	44,2	40,5	3,6	8,6
Пшениця	44,0	52,2	44,9	42,1	51,3	46,9	6,4	7,3
Ячмінь	23,6	37,9	33,8	32,0	38,8	33,2	5,0	15,2
Жито	26,1	32,9	30,6	25,7	35,7	30,2	5,1	9,6
Овес	17,7	32,2	27,9	25,9	25,9	25,9	-2,0	8,2
Гречка	11,7	13,4	14,9	12,1	11,5	12,7	-3,4	-0,2
Просо	20,1	26,8	26,2	24,0	22,9	24,0	-3,3	2,8
Сорго	52,8	58,6	61,0	54,7	13,8	48,2	-47,2	-39,0
Горох	20,4	29,5	31,1	26,6	33,5	28,2	2,4	13,1
Інші зернові	16,2	22,3	21,8	14,0	20,5	18,9	-1,3	4,3
Кукурудза на зерно	74,8	79,7	73,6	87,7	74,7	78,1	1,1	-0,1
Зернові та зернобобові (з кукурудзою)	54,1	62,5	56,1	59,6	60,1	58,5	4,0	6,0

Цього вдалося досягти через збільшення частки посівів кукурудзи на зерно, яка має значно вищий рівень урожайності порівняно з іншими зерновими та зернобобовими культурами.

Так, у 2017 році урожайність кукурудзи на зерно становила 74,4ц/га. Рекордним рівнем за період дослідження був 2016 р. - 87,7 ц/га. По валовому виробництву та урожайності кукурудзи на зерно Сумщина займала друге місце серед регіонів України.

Виробництво зернових культур в області в повній мірі забезпечує продовольчу безпеку регіону. Сумщина є лідером серед регіонів України по посіву та валовому виробництву

гречки, якої зібрано в усіх категоріях господарств області 24,8 тис. т, що майже на рівні 2016 року.

2.2.3. Аналіз економічної ефективності зернового господарства. Аналізуючи витрати на виробництво продукції сільського господарства в цілому та рослинництва, зокрема, усіма підприємствами України за 2017 рік, зазначмо, що їх розмір становив 404 млрд. 970,2 млн. грн., в тому числі 56 165 млн. грн. – витрати фермерських господарств. 59,% займають прямі матеріальні витрати (242 млрд. 313,7 млн. грн.), в тому числі 33804,3 млн. грн. фермерські господарства) (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Структура виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) сільського господарства в усіх підприємствах України та Сумської області за 2017 рік

Види витрат	Україна		Сумська область		Відхилення, +/-
	млн.грн.	у % до підсумку	млн.грн.	у % до підсумку	пп
Витрати – усього	404970,2	100,0	15015,5	100,0	0,0
Прямі матеріальні витрати – усього	242313,7	59,8	8184,6	54,5	-5,3
<i>у тому числі</i>					0,0
насіння та посадковий матеріал	30559,9	7,5	1592,8	10,6	3,1
корми	41772,9	10,3	1013,2	6,7	-3,6
з них покупні	16648,8	4,1	309,7	2,1	-2,0
інша продукція сільського господарства	5727,9	1,4	68,0	0,5	-0,9
мінеральні добрива	49685,1	12,3	2330,2	15,5	3,2
пальне і мастильні матеріали	30925,4	7,6	1215,3	8,1	0,5
електроенергія	3167,7	0,8	99,2	0,7	-0,1
паливо й енергія	4190,8	1,1	101,0	0,7	-0,4
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	18613,8	4,6	655,0	4,4	-0,2
Прямі витрати на оплату праці	20326,7	5,0	752,2	5,0	0,0

Види витрат	Україна		Сумська область		Відхилення, +/-
	млн.грн.	у % до підсумку	млн.грн.	у % до підсумку	пп
Інші прямі витрати – усього	79262,1	19,6	3029,3	20,2	0,6
<i>у тому числі</i>					0,0
відрахування на соціальні заходи	4416,7	1,1	166,7	1,1	0,0
орендна плата за:				0,0	0,0
земельні частки (паї)	36062,2	8,9	1707,6	11,4	2,5
майнові паї	442,2	0,1	20,7	0,1	0,0
амортизація	19176,6	4,7	896,2	6,0	1,3
Загальновиробничі витрати – усього	63067,7	15,6	3049,4	20,3	4,7
<i>з них</i>					0,0
оплата послуг сторонніх організацій	29004,4	7,2	1920,4	12,8	5,6

Найбільша частка в структурі прямих витрат належить мінеральним добривам (12,3%, в фермерських господарствах – 19,3%), друге місце: в підприємствах – корми (10,3%), в фермерських господарствах – пальне і мастильні матеріали (12,2%); третє місце: в підприємствах – пальне і мастильні матеріали (7,6%), в фермерських господарствах – насіння та посадковий матеріал (11,2%) (даний вид витрат в підприємствах займає 7,5%).

Обсяг витрат на виробництво продукції сільськогосподарства сільськогосподарськими підприємствами України за 2017 рік становив 369650,8 млн. грн., що становить 91,3% витрат на виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг.

На продукцію (роботи та послуги) рослинництва приходить 72,8% або 269076,8 млн. грн.. Витрати на виробництво продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств України становлять 81,3% або 218664,3 млн. грн. (таблиця 2.11).

Таблиця 2.11 – Структура виробничої собівартості продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України та Сумської області за 2017 рік

Види витрат	Продукція, роботи, послуги		Продукція				Показники структури та динаміки		
	Україна		Україна		Сумська область				
	млн. грн.	%	млн. грн.	у %	млн. грн.	%	%	%	пп
1	2	3	4	5	6	7	8=4/2* 100	9=6/4 *100	10=7-5
Витрати – усього	269076,8	100,0	218664,3	100,0	10810,8	100,0	81,3	4,9	0,0
Прямі матеріальні витрати – усього	141904,2	52,7	121243,4	55,4	5780,3	53,5	85,4	4,8	-2,0
насіння та посадковий матеріал	26371,5	9,8	25162,8	11,5	1406,9	13,0	95,4	5,6	1,5
мінеральні добрива	43039,4	16,0	38936,7	17,8	1837,8	17,0	90,5	4,7	-0,8
пальне і мастильні матеріали	24500,8	9,1	20945,8	9,6	933,8	8,6	85,5	4,5	-0,9
решта матеріальних витрат	20440,9	7,6	36198,1	16,6	1601,8	14,8	177,1	4,4	-1,7
Прямі витрати на оплату праці	13246,7	4,9	11414,4	5,2	443,5	4,1	86,2	3,9	-1,1
Інші прямі та загальновиробничі витрати – усього	113925,9	42,3	86006,4	39,3	4587,0	42,4	75,5	5,3	3,1
відрахування на соціальні заходи	2848,0	1,1	2553,2	1,2	100,9	0,9	89,6	4,0	-0,2
амортизація	14046,7	5,2	12870,0	5,9	687,4	6,4	91,6	5,3	0,5
оплата послуг сторонніх організацій	23142,6	8,6	21836,6	10,0	1392,5	12,9	94,4	6,4	2,9
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	57502,0	21,4	48746,6	22,3	2406,2	22,3	84,8	4,9	0,0

Витрати сільськогосподарських підприємств Сумської області на виробництво продукції рослинництва за 2017 рік займали 4,9% від аналогічних витрат по Україні. Загальна сума витрат становить 10810,8 млн. грн..

Дослідження структури виробничих витрат на виробництво сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Сумської області за період з 2013 р. по 2017 р. (таблиця Ж.1 Додаток Ж), дозволяють зробити такі висновки:

- загальна сума витрат за період, що аналізувався, зростає як в цілому по продукції (роботам та послугам) рослинництва, так і окремо по продукції рослинництва, як в Україні, так і в області. За 2017 рік загальна сума витрат продукції (робіт та послуг) рослинництва становила по Україні 269 млрд. 76,8 млн. грн.; загальна сума витрат продукції рослинництва становила 218 млрд. 664,3 млн. грн.. Тобто загальні витрати на 81,3% складаються із витрат на виробництво продукції;

- витрати на виробництво продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Сумської області займали 4,9% загальних витрат по Україні. За 2017 рік сума витрат становила 10 млрд. 810,8 млн. грн. (77,2%), що на 7 млрд. 133,0 млн. грн. більше ніж у 2013 році та на 1 млрд. 636,5 млн. грн. – ніж у 2016 році;

- за 2017 рік в структурі прямих матеріальних та загальновиробничих витрат, які увійшли до складу собівартості продукції рослинництва найбільшу питому вагу також займають мінеральні добрива (30,6%), далі: оплата послуг і робіт сторонніх організацій (22,4%), насіння та посадковий матеріал (21,4%), паливо і мастильні матеріали (15,0%);

- найбільшу частку у виробничій собівартості продукції рослинництва займають зернові та зернобобові культури: за 2017 рік по Сумській області - 60,7% при показнику по Україні 52,4% (табл. 2.12);

Таблиця 2.12 -Виробнича собівартість продукції рослинництва та зернових і зернобобових культур в с/г підприємствах у 2017 році

Види витрат	Виробнича собівартість продукції рослинництва				Сум обл рослинн ицтво/ Україна рослинн ицтво, %	Культури зернові та зернобобові				Сум обл зерно/ Україна зерно, %	Сум обл зерно/ рослин ництво %
	Україна		Сумська область			Україна		Сумська область			
	млн.грн.	у % до підсумку	млн.грн.	у % до підсумку		млн.грн.	у % до підсумку	млн.грн.	у % до підсумку		
Витрати – усього	218664,3	100,0	10810,8	100,0	4,9	114541,5	100,0	6562,5	100,0	5,7	60,7
Прямі матеріальні витрати – усього	121243,4	55,4	5780,3	53,5	4,8	63189,3	55,2	3525,6	53,7	5,6	61,0
насіння та посадковий матеріал	25162,8	11,5	1406,9	13,0	5,6	13089,0	11,4	885,8	13,5	6,8	63,0
мінеральні добрива	38936,7	17,8	1837,8	17,0	4,7	22539,5	19,7	1196,9	18,2	5,3	65,1
пальне і мастильні матеріали	20945,8	9,6	933,8	8,6	4,5	10857,7	9,5	561,0	8,5	5,2	60,1
решта матеріальних витрат	36198,1	16,6	1601,8	14,8	4,4	16703,1	14,6	881,9	13,4	5,3	55,1
Прямі витрати на оплату праці	11414,4	5,2	443,5	4,1	3,9	5723,6	5,0	256,5	3,9	4,5	57,8
Інші прямі та загальновиробничі витрати – усього	86006,4	39,3	4587,0	42,4	5,3	45628,6	39,8	2780,4	42,4	6,1	60,6
відрахування на соціальні заходи	2553,2	1,2	100,9	0,9	4,0	1280,7	1,1	58,3	0,9	4,6	57,8
амортизація	12870,0	5,9	687,4	6,4	5,3	6573,1	5,7	393,3	6,0	6,0	57,2
оплата послуг сторонніх організацій	21836,6	10,0	1392,5	12,9	6,4	11615,0	10,1	924,4	14,1	8,0	66,4
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	48746,6	22,3	2406,2	22,3	4,9	26159,7	22,8	1404,4	21,4	5,4	58,4

- структурі витрат на виробництво зернових та зернобобових культур прямі витрати - 53,7%, прямі витрати на оплату праці - 3,9%, інші прямі та загальновиробничі витрати - 42,4%.

Проводячи аналіз витрат на виробництво основних зернових культур, також визначаємо загальну тенденцію до зростання виробничої собівартості за всіма (крім жита) основними культурами в 2017 р. у порівнянні з 2013 р. (таблиця 2.13).

Таблиця 2.13 - Виробнича собівартість основних зернових культур в сільськогосподарських підприємствах Сумської області за 2013-2017 р.р.

Культура	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/ 2013	2017/ 2016
Всього, млн. грн.							
Кукурудза на зерно	1431,2	1785,5	2721,4	2981,5	4252,7	2821,5	1271,2
Пшениця	676,0	724,1	1461,5	1702,0	1821,9	1145,9	119,9
Ячмінь	127,8	165,3	209,6	222,5	147,6	19,8	-74,9
Жито	52,3	26,2	28,7	29,6	43,8	-8,5	14,2
Овес	18,1	27,9	25,9	31,0	35,9	17,8	4,9
на 1 т виробленої продукції, грн.							
Кукурудза на зерно	874,4	980,7	1609,7	1827,3	1854,3	979,9	27,0
Пшениця	1004,5	1026,6	1700,9	2331,3	1914,0	909,4	-417,4
Ячмінь	1399,2	1152,7	1952,0	2641,8	2078,5	679,3	-563,3
Жито	1028,1	922,6	1358,2	2054,3	1753,4	725,3	-301,0
Овес	1177,9	947,0	1408,0	2036,4	1622,7	444,8	-413,6
на 1 га посівної площі, грн.							
Кукурудза на зерно	6539,4	7817,6	11839,8	16018,7	14039,9	7500,5	-1978,8
Пшениця	4421,4	5361,4	7628,7	9818,5	10155,5	5734,1	337,0
Ячмінь	3302,9	4372,9	6587,2	8456,8	8530,1	5227,2	73,2
Жито	2685,0	3038,2	4150,5	5277,9	6641,5	3956,6	1363,6
Овес	2083,2	3045,3	3928,1	5270,3	4781,6	2698,4	-488,7

Найбільше зростання загальних витрат відбулося по кукурудзі на зерно порівняно з іншими видами зернових. Такий

стан речей обумовлений зміною натуральних показників, таких як збільшення площі посіву та збільшення урожайності даного виду культури. Проте, якщо проаналізувати дані щодо собівартості 1 т зернових культур та витрат в розрахунку на 1 га посівної площі, можна констатувати значні зміни по всіх культурам, які є основними в області.

Більш детальний аналіз собівартості окремих видів зернових культур, її розміру та структури, дозволяє підтвердити даний висновок (таблиці Ж.2-Ж.6 та рисунок 2.9).

В структурі витрат на виробництво всіх видів зернових культур найбільшу питому вагу займають прямі матеріальні витрати. В них, витрати на мінеральні добрива та паливно-мастильні матеріали, за останні два роки займають найбільшу частку. Так, в 2017 році в структурі витрат на виробництво кукурудзи на зерно дані статті займали 29,9% та 30,6%, на виробництво пшениці - 43,7% та 16,6%, ячменю – 27,8% та 18,5%, жита - 41,6% та 17,2%, вівсу - 30,3% та 24,9% відповідно за роками.

Аналізуючи структуру виробничої собівартості основних зернових культур (див. рис. 2.9), потрібно акцентувати увагу на значній частці елемента «Решта інших прямих та загальновиробничих витрат». До складу даних витрат входить орендна плата та плата за майнові паї, які за період дослідження збільшуються.

Ефективність діяльності пов'язана як із мінімізацією витрат на виробництво і реалізацію продукції, так і з рівнем товарності та цінами на дану продукцію. Перш за все, визначимо, що обсяг виручки від реалізації зернових та зернобобових культур за період 2013-2017 рр. як в цілому по Україні, так і по Сумській області зріс відповідно на 94139,1 млн. грн. та 7334,7 млн. грн. (табл. 3.3 Додаток 3).

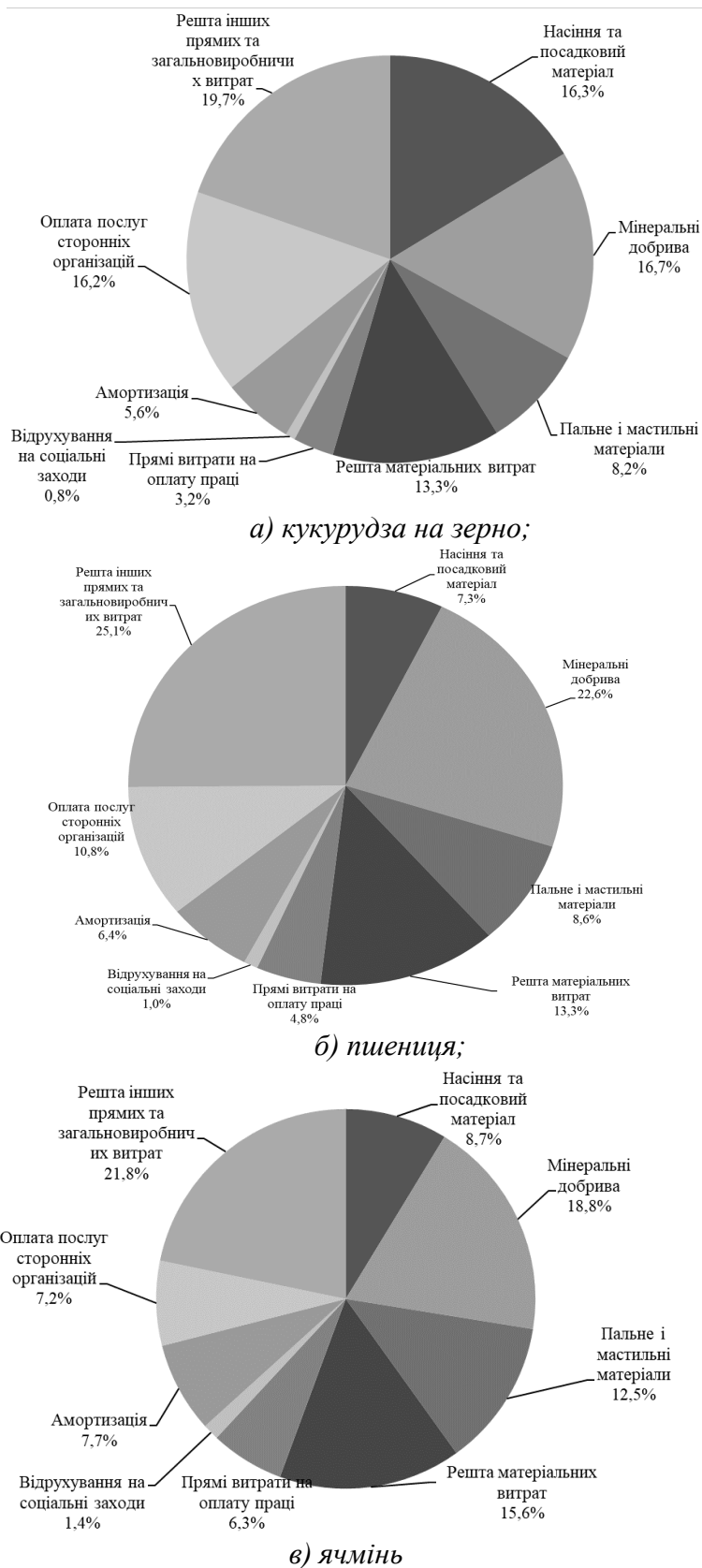

Рис. 2.9 - Структура витрат на виробництво основних зернових культур в Сумській області за елементами в 2017 році

Питома вага виручки від реалізації даного виду продукції у виручці від реалізації продукції рослинництва у 2017 році в області становила 60,5% при показнику по Україні 49,6% (рис. 2.10).

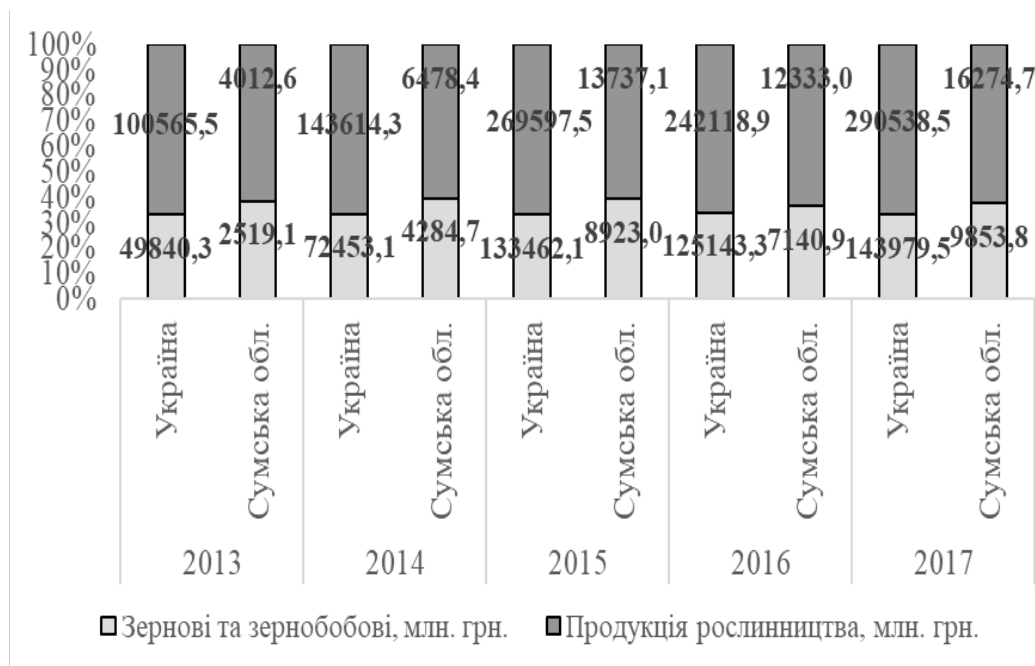

Рис. 2.10 – Динаміка реалізації продукції рослинництва та зернових і зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами України та Сумської області, млн. грн.

Аналіз показників таблиці 2.14 свідчить про підвищення ефективності виробництва зернових культур в сільгосппідприємствах області протягом періоду 2013-2017 роки. Так, загальна сума прибутку в 2017 році в порівнянні з 2013 роком збільшилася майже на 3,223 млрд. грн. та становила 3,291 млрд. грн. та збільшилася на 1274,2 млрд. грн. у порівнянні з 2016 роком.

Такий стан речей обумовлений зміною показників, як виручки від реалізації продукції, так і витрат на виробництво продукції. В 2017 році виручка від реалізації зернових та

зернобобових культур становила 9,854 млрд. грн. проти 2,407 млрд. грн. в 2013 році, та проти 7,169 млрд. грн. у 2016 році.

Таблиця 2.14 - Результати від реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Сумської області за 2013-2017 рр.

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/ 2016	2017/ 2013
Всього							
Площа збирання, тис. га	463,5	444,3	489,8	422,9	302,9	-120,0	-160,6
Кількість реалізованої продукції, т	2055843,8	2388428,0	3010629,4	2044353,0	2681011,1	636658,1	625167,3
Витрати на виробництво, млн. грн.	2339,1	3034,4	5682,4	5151,9	6562,5	1410,6	4223,4
Виручка, млн. грн.	2406,7	4180,9	8728,2	7169,1	9853,8	2684,7	7447,0
Прибуток, млн. грн.	67,7	1146,4	3045,8	2017,1	3291,3	1274,2	3223,6
1 т							
Виробнича собівартість, грн./т	1137,8	1270,5	1887,4	2520,1	2447,8	-72,3	1310,0
Ціна реалізації, грн./т	1170,7	1750,5	2899,1	3506,8	3675,4	168,6	2504,7
Рівень рентабельності, %	2,9	37,8	53,6	39,2	50,2	11,0	47,3
1 га							
Виробнича собівартість, грн./га	5046,6	6829,7	11601,4	12182,4	21665,6	9483,1	16619,0
Прибуток на 1 га, грн./га	146,0	2580,3	6218,5	4769,8	10865,9	-10618,0	-20072,4

Щодо собівартості зернових та зернобобових культур, то в 2017 році вона збільшилась в цілому, проте у порівнянні з показником 2016 року собівартість 1 т зернових та

зернобобових культур знизилась на 72,3 грн./т (рисунки 2.11, 2.12).

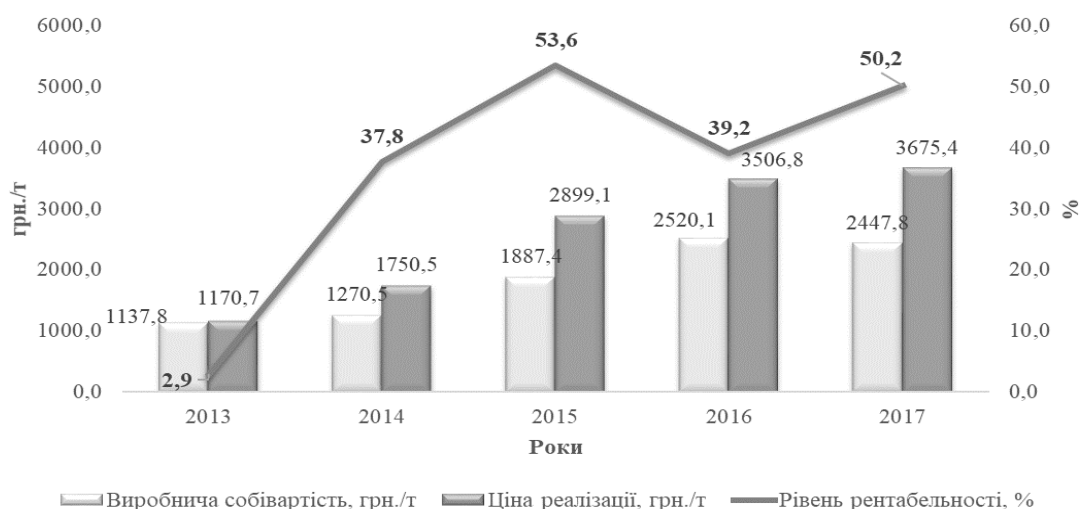

Рис. 2.11 - Собівартість, ціна реалізації та рентабельність 1 т зернових культур в Сумській області за 2013-2017 роки

Поряд із зниженням собівартості зернових та зернобобових культур в цілому, спостерігається тенденція до росту середньої реалізаційної ціни, що і є однією з основних причин росту прибутку.

Така ситуація призвела до того, що рівень рентабельності виробництва зернових культур становив у 2017 році 50,2%, що значно вище, ніж у 2013 році (2,9%) та 2016 році (39,2%), проте нижче, ніж у 2015 році, в якому був одержаний рекордний рівень рентабельності за увесь період дослідження (53,6%). У 2017 році за всіма видами зернових культур, які були досліджені спостерігалось збільшення показників рентабельності виробництва та реалізації (табл. 3.5 – 3.9 Додаток 3). Так, у порівнянні з 2016 роком по кукурудзі на зерно збільшення рентабельності виробництва 1 т відбулося на 2,1 пп, по пшениці – на 34,9 пп, по ячменю – на 21,8 пп.

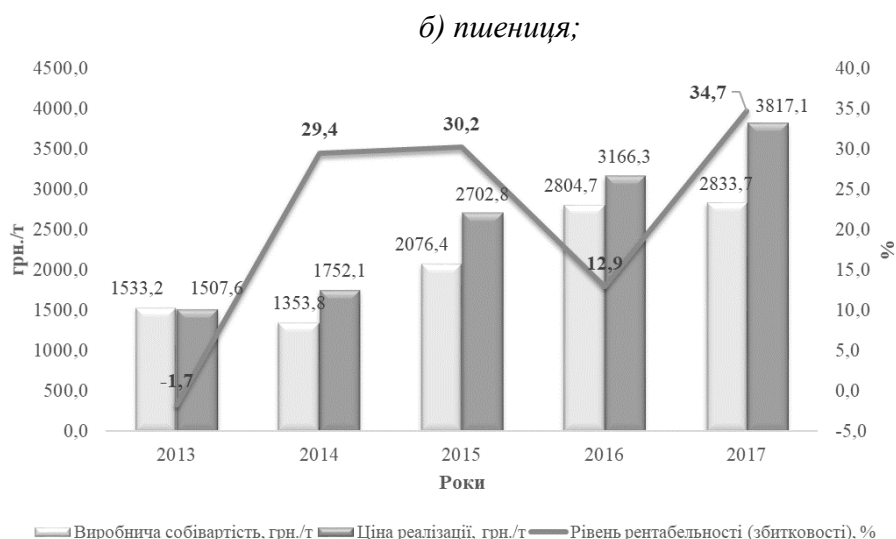
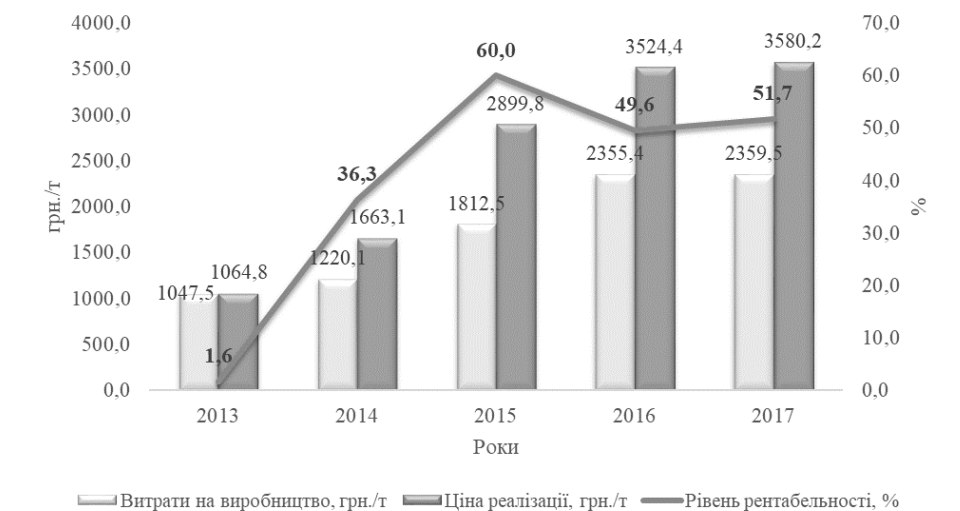

Рис. 2.12 -Собівартість, ціна реалізації та рентабельність 1 т основних зернових культур в Сумській області за 2012-2016 роки

Зростання рентабельності обумовлено, як зростанням прибутку, так і меншими темпами зростання витрат. При цьому така тенденція спостерігається як в Сумській області, так і по Україні в цілому.

З метою підвищення рівня ефективності зернового господарства була розроблена Програма розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року. Проте, на наш погляд більш ретельної уваги заслуговує окрема програма розвитку зернового господарства, в якій увага приділятиметься вивченню всіх елементів організаційно-економічного механізму ефективного функціонування зернового господарства Сумської області (впровадження інноваційних технологій вирощування з метою збільшення урожайності та поліпшення якості зернової продукції; орієнтація, особливо фермерських господарств на виробництво нішевих культур, ведення органічного землеробства; залучення інвестицій на створення об'єктів переробки зернових культур (з метою експорту готової продукції, а не сировини), пошук ринків збуту продукції, в також організації експорту зерна підприємствами, формування ринкової інфраструктури, одним з пріоритетів якої, є логістика (транспорт, перевалка, зберігання тощо)).

Поряд з цим сільськогосподарські товаровиробники Сумщини стикаються ще й с такими проблемами, як перевищення пропозиції зерна над попитом; заниженою ціною на зерно на внутрішньому ринку; залежність аграріїв від зернотрейдерів, які сьогодні контролюють переважну частину товаропотоків зерна; експортні обмеження, нестача потужностей елеваторів та інше. Всі ці проблеми обумовлюють об'єктивну необхідність пошуку інноваційних шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції українських зерновиробників як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

2.3. Аналіз державної підтримки та розвитку інфраструктури зернового господарства області

Наразі державна підтримка сільського господарства України характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки та пільговим режимом сплати ПДВ, що було доволі значною за обсягами преференцією до 2017 року. Однак, було прийнято рішення про відміну цієї норми (спецрежму сплати ПДВ) з 1 січня 2017 року [108]. У Державному бюджеті України на 2018 рік [109] передбачені напрями державної підтримки АПКв цілому та на підтримку зернового господарства, зокрема (таблиця 2.15).

Таблиця 2.15 –Розподіл видатків державного бюджету України на 2018 рік (тис. грн.)

Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків та кредитування державного бюджету	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
§2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»	66000,0	0,0	66000,0
Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, дослідження та експериментальні розробки у сфері агропромислового комплексу	77561,5	55083,9	132644,9
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	0,0	5000,0	5000,0
Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	0,0	52200,0	52200,0
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів,	300000,0	0,0	300000,0

виноградників та ягідників і нагляд за ними			
Державна підтримка галузі тваринництва	4000000,0	0,0	4000000,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	945000,0	0,0	945000,0
Фінансова підтримка фермерських господарств	1000000,0	0,0	1000000,0

Джерело: Державний бюджет України на 2018 рік

Станом на 30.11.2018 виконавцям бюджетних програм згідно річного розпису асигнувань загального фонду Державного бюджету України спрямовано 8 171,836 млн грн, з них за основними програмами підтримки розвитку АПК – 2 576 503,1 тис грн, а саме за бюджетними програмами [110]:

§2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» - 37 657,0 тис грн, з яких використано в регіонах 29 659,1 тис грн;

§2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств» - 41 937,8 тис грн (на реєстраційний рахунок Мінагрополітики):

- часткова компенсація вартості закупленого у суб'єктів насінництва насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції – 1 085,3 тис грн.;

- часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами – 43,6 тис грн залишок на реєстраційному рахунку відсутній;

- часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 36 338,5 тис грн.;

- часткова компенсація відсоткової ставки за залученими у національній валюті кредитами, наданими державними банками – 3 166,4 тис грн.;

- фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – 1 303,9 тис грн, залишок на реєстраційному рахунку відсутній;

§2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» - 1 869 333,1 тис грн:

- надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби, який народився у господарствах фізичних осіб – 144 340,2 тис грн, які спрямовані в регіони для подальшого спрямування фізичним особам;

- часткова компенсація відсоткової ставки за банківськими кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із провадженням діяльності у галузях: вівчарство, козівництво, бджільництво, звірівництво, кролівництво, шовківництво та аквакультура за квітень-серпень 2018 року – 2 877,4 тис грн (на реєстраційний рахунок для подальшого спрямування державними банками на поточні рахунки суб'єктів господарювання), залишок на реєстраційному рахунку відсутній;

- надання часткової компенсації вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих за рахунок банківських кредитів, за квітень-серпень 2018 року – 48 852,7 тис грн (на реєстраційний рахунок для подальшого спрямування державними банками на поточні рахунки суб'єктів господарювання);

- надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами за кожно наявну станом на 01 січня поточного року корову - 500 000,0 тис грн (на реєстраційний рахунок) та перераховано платіжними дорученнями Мінагрополітики на рахунки юридичних осіб, відкриті в банках - 498 782,5 тис гривень.

Станом на 30.11.2018 залишок на реєстраційному рахунку – 1217,5 тис. грн. - платіжні доручення Мінагрополітики, повернуті Казначейством у зв'язку з неправильними реквізитами, які надали отримувачі.

- надання часткового відшкодування вартості будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – 958690,3 тис грн (на реєстраційний рахунок для подальшого перерахування міністерством платіжними дорученнями суб'єктам господарювання, залишок на реєстраційному рахунку відсутній);

- надання часткового відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок і сперми бугаїв та ембріонів ВРХ, які мають племінну (генетичну) цінність – 21 572,5 тис грн (на реєстраційний рахунок) для подальшого перерахування платіжними дорученнями Мінагрополітики на рахунки суб'єктів господарювання, відкриті в банках.

§2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (часткова компенсація вартості техніки та обладнання) – 526558,5 тис грн;

§2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» - 101016,7, тис грн :

- безспірне списання компенсації із погашення кредиторської заборгованості на виконання рішень суду - 3298,1 тис грн;

- компенсація витрат на садивний матеріал у виноградарстві та садівництві – 97718,6 тис грн, які спрямовано в регіони для подальшого використання.

Спеціальний фонд державного бюджету

Законом України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» Мінагрополітики передбачені видатки спеціального фонду в обсязі 2326,8 млн гривень (із власними надходженнями установ і організацій), з них на підтримку розвитку підприємств АПК – 51,9 млн грн (2,2% від загального обсягу), а саме за бюджетними програмами:

§2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - 5000,0 тис грн.;

§2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - 43100,0 тис грн;

§2801490 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу» - 3818,4 тис гривень.

Станом на 30.11.2018 року спрямовано всього – 46455,3 тис грн, з них за КПКВ (таблиця 2.14):

§2801180 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі» - 3 355,3 тис грн;

§2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам» - 43100,0 тис гривень.

Таблиця 2.16 - Стан фінансування АПК за державними програмами*

Код	Назва Програми	Передбачено, млн грн	Спрямовано, млн грн
2801030	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів	66,0	37,7
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	1 000,0	41,9
2801350	Державна підтримка розвитку, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	300,0	101,0
2801540	Державна підтримка галузі тваринництва	4 000,0	1 869,3
2801580	Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	945,0	526,6

*За даними Мінагрополітики станом на 30 листопада 2018 року

Основними напрямками державної підтримки зернового господарства є:

Цінове регулювання. Держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, встановлюючи мінімальні та максимальні інтервенційні ціни, а також застосовуючи інші заходи, визначені Законом «Про державну підтримку сільського господарства», при дотриманні правил антимонопольного законодавства та правил добросовісної конкуренції.

Зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищому за максимальну інтервенційну ціну. Держава не здійснює цінове регулювання за межами організованого аграрного ринку України. Об'єктами державного цінового регулювання є такі види сільськогосподарської продукції (товарів): пшениця тверда; олія соняшникова; зерно суміші пшениці та жита (меслин); кукурудза; просо; ячмінь; жито озиме; жито ярове; горох; гречка; овес; молоко сухе; насіння соняшнику; насіння ріпаку; насіння льону; шишки хмелю; цукор-пісок (буряковий); борошно пшеничне; борошно житнє; пшениця м'яка; соя; масло вершкове; м'ясо та субпродукти забійних тварин та птиці [30].

На кожний вид сільськогосподарської продукції (товар), визначений відповідно до стандартів і який є об'єктом державного цінового регулювання, встановлюються мінімальні або максимальні інтервенційні ціни.

Цінове регулювання здійснюється з використанням таких інструментів:

Товарні інтервенції. Товарні інтервенції здійснюються Аграрним фондом шляхом продажу (поставки) окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварду, з метою

встановлення ціни рівноваги (фіксіngu) у розмірі, що не перевищує значення максимальної інтервенційної ціни.

Фінансова інтервенція. Фінансові інтервенції здійснюються Аграрним фондом шляхом придбання окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксіngu) у розмірі, який не є меншим значення мінімальної інтервенційної ціни.

Тимчасове адміністративне регулювання цін та тимчасова бюджетна дотація. Тимчасове адміністративне регулювання цін - комплекс адміністративних заходів, спрямованих на упередження чи зупинку спекулятивного або узгодженого встановлення цін продавцями та/або покупцями об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку, яке не може бути виправлено за стандартними процедурами державних інтервенцій.

Здійснює цінове регулювання в Україні Аграрний фонд, який є державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України.

Державні заставні закупівлі зерна. Аграрний фонд надає бюджетну позику виробнику зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання, під заставу такого об'єкта, що оформлюється переданням кредиту подвійного складського свідоцтва.

Держава може регулювати цінову ситуацію на внутрішньому ринку через законодавчо визначені механізми впливу. Одним із таких механізмів є проведення закупівель визначеними операторами об'єктів державного цінового регулювання, до яких належать стратегічно важливі види агропродукції. Такими операторами в Україні визначені та вже тривалий час працюють «Аграрний фонд» та «Державна продовольчо-зернова корпорація».

Зокрема «Аграрний фонд» розпочав програму форвардних закупівель зерна врожаю 2017 року ще на початку березня поточного року та ще продовжувалася в червні. Виходячи з цього планувалося закупити 960 тис. т зерна, в тому числі пшениці продовольчої (II та III клас) - 700 тис т, жита - 50 тис т, гречки - 10 тис т, кукурудзи - 200 тис т. за умови мінімального обсягу товарної партії зерна 100 тонн. Форвардні договори укладалися за прогнозними цінами компанії на відповідне зерно врожаю 2017 року. Таким чином пшеницю 2-го класу закуповували по 4,6 тис грн за одну тонну, гречку - 15 тис, кукурудзу – 4,5 тис, жито - 3,5 тис грн. При цьому авансовий платіж в розмірі до 65% від суми договору виплачується після його підписання. Для цього було виділено майже 2 млрд грн. Решта коштів надійдуть продавцям зерна після його фактичного постачання на елеватори та документального переоформлення за вже за поточними ринковими цінами, які на той час можуть бути нижчими або вищими.

До того ж на початку нового зернового сезону Уряд затвердив фінансовий план ПАТ «Аграрний фонд» на 2017 рік. Таким чином цей державний оператор матиме можливість суттєво збільшити підтримку аграріїв за рахунок укладання форвардних контрактів та спрямувати на закупівлю зерна в обсязі 1,9 млн т близько 7,6 млрд грн.

У свою чергу ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» активно закупає на умовах форвардних поставок ярі культури, зокрема кукурудзу та сою врожаю 2017 року. На початку червня було укладено договорів із аграріями на закупівлю 52 тис т зерна майбутнього врожаю з авансуванням в розмірі близько 138 млн грн. У середньому обсяг постачання зерна за одним договором становить близько 750 тонн. До того ж розглядалися додатково ще 47 заявок на постачання майже 50 тис т збіжжя на суму авансування 127 млн грн. При цьому ця Корпорація розширює співпрацю з аграріями,

в тому числі малими та середніми фермерськими господарствами та пропонує їм вигідні умови фінансування і пільгові тарифи на зберігання збіжжя на елеваторах.

У новому зерновому сезоні ціни на зерно будуть стабільними та суттєво не відрізнятимуться від цін минулого маркетингового року. На таку ситуацію впливатимуть по-перше, світовий баланс попиту і пропозиції та високі перехідні залишки, які в останні 5-6 років перебувають на історичному максимумі. Другий фактор - високі прогнози врожайності в усіх країнах-виробниках, зокрема в Північній і Південній Америці та ЄС. Третій фактор - біржові тенденції. До того ж наслідки кризи 2008 року, які ще проявлятимуться декілька років. Це впливатиме на попит, адже скоротилося споживання окремих продовольчих груп товарів. Разом з тим збережеться сезонне зниження цін на початку маркетингового року через значну пропозицію зерна нового врожаю на ринку. На це впливатимуть потреби в коштах щодо фінансування збиральної кампанії, проведення посіву озимих культур, а також розрахунків за зобов'язанням перед банківськими установами та постачальниками ресурсів. Таким чином впродовж липня-серпня поточного року ціни на основні види зерна можуть знизитися на порівняно з цінами червня на 10-15%.

Разом з тим, вчені прогнозують, що зміни клімату неминуче приведуть до зменшення в довгостроковій перспективі світового виробництва основних сільськогосподарських культур, зокрема кукурудзи, пшениці, рису і сої. Таким чином до 2050 року урожайність зерна знизиться на 23%. При цьому зменшення світового виробництва основних видів зерна до 9% відбудеться вже до 2030 року. До цього ж часу, за прогнозами вчених, негативні наслідки зміни клімату проявляться в окремих країнах, а більш вираженими в усіх країнах очікуються ближче до 2050 року. Характерними змінами клімату будуть підвищенням температур та

зменшенням продуктивної вологи в ґрунті. Результати досліджень свідчать, що підвищення температур в період вегетації не має значного впливу на розвиток культур, доки вони не перейшли межу близьку до 32 °С. Окрім температури, в майбутньому очікуються й інші екстремальні погодні умови, зокрема засуха, які загалом суттєво впливатимуть на зниження урожайності зернових культур. Тож в довгостроковій перспективі враховуючи зниження врожайності основних зернових культур, відповідно зменшення обсягів їх виробництва, зростання чисельності населення та як наслідок попиту на продовольство відбудуватиметься подорожчання продуктів харчування.

Для створення сприятливих умов розвитку зернового господарства в Україні необхідно: перше, в усіх випадках Україна братиме участь у конкуренції виробництва і реалізації на світовому ринку продовольчого й кормового зерна; друге, формувати ефективні великі форми господарювання, які здатні брати участь у конкуренції; третє, українські землі для вирощування сільськогосподарських культур потребують уваги для їх збереження [111].

Фінансова підтримка суб'єктів господарювання через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів. Здешевлення кредитів здійснюється в режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання кредитів, наданих банками в національній та іноземній валюті. Компенсація лізингових платежів полягає у частковому відшкодуванні сплачених суб'єктами господарювання агропромислового комплексу лізингових платежів за придбані техніку та/або обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу.

Згідно з розробленим механізмом фінансової підтримки [112-114] компенсація надається на конкурсній основі суб'єктам господарювання агропромислового комплексу -

юридичним особам незалежно від організаційно-правової форми та форми власності та фізичним особам - підприємцям (далі - позичальники) за укладеними кредитними договорами:

- у 2015 році - за умови, що сума відсотків за користування кредитами та розмір плати за надання інших банківських послуг, пов'язаних з укладенням кредитного договору (розрахункове обслуговування кредиту, розгляд кредитного проекту, управління кредитами, консультаційні послуги тощо), не перевищують 30 відсотків річних;

- починаючи з 2016 року - за умови, що сума відсотків за користування кредитами не перевищує облікової ставки Національного банку, збільшеної на 3 відсоткових пункти на момент укладання договору. При цьому витрати з надання інших банківських послуг, пов'язаних з укладенням кредитного договору (розрахункове обслуговування кредиту, розгляд кредитного проекту, управління кредитами, консультаційні послуги тощо), не підлягають компенсації;

- починаючи з 2017 року згідно з укладеними договорами.

Компенсація надається за нараховані і сплачені у поточному році відсотки за користування кредитами:

- у розмірі облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування відсотків, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами, - позичальникам, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 10 млн. гривень, та позичальникам, які провадять діяльність з вирощування та розведення великої рогатої худоби молочних порід, іншої великої рогатої худоби;

- у розмірі 50 відсотків облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування відсотків, але не вище розмірів, передбачених кредитними договорами, - іншим позичальникам.

Компенсації підлягають відсоткові ставки за кредитами, залученими для покриття витрат, пов'язаних із закупівлею пально-мастильних матеріалів, насіння, добрив, засобів захисту рослин, кормів, сировини та інгредієнтів для виробництва комбікормів, ветеринарних препаратів, спермопродукції, молодняку сільськогосподарських тварин та птиці, обладнання для тваринницьких ферм і комплексів, запасних частин для ремонту сільськогосподарської і зрошувальної техніки та обладнання, енергоносіїв, та оплати послуг, пов'язаних з виконанням ремонтних робіт сільськогосподарської і зрошувальної техніки, робіт (послуг) з підготовки та обробки ґрунту, посіву, захисту рослин від хвороб і шкідників, внесення добрив та підживлення, збирання врожаю.

Компенсація не надається позичальникам, стосовно яких порушено справу про банкрутство, яких визнано банкрутами, що перебувають на стадії ліквідації або мають прострочену більше ніж шість місяців заборгованість перед державним бюджетом, Пенсійним фондом України та фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, що підтверджується відповідними органами державної фіскальної служби.

При цьому компенсації підлягатимуть відсоткові ставки за кредитами, отриманими на закупівлю насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин, кормів, ветпрепаратів, сільгосптехніки та обладнання, а також на будівництву тваринницьких ферм, закупівлю худоби, птиці тощо.

У 2016 році на виконання державної програми «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» Сумською обласною конкурсною комісією надано право на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами 35 суб'єктам господарювання агропромислового

комплексу, які отримали компенсацію на загальну суму 6,4 млн. грн..

У середньому з кожної гривні, сплаченої за користування кредитом, держава компенсувала сільськогосподарським товаровиробникам 26 копійок.

Бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарський товаровиробник, основною діяльністю якого є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ним на власних або орендованих основних засобах, причому питома вага вартості сільськогосподарських товарів становить не менше 75% вартості всіх товарів, поставлених ним протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно, має право на бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції після його внесення контролюючим органом до Реєстру отримувачів бюджетної дотації.

З державного бюджету в 2017 році виробникам сільськогосподарської продукції спрямовуватиметься: на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 300 млн. грн., на державну підтримку галузі тваринництва – 170 млн. грн., на підтримку розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними – 75 млн. грн., на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі – 55 млн. грн., на фінансову підтримку сільгоспвиробників – 1473 млн. грн..

Аграрними формуваннями, які здійснюють виробничу діяльність на території Сумської області, в 2016 році на розвиток соціальної інфраструктури сіл інвестовано 49,4 млн. грн., що на 15,8 млн. грн., або на 47% більше до рівня 2015 року. Станом на 01.01.2018 року в агропромисловий комплекс

Сумщини залучено 1249,5 млн. грн., що на 39% більше до рівня 2015 року. Найбільший обсяг інвестиційних коштів залучено на придбання сільськогосподарської техніки та модернізацію машино-тракторного парку – 730,7 млн. гривень та на розвиток інфраструктури аграрного ринку – 312,2 млн. грн.[115].

Розвиток інфраструктури аграрного ринку та галузі рослинництва. Уведення потужностей зі зберігання сільськогосподарської продукції:

- будівництво та реконструкція елеваторних потужностей;
- будівництво та реконструкція зерноочисних та зерносушильних комплексів.

Інвестиції в АПК, їх структурна збалансованість є важливим ресурсом економічного розвитку.

В Сумській області впродовж останніх років спостерігається стійка позитивна динаміка збільшення потоку інвестицій в аграрний сектор (таблиця 2.17; 2.18).

Таблиця 2.17 - Капітальні інвестиції за окремими видами економічної діяльності по Сумській області у січні-червень 2017 року

	Освоєно (використано), у % до загального станом на 01.07.2017, тис. обсягу по області грн.	
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	1056507	43,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	106293	4,4

Таблиця 2.18 - Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в підприємства сільського господарства (статистичні дані), тис. дол. США

	Станом на 01.01.2017	Станом на 01.07.2017
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	6685,6	7057,7
Виробництво харчових продуктів, напоїв	22168,7	22506,2

В області протягом січня-серпня 2017 року проводилися роботи з модернізації та впровадження новітніх технологій приймання і зберігання зерна хлібоприймальними підприємствами, розширення інфраструктури зернового ринку (таблиця 2.19).

Таблиця 2.19 - Інформація про стан підготовки та впровадження найбільш важливих інвестиційних проектів в Сумській області станом на 01.10.2017 р.

№ п/п	Назва інвестиційного проекту, підприємство-виконавець	Характеристика інвестиційного проекту						Стан реалізації проекту, %
		Потужність	Початок реалізації проекту/ термін впровадження, роки	Рентабельність виробництва, %	Строк окупності проекту, роки	Соціальний ефект	Основний ринок збуту	
1	Будівництво молочно-товарного комплексу ПСП АФ «Піонер» (Охтирський район)	1000 голів	2011 - 2017	20	6	Поліпшення стану утримання ВРХ, покращання якості молока, поліпшення умов праці, створення 10 нових робочих місць	Молокопереробні підприємства області	30,0
2	Будівництво доїльного залу СФГ «Віталія» (Буринський район)	600 голів	2008 - 2017	60	8	Підвищення якості продукції, підвищення продуктивності	Молокопереробні підприємства області	99,5
3	Будівництво елеватора та комплексу по виробництву комбікормів ТОВ «Агрі-Альфа» (Кролевецький район)	300 тис.тонн/30 тонн/год	2014 - 2018	25	7	Розширення інфраструктури зернового ринку, створення 100 нових робочих місць	У межах України, за кордон	17,2
4	Будівництво елеватора ПП «Гарант-2005» (Роменський район)	25 тис.тонн	2016 - 2018	25	6	Розширення інфраструктури зернового ринку, створення 200 нових робочих місць	У межах України, за кордон	31,0

Загальна місткість елеваторів Сумської області – 2,084 млн. т. Послуги з приймання та зберігання зерна надають 33 хлібоприймальних підприємства області. Крім того,

складські зернові приміщення сільськогосподарських підприємств вміщують понад 1 млн. тонн зерна. Таким чином, в області за період маркетингового року є можливість зберігати більше, ніж три мільйони тонн зерна.

Суб'єкти господарювання області продовжують роботу з модернізації та впровадження новітніх технологій приймання та зберігання зерна зерновими складами області та розширення інфраструктури зернового ринку. За січень-жовтень 2017 року в будівництво (реконструкцію) елеваторних потужностей області залучено 89,2 млн. грн. інвестиційних коштів, будівництво (реконструкцію) зерносушильних (зерноочисних) комплексів – 32,8 млн. грн. (табл. 2.20).

Таблиця 2.20 - Види робіт та обсяги фінансування з модернізації та впровадження новітніх технологій на зерновому ринку Сумської області у 2017 році

Суб'єкт господарювання	Вид робіт	Інвестиційна вартість, млн. грн.	Обсяг залучених коштів, млн. грн.
ТОВ «Кролевецький комбікормовий завод»	роботи з будівництва зернового елеватора потужністю 60 тис. тонн	100,00	49,00
ТОВ «Зернова індустрія» Сумського району	монтаж обладнання зернового елеватора	3,00	0,90
ПП «Гарант» Роменського району	будівництво зернового елеватора потужністю 25 тис. тонн	52,00	1,52
Філія ПАТ ДП ЗКУ «Буринський елеватор»	монтаж обладнання зернового елеватора	11,90	9,90
ССК «Ярославна» Путивльського району	реконструкція зернового елеватора потужністю 12 тис. тонн	40,00	5,40
ТОВ «Дубов'язівський елеватор» Конотопського району	реконструкція зернового елеватора потужністю 50 тис. тонн	8,00	4,30

Суб'єкт господарювання	Вид робіт	Інвестиційна вартість, млн. грн.	Обсяг залучених коштів, млн. грн.
ФГ «Злагода-10» Буринського району	монтаж сушки зернової потужністю 120 тонн/добу	8,00	-
ФГ «Конкордія» Буринського району	монтаж сушки зернової потужністю 60 тонн/добу	1,00	-
ПП «Куземин Агро» Охтирського району	монтаж сушки зернової потужністю 285 тонн/добу	2,50	-
ТДВ «Конотопагропостач» Конотопського району	120 тонн/добу	1,80	-
ПСП «Мир» Конотопського району	монтаж сушки зернової потужністю 110 тонн/добу	2,00	-
ТОВ «Лан» Шосткинського району	монтаж сушки зернової потужністю 50 тонн/год	5,10	-
ТОВ «Юрівка» Конотопського району	монтаж сушки зернової потужністю 300 тонн/добу	4,00	3,50
ФГ «Талісман Агро» Шосткинського району	монтаж сушки зернової потужністю 50 тонн/год	2,00	1,92
ФГ «Діброва» Буринського району	монтаж сушки зернової потужністю 120 тонн/добу	5,00	3,00

Останніми роками фінансово-кредитне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників здійснюється не тільки за рахунок власної підприємницької діяльності, а й шляхом залучення фінансових ресурсів комерційних банків, постачальників матеріально-технічних ресурсів, кредитних спілок та використання сучасних інструментів фінансування [116-119]. Основними з них є аграрні розписки.

У 2018 році на виконання державної програми «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом

здешевлення кредитів» річний ліміт бюджетних коштів для Сумської області становить 3,206 млн. гривень.

За час роботи комісії у 2018 році на розгляд подали заявки на компенсацію відсоткової ставки за залученими у банках кредитами 10 сільськогосподарських підприємств. За результатами засідання комісія прийняла позитивні рішення про надання права на компенсацію всім 10 заявникам, загальна сума визначеної компенсації склала 995,4 тис. гривень.

Приймання заявок на участь у конкурсі для отримання компенсації за залученими кредитами продовжується.

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, відповідно до реєстру сільськогосподарських товаровиробників – отримувачів часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (25%), станом на 29.05.2018 таку компенсацію в сумі 5,318 млн. гривень отримали 39 сільськогосподарських підприємств Сумської області за придбані 54 одиниці сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, загальна вартість яких 21,833 млн. гривень (без ПДВ). Сумщина має третій показник за сумою отриманої компенсації серед областей України (13,3% від загальної суми компенсації, виплаченої по Україні), п'ятий – за кількістю підприємств - учасників програми, дев'ятий – за кількістю техніки, за придбання якої отримано компенсацію.

Відповідно до Програми «Державна підтримка галузі тваринництва» за напрямком «Спеціальна бюджетна дотація за вирощування молодняка великої рогатої худоби, який народився в господарствах фізичних осіб» станом на 01.05.2018 року від органів місцевого самоврядування Департаментом агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації отримано документи на нарахування зазначеної дотації 181 особі за утримання 294 голів молодняка.

Відповідно до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження розподілу коштів, передбачених Мінагрополітики у державному бюджеті за програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» на 2018 рік, для надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби сума нарахованої бюджетної дотації по Сумській області станом на 1 травня поточного року нарахована у повному обсязі і становила 334,8 тис. гривень. Серед регіонів України по нарахуванню спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби Сумська область посідає восьме місце.

Органами місцевого самоврядування продовжується приймання документів на виплату дотації за утримання молодняка великої рогатої худоби, який народився у господарствах фізичних осіб.

В області реалізується програма державної підтримки галузі тваринництва за напрямом: «Спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності суб'єктам господарювання, які є юридичними особами». Станом на 1 травня 2018 року, враховуючи подані сільськогосподарськими підприємствами Сумської області до Мінагрополітики документи на корів загальною чисельністю 19,4 тис. голів, було нараховано бюджетної дотації на суму 15,6 млн. гривень.

Ярмаркові заходи. З метою забезпечення населення регіону харчовими продуктами, цінової стабілізації на споживчому ринку та запобігання виникненню дефіциту соціально значущих продовольчих товарів на ринках міст, селищ міського типу та селищ області за перше півріччя 2018 року проведено 7 обласних виставок-ярмарків; на ринках міст, селищ міського типу та сіл області проведено 1 527 ярмарків і торгових днів.

З метою створення інформаційного середовища для аграріїв області, впровадження науково-обґрунтованих методик вирощування зернових культур Департаментом спільно з Інститутом сільського господарства Північного Сходу НААН України провели ряд організаційно-інформаційних заходів, зокрема:

- 16.02.2017 проведено майстер-клас на тему: «Шляхи стабілізації виробництва круп'яних культур: сорти, технології, переробка»;

- 23.02.2017 проведено майстер-клас на тему: «Кукурудза на Сумщині: гібриди, технологія вирощування, доробка»;

- 02.03.2017 проведено майстер-клас на тему: «Стан озимих зернових рослин та заходи щодо реалізації їх потенціалу в умовах 2017 року»;

- 25.07.2017 проведено обласний День поля: «Контрольний обмолот зернових колосових культур урожаю 2017 року»;

- 07.09.2017 відбулася семінар-нарада на тему: «Особливості проведення сівби озимих культур під урожай 2018 року. Формування врожаю пізніх культур у поточному році та результати їх агроєкологічного випробування».

З 8 по 11 червня 2017 року Інститут сільського господарства Північного Сходу НААН України приймав участь у XXVIII Міжнародній агропромисловій виставці «АГРО–2017». У експозиції «Зерно України» було представлено наукові здобутки Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН та основних провідних наукових установ НААН України, а саме: новітні технології вирощування зернових, круп'яних та зернобобових культур, селекція, насінництво, сортовипробування.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Прогнозування основних показників ринку зерна України та зернового господарства Сумської області на 2018/2019 МР

Частка України в світовому виробництві зерна не перевищує 2%, водночас потенціал його нарощування дозволяє збільшити її щонайменше до 4–5%. Цього року, попри досить складні погодно-кліматичні умови, вітчизняним аграріям вдалося зібрати близько 62 млн. т зерна. Рекордним є урожай в Китаї, де впродовж останніх років збирають майже півмільярда тонн зерна, а також у США, Індії та Росії [120].

Тенденцією протягом 2012-2016 років було скорочення виручки від експорту товарів з одночасним скороченням експорту агропромислової продукції. Не дивлячись на загальний негативний тренд, у 2017 році спостерігалось зростання експорту, в тому числі і на сільськогосподарську продукцію. За 2017 рік загальний експорт продукції склав 43,3 млрд дол. США, що на 19% більше ніж за 2016 рік. Станом на першу половину 2018 року загальний експорт продукції з України становив 23,3 млрд дол. США, що на 3% менше порівняно з аналогічним періодом минулого року. З початку 2018/19 МР станом на 14 листопада 2018 року експорт зернових з України склав 19 млн. т, що на 1,6 млн. т більше, ніж на відповідну дату 2017 року.

Динаміка агропродовольчого демонструвала аналогічний тренд як і решта експортних товарів, проте темп скорочення агропродовольчого експорту були меншими ніж загального і, не

дивлячись на спад після кризових 2012/13 років, зростання поставок спостерігалось вже у 2016 році. Історично рекордний обсяг агропродовольчого експорту спостерігався у 2012 році, він склав порядку 17,9 млрд дол. США. Рекордного показника майже вдалося досягнути у 2017 році – експорт склав 17,8 млрд дол. США. Незважаючи на скорочення валового виробництва, обсяг експорту в 2017/18 МР на рівні 41 млн. т, що тільки на 2,8 млн. т поступається минулорічному показнику. Рівень кінцевих запасів очікується в межах 23% до внутрішнього розподілу зернових культур (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 - Баланс зернових, тис. т

Баланс	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018*
Початкові запаси	3688	7162	3424	5600	7042	4150	5207
Збиральні площі, тис. га	15076	14507	15384	14531	14489	14130	14494
Урожайність, ц/га	3,63	3,15	4,04	4,37	4,13	4,6	4,3
Виробництво	54704	45713	62153	63535	59782	66088	61280
Імпорт	98	74	94	72	73	240	205
Загальна пропозиція	58338	52923	65671	69207	66898	70478	66692
Експорт	22691	22179	32515	35277	38506	43800	41000
Кормове споживання	15295	15132	16207	15730	13520	12278	11055
Продовольча переробка	6640	6464	5813	5673	5800	5405	5705
Промислове споживання	1632	1180	1427	1400	1143	1342	1250
Насіння	2606	2466	2360	2407	2555	2446	2556
Втрати	2285	1664	1749	1678	1017	1350	1230
Внутрішній розподіл	28313	26759	27466	26793	23925	21471	20566
Кінцеві запаси	7157	3764	5600	7042	4357	5207	5126
Запаси, % до внутр. розподілу	25,28%	14,07%	20,39%	26,28%	15,21%	19,4%	23%
Втрати % до пропозиції	3,92	3,14	2,66	2,42	1,52	2,4%	2%

*прогноз УКАБ

Імпорт продукції зернової галузі становить близько 156,7 млн. дол., і здебільшого включав зерно кукурудзи на суму 93,1

млн. дол., а також рису - 17,6 млн. дол. та інших зернових культур. (Експорт-імпорт різних видів продукції зернової галузі в Україні за січень-липень 2017 р. наведений в таблиці И.1). Порівняно досить висока вартість імпорту кукурудзи пов'язана з тим фактом, що це, як правило, є насіння посівного матеріалу високопродуктивних її гібридів від провідних світових компаній-виробників.

Середньозважена ціна імпорту 1 т усієї зернової продукції галузі сягала 1209,3 дол., у тому числі кукурудзи — 3903,2 дол. Основними світовими виробниками зерна, за експертними оцінками аналітиків ринку USDA, в 2017–2018 МР будуть 10 країн: Китай (499,9 млн т), США (436,4 млн т), Індія (248,1 млн т), Росія (125,9 млн т), Бразилія (109,9 млн т), Аргентина (67,3 млн т), Україна (61,5 млн т), Канада (56,2 млн т), Індонезія (48,4 млн т) і Пакистан (38,9 млн т). Разом на ці країни припадає 66% усього світового виробництва зернових культур.

Середньозважена ціна 1 т усього експорту продукції зернової галузі становила 159,9 дол., у тому числі пшениці - 161,1 дол., жита — 133,6 дол., ячменю - 141,2 дол., вівса - 149,5 дол., кукурудзи - 156,1 дол., рису - 454,7 дол., сорго зернового - 143,5 дол., гречки, проса та інших зернових культур - 173,1 дол. Водночас, ціна продуктів переробки зерна була суттєво вищою. Так, середньозважена ціна експорту 1 т борошна пшеничного сягала 209,3 дол., борошна із зерна інших зернових культур - 594,8 дол., круп та гранул із зерна зернових культур - 295,8 дол. У загальній вартісній структурі вітчизняного експорту зернових і зернобобових культур переважали три основні сільськогосподарські культури - кукурудза (62%), пшениця (29,8%) і ячмінь (7,1%). На їх частку припадало майже 93,7% усіх валютних надходжень від експорту продукції зернової галузі країни.

Рис. 3.1 - Товарна структура експорту зернових і зернобобових культур з України на світові аграрні ринки в січні-липні 2017 р.

Виробництво пшениці у 2017/2018 МР склало 26,1 млн. тонн, що на 67 тис. т більше обсягу попереднього року (таблиця 3.2).

Ріст виробництва пов'язаний із сприятливими погодними умовами в період вегетації пшениці. Прогнози експорту пшениці у 2017/2018 МР є досить амбітними та оцінюються на рівні 18 млн. тонн, що на 0,5 млн. тонн більше, ніж минулого року.

Собівартість виробництва пшениці в 2017 році продовжувала демонструвати тенденцію до росту, за останні 5 років собівартість виробництва пшениці зросла вдвічі. Рентабельність пшениці в Україні досить непогана порівняно з основними країнами-виробниками цієї культури.

Таблиця 3.2 - Баланс пшениці, тис. т

Баланас	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018*
Початкові запаси	2032	4870	1881	3110	4345	2491	2105
Збиральні площі, тс. га	6647	5630	6566	6011	6840	6198	6080
Врожайність, тонн/га	3,23	2,8	3,4	4,0	3,9	4,2	3,5
Виробництво	21456	15763	22279	24114	26532	26043	26110
Імпорт	2,2	1,4	1,7	1,9	2,2	3,1	2,3
Загальна попозиція	23489	20608	24162	27226	30880	28537	32190
Експорт	5222	6798	9410	10884	16930	17533	1800
Кормове споживання	5000	4100	4700	4900	4350	3357	4435
Продовольча переробка	5515	5382	4680	4605	4750	3587	3358
Промислове споживання	400	250	200	210	235	210	220
Насіння	1500	1400	1350	1382	1573	1426	1630
Втрати	950	700	712	900	550	320	530
Внутрішній розподіл	13365	11832	11642	11997	11458	8900	10173
Кінцеві запаси	4870	1905	3110	4345	2491	2105	4017
Запаси, % до внутр. розподілу	36,4%	16,1%	26,7%	36,2%	21,7%	23,6%	39,5%
Втрати, % до пропозиції	4,0%	3,4%	2,9%	3,3%	1,8%	1,1%	1,6%

*прогноз УКАБ

Виробництво ячменю в Україні у 2017/2018 МР склало 8,52 млн. тонн, що на 12% менше, ніж у минулому маркетинговому році. Експортний потенціал даної зернової культури оцінюється в 4,3 млн. тонн, що значно поступається показнику минулого року в 5,3 млн. т (табл. 3.3).

Собівартість виробництва ячменю у 2016 році, як і на решту зернових демонструє тенденцію до росту, що пов'язана із ринковими факторами. Як от збільшення вартості виробничих ресурсів.

Рентабельність ячменю, завдяки високій врожайності минулого та цього року демонструватиме ріст. В 2016/17

маркетинговому році цей показник склав 25,4%, в 2017/18 МР, очікується вищий показник.

Таблиця 3.3 - Баланс ячменю, тис. т

Баланс	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018*
Початкові запаси	763	850	406	652	690	322	402
Зібрані площі, тис. га	3 675	3 291	3 062	3 016	2 805	2 857	2 441
Врожайність, тонн/га	2,3	2,1	2,4	3	3	3,3	3,4
Виробництво	8 382	6 928	7 353	9 048	8 288	9 429	8 520
Імпорт	38	15	16	13	6	12	10
Загальна пропозиція	9 183	7 794	7 775	9 713	8 984	9 762	8 922
Експорт	2 463	2 150	2 475	4 458	4 412	5 354	4 356
Кормове споживання	4 000	3 700	3 457	3 300	3 110	2 832	2 818
Продовольча переробка	70	35	40	45	50	64	59
Промислове споживання	700	400	405	420	380	370	350
Насіння	750	700	566	610	590	610	488
Втрати	350	200	180	190	120	130	80
Внутрішній розподіл	5 870	5 035	4 648	4 565	4 250	4 006	3 795
Кінцеві залишки	850	608	652	690	322	402	771
<i>Залишки, % до розподілу</i>	<i>14,5%</i>	<i>12,1%</i>	<i>14%</i>	<i>15%</i>	<i>7,6%</i>	<i>10%</i>	<i>20%</i>
<i>Втрати, % до пропозиції</i>	<i>3,8%</i>	<i>2,6%</i>	<i>2,3%</i>	<i>2%</i>	<i>1,3%</i>	<i>1,3%</i>	<i>1%</i>

*прогноз УКАБ

Валове виробництво кукурудзи у 2017/2018 МР склало 24,11 млн. т, що на 3,9 млн. т менше, ніж в попередньому маркетинговому році. Внаслідок скорочення валового виробництва переглянуті в бік зменшення до 18 млн. т у порівнянні з 20,37 млн. т у 2016/2017 МР і прогнози експорту даної зернової культури.

Собівартість виробництва кукурудзи в 2016 році склала 197,5 грн/ц, що на 12% вище ніж попереднього року. Рентабельність кукурудзи є високою, оскільки за результатом 2016 року рівень рентабельності склав 45,7%.

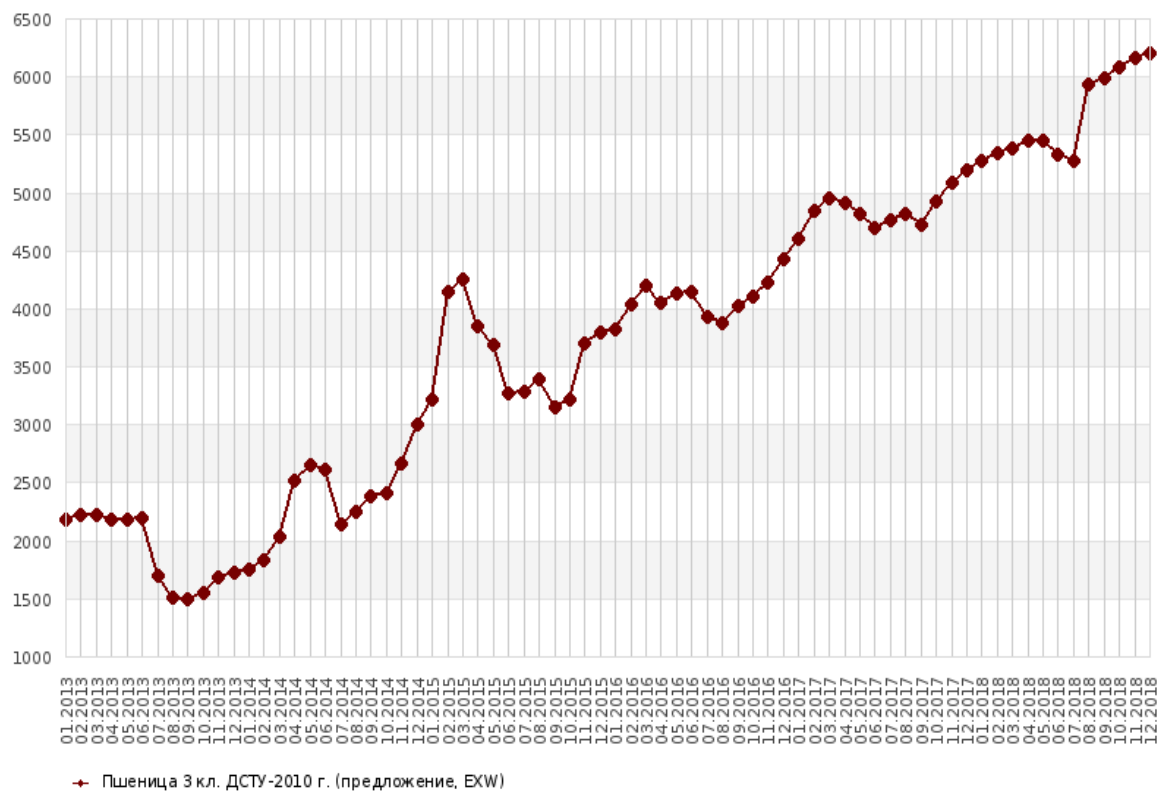
Таблиця 3.4 - Баланс кукурудзи, тис. т

Баланс	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018*
Початкові запаси	672	1 099	686	1 500	1 599	1 226	1 617
Зібрані площі, тис. га	3 517	4 372	4 817	4 691	4 084	4 237	4 465
Врожайність, тонн/га	6,5	4,8	6,4	6	5,7	6,6	5,4
Виробництво	22 838	20 961	30 862	28 497	23 328	28 074	24 110
Імпорт	51	49	54	48	39	30	32
Загальна пропозиція	23 409	22 109	31 602	30 044	24 966	26 900	25 759
Експорт	14 800	12 999	20 472	19 684	16 900	20 703	18 000
Кормове споживання	5 800	6 800	7 560	7 050	5 630	5 800	5 200
Продовольча переробка	220	220	271	241	240	255	245
Промислове споживання	500	500	800	750	510	430	600
Насіння	70	90	200	180	160	175	176
Втрати	920	700	800	540	300	350	500
Внутрішній розподіл	7 510	8 310	9 631	8 761	6 840	7 010	6 721
Кінцеві залишки	1 099	800	1 500	1 599	1 226	1 617	1 038
<i>Залишки, % до розподілу</i>	<i>14,6%</i>	<i>9,6%</i>	<i>15,9%</i>	<i>18%</i>	<i>17,9%</i>	<i>23%</i>	<i>15,4%</i>
<i>Втрати, % до пропозиції</i>	<i>3,9%</i>	<i>3,2%</i>	<i>2,5%</i>	<i>2%</i>	<i>1,2%</i>	<i>1,2%</i>	<i>2%</i>

*прогноз УКАБ

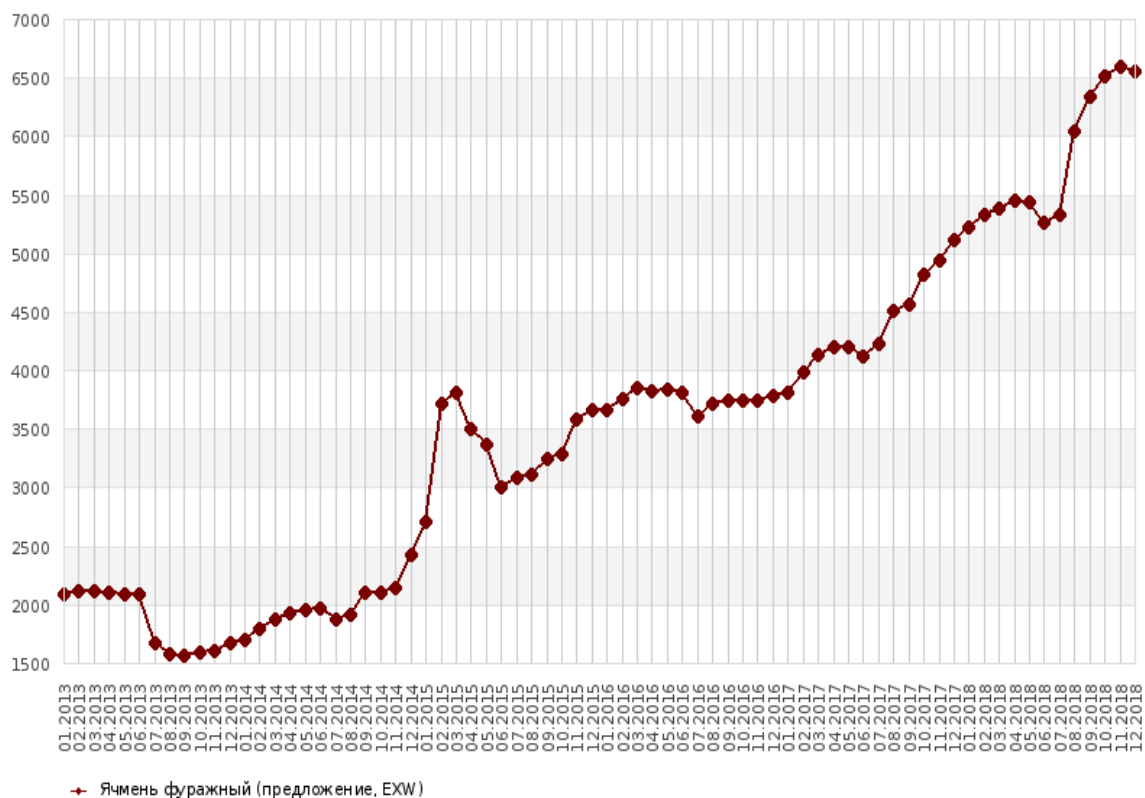
Цінова волативність на ринку зерна залишається одним із найбільш непередбачуваних факторів ринкового середовища, що негативно впливає на розвиток галузі.

З початку 2017 р., як і в минулі періоди, кон'юнктура світового агропродовольчого ринку характеризувалася значним коливанням цін на основі види сільськогосподарської сировини. Однак для вітчизняного аграрного експорту в цілому за січень-липень 2017 р. склалася порівняно краща цінова ситуація, ніж минулого року. Так, середньозважена ціна експорту пшениці в січні-липні 2017 р. порівняно з відповідним періодом 2016 р. зросла на 106,2% і сягає 161,07 дол. за 1 тонну, ячменю — відповідно, 101,8% і 141,2 дол. та кукурудзи — 101,7% і 156,1 дол. (рис. 3.2, 3.3, 3.4)

Джерело: АПК-Інформ. Ціни

Рис. 3.2 - Закупівельні ціни на пшеницю, EXW, UAH

Джерело: АПК-Інформ. Ціни

Рис. 3.3 - Закупівельні ціни на ячмінь, EXW, UAH

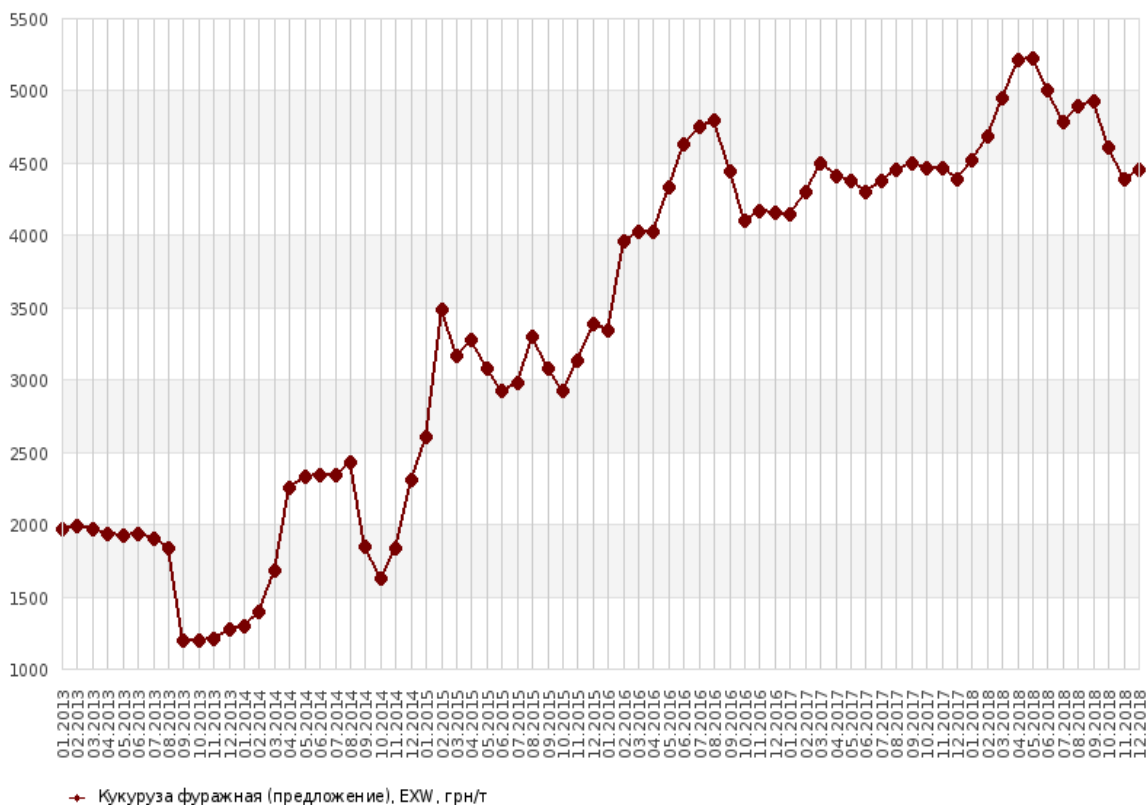

Рис. 3.4 - Закупівельні ціни на кукурудзу, EXW, UAH

Ціни на зернові дійсно низькі, проте вони більше залежать від загальносвітової кон'юнктури [121]. Ціни на зернові формуються зважаючи на сукупність факторів. Варто враховувати не просто попит та пропозицію, але і чинники, що впливають на виробництво та транспортування зерна: кліматичні та погодні умови, надзвичайні ситуації, впровадження технологій тощо. Також варто враховувати постійне зростання населення планети, що тисне на збільшення попиту на продовольчі товари, в тому числі зернові.

Враховуючи це, можна говорити про збільшення пропозиції зерна в сьогоденних умовах, але варто і розуміти, що постійно збільшується попит на зерно. Але, підкреслю, ми не можемо прогнозувати всі фактори - зміни клімату, погодних та політичних (які впливають на інвестиційну привабливість) умов, тощо, що мають тяж вплив на формування вартості зерна.

З початку 2017/18 маркетингового року, відмічається тенденція до зростання цін на пшеницю та особливо на ячмінь. Ціни на кукурудзу поки що знаходяться на мінімальних рівнях. Але, в зв'язку з очікуваним зниженням виробництва кукурудзи, і в Чорноморському регіоні в тому числі, очікується певна підтримка для цін і по цій культурі у поточному сезоні.

Аналіз географічної структури експорту-імпорту кукурудзи за вказаний період показав, що близько 15,2% його обсягу було спрямовано в Єгипет, 14,3% в Нідерланди і 11,9% в Іспанію, тоді як решта припадало на інші країни світу (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 - Географічна структура експорту-імпорту кукурудзи в Україні за січень-липень 2017 р.

Назва товарної позиції	Імпорт			Експорт		
	країна	вартість, тис. дол. США	структура, %	країна	вартість, тис. дол. США	структура, %
Кукурудза	Румунія	28371	30,46	Єгипет	161,1	15,17
Кукурудза	Франція	21236	22,80	Нідерланди	133,6	14,27
Кукурудза	Угорщина	19717	21,17	Іспанія	141,2	11,91
Кукурудза	Інші	23828	25,58	Інші	149,5	58,65

Основними постачальниками кукурудзи на вітчизняний аграрний ринок, у тому числі здебільшого насіннєвого матеріалу, традиційно є країни ЄС, питома вага яких становить 74,4%.

Значним попитом на зовнішньому ринку користується ячмінь, близько 40,4% вартості експорту якого припадало на Саудівську Аравію, майже 12% — на Лівію і 9,8% на Китай (табл. 3.6).

В 2017/18 МР перше місце по експорту пшениці займає Росія, яка збільшить річний обсяг поставок пшениці на зовнішні ринки 32,2 млн. тонн пшениці і пшеничного борошна (в перерахунку на зерно) проти 27,184 млн. тонн. сезоном раніше.

Минулорічний лідер США, з результатом 26,3 млн. тонн, опуститься відразу на третє місце, зберігши другу позицію за країнами ЄС (28,5 млн. тонн).

Таблиця 3.6 - Географічна структура експорту-імпорту ячменю в Україні за січень-липень 2017 р.

Назва товарної позиції	Імпорт			Експорт		
	країна	вартість, тис. дол. США	структура, %	країна	вартість, тис. дол. США	структура, %
Ячмінь	Молдова	588	72,32	Саудівська Аравія	106242	40,41
Ячмінь	Чехія	125	15,38	Лівія	31520	11,99
Ячмінь	Франція	54	6,64	Китай	25873	9,84
Ячмінь	Інші	46	5,66	Інші	99287	37,76

Також поміняються місцями в порівнянні з 2016/17 МР Канада (20,5 млн. тонн) та Австралія (18,153 млн. тонн). Що стосується України, то, за оцінкою FAO, за результатами 2017/18 МР вона скоротить зовнішні відвантаження пшениці до 16,5 млн. тонн після 18,083 млн. тонн в минулому сезоні, що, тим не менш, дозволить їй зберегти 6 сходинку рейтингу експортерів зернових. Важливими зовнішніми ринками збуту для вітчизняної пшениці були такі країни, як Єгипет, Індія і Бангладеш (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 - Географічна структура експорту-імпорту пшениці в Україні за січень-липень 2017 р.

Назва товарної позиції	Імпорт			Експорт		
	країна	вартість, тис. дол. США	структура, %	країна	вартість, тис. дол. США	структура, %
Пшениця	Білорусь	156	44,83	Єгипет	258252	23,46
Пшениця	Німеччина	81	23,28	Індія	179012	16,26
Пшениця	Польща	79	22,70	Бангладеш	101398	9,21
Пшениця	Інші	32	9,20	Інші	562031	51,06

Наступне, не можливо передбачити настільки точно кліматичні та погодні умови та решту обставин. Також потрібно враховувати впровадження технологій.

Наприклад, система крапельного зрошення в свій час зробила такий перелам у системі виробництва овочів та фруктів. Фактично, людство змогло вирощувати окремі культури в тих регіонах, де це було неможливо, навіть у пустелях. Прогнозувати схожу подію достатньо важко. Крім того, варто враховувати зміну клімату, що може не дозволяти вирощувати окремі культури на певній території, але при цьому ці зміни можуть дозволити в інших місцях збільшити виробництво.

Досить важлива роль зернових культур у забезпеченні продовольчої і економічної безпеки країни спонукає експертів та агроаналітиків ринку до аналізу тенденцій, які визначальним чином впливають на загальний стан і перспективи розвитку галузі.

Тенденції, які нині спостерігаються у виробництві зернових культур, безпосередньо пов'язані з двома важливими трендами. Насамперед за період 2013–2017 рр. відбулося зниження посівних площ та питомої частки зернових культур. Водночас, під урожай 2018 р. в цілому вони зросли на 0,5 пп при збільшенні розміру посівних площ в цілому (рис. 3.5).

Суттєвих змін по посівах пшениці експерти не прогнозують: під озимою в Україні 6 млн. га і лише 200 тис. га під ярою. Коливаються площі під ячменем. Ця культура дешева як з точки зору собівартості виробництва, так і з точки ціни. Цього сезону вартість ячменю на світових ринках є доволі високою, а пропозиція обмежена.

Спостерігався феномен, коли вартість ячменю в українських портах була на рівні, а в деяких випадках перевищує вартість продовольчої пшениці. Хоча зазвичай ячмінь коштує дешевше, ніж фуражна пшениця.

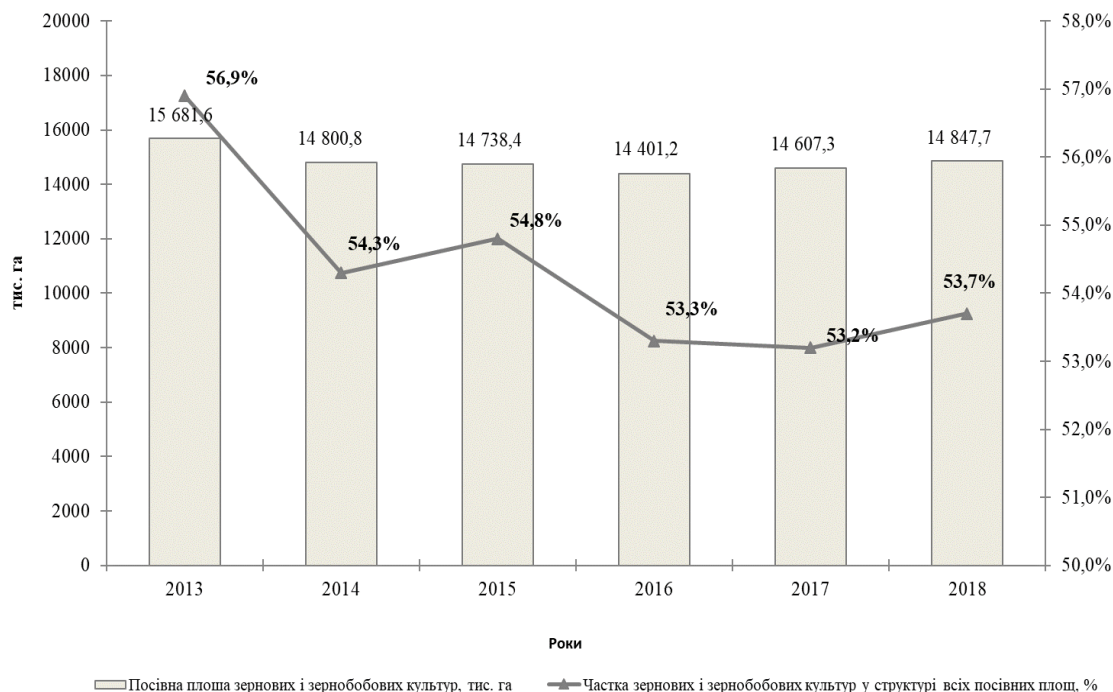

Рис. 3.5 - Динаміка посівних площ зернових і зернобобових культур в усіх категоріях господарств України

У жовтні ціна на ячмінь була в межах \$185-190 за тонну в українських портах Чорного моря. Варто зазначити, що вона ввесь час зростала, і цей тренд збережеться й найближчим часом. При цьому вартість пшениці 3 класу з білком 11,5%, складала \$185 за тонну. Тобто, певний період ячмінь коштував дорожче за пшеницю. Станом на початок листопада ціна на фуражну вітчизняну пшеницю була \$177 за тонну, а на ячмінь — \$195. Такий ціновий феномен викликаний скороченням посівних площ для ячменем восени минулого року.

Озимі культури на зерно під урожай 2018 року посіяні на площі 7,3 млн. га або 101% до площ, посіяних під урожай 2017 року. В тому числі: пшениці — 6,3 млн. га або 103%, ячменю — 0,8 млн. га або 94%, жита — 149,4 тис. га або 88%. Крім того, озимий ріпак на зерно посіяний на площі 1,0 млн. га або 112%.

Площі під озимим ячменем 2018 року були на рівні показника минулого сезону — близько 900 тис. га. Зазвичай

третина посівів — це озимий ячмінь, а дві — ярий. Тобто, на підсумкові площі під ячменем значною мірою впливають погодні умови взимку. Адже за наявності втрат озимини вони пересіваються ярим ячменем. Проте останні зими були досить сприятливі, втрати були на рівні 5-10%, тому активного пересіву яриною не спостерігалось. Інший тренд пов'язаний із суттєвим підвищенням показника середньої їх урожайності, що в цілому компенсувало можливе зниження виробництва внаслідок скорочення посівних площ. Впродовж 2013–2017 рр. середня урожайність усіх зернових культур включно з кукурудзою зросла до 58,3 ц/га.

Поряд із цим додатково до економічних факторів внутрішнього і зовнішнього характеру, що пов'язані з кон'юктурою аграрного ринку і цінами на матеріально-технічні ресурси, зернова галузь зазнає впливу природно-кліматичних факторів.

«За підсумками 2018 року урожай зернових в Україні може збільшитися на 13,4% порівняно з минулим роком і становитиме 70,2 млн. т.

Збільшення валового збору зернових і зернобобових зумовлено переважно збільшенням врожайності кукурудзи на 40,8% – з 54,6 ц/га до 76,9 ц/га. В результаті її виробництва, як очікується, зросте майже на 42,7% і складе 35,2 мільйона тонн проти торішніх 24,7 млн. т.

Разом з тим пшениці в цьому році буде зібрано на 4,2% менше, ніж минулого року, - 25,1 млн. т. Такі обсяги виробництва достатні для повного задоволення внутрішніх потреб у продовольчому зерні.

Виробництво гречки в 2018 році очікується на рівні 146,9 тис. т, що на 18,6% менше, ніж у минулому році. Скорочення врожаю гречки викликане істотним зменшенням площ під цю культуру - на 42,9% порівняно з минулим роком.

Урожай рису очікується на рівні 77,1 тис. т, або на 20,6% більше, ніж у минулому році, завдяки збільшенню врожайності цієї культури майже на чверть.

Урожай гороху зменшиться до 825 тис. т, або на 24,8% у порівнянні з минулим роком, а урожай ячменю - до 7,5 млн. т, що на 9,1% менше в порівнянні з минулим роком. Урожай проса зменшиться на 3,9% порівняно з минулим роком - до 81,2 тис. т, вівса - на 7% до 438,7 тис. т, жита - на 20,3% до 405 тис. т.

Таким чином, у досить складних умовах 2018 року українські аграрії забезпечили історичний рекорд валового збору зернових і зернобобових культур та достатні для покриття внутрішніх потреб обсяги виробництва основних продовольчих культур.

За повідомленням УНІАН, станом на 5 грудня 2018 року українські аграрії намолотили 69,3 млн. т зернових. Урожай зернових в 2018 році вже перевищив історичний максимум 2016 року, коли було зібрано 66 млн. грн. зернових. Згідно з даними Державної служби статистики і як ми визначили в результаті нашого дослідження, урожай зернових та зернобобових культур в Україні у 2017 році зменшився на 7,3% порівняно з 2016 роком і становив 61,3 млн. т» [122].

Прогнозуючи рівень розвитку зернового господарства Сумської області в 2018/2019 МР, перш за все визначимо, що в усіх категоріях господарств області посівні площі сільськогосподарських культур в 2018 році становили 1140,1 тис. га, в 2017 році становили 1137,6 тис. га, в 2016 році – 1124,7 тис. га.

Посівні площі озимих культур під урожай 2018 року становили 237,1 тис. га, з яких 21,3 тис. га – посіви озимого ріпаку. Загальна структура посівних площ ярих культур під урожай 2018 року представлена в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8 - Посівні площі зернових та зернобобових культур під урожай 2018 року в Сумській області, тис. га

	Господарства усіх категорій		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017
Культури сільськогосподарські	1159,7	102,1	964,1	102,3	195,6	101,2
Культури зернові та зернобобові	641,6	104,5	571,5	104,4	70,1	106,0
пшениця	181,6	90,6	158,9	88,6	22,7	108,1
<i>пшениця озима</i>	<i>177,6</i>	<i>89,9</i>	<i>156,2</i>	<i>87,8</i>	<i>21,4</i>	<i>108,8</i>
<i>пшениця яра</i>	<i>4,0</i>	<i>142,1</i>	<i>2,7</i>	<i>183,0</i>	<i>1,3</i>	<i>96,7</i>
кукурудза на зерно	368,1	115,1	351,5	116,0	16,6	99,0
ячмінь	46,4	125,0	24,1	139,6	22,3	112,3
<i>ячмінь озимий</i>	<i>1,3</i>	<i>143,3</i>	<i>1,2</i>	<i>140,6</i>	<i>0,1</i>	<i>215,4</i>
<i>ячмінь ярий</i>	<i>45,1</i>	<i>124,6</i>	<i>22,9</i>	<i>139,6</i>	<i>22,2</i>	<i>112,1</i>
жито	6,4	84,3	5,5	83,7	0,9	88,1
<i>жито озиме</i>	<i>6,4</i>	<i>84,3</i>	<i>5,5</i>	<i>83,7</i>	<i>0,9</i>	<i>88,1</i>
овес	11,0	102,4	7,8	104,1	3,2	98,7
гречка	11,0	51,4	7,6	41,6	3,4	112,0
сорго	0,2	37,5	0,2	34,2	0,0	80,6
просо	0,7	94,3	0,5	117,0	0,2	59,4
Інші зернові	1,1	-	-	-	-	-
Зернобобові культури	15,3	107,9	14,5	108,5	0,8	99,2

Як свідчать дані таблиці зернові та зернобобові, а також кукурудза на зерно традиційно займають найбільшу площу посіву в Сумській області.

Використовуючи планові показники площ посіву та не змінюючи урожайність зернових культур (залишивши її на рівні 2017 року) спрогнозуємо валовий збір зерна (табл. 3.9).

З урахуванням планової урожайності зернових та зернобобових культур на рівні 61,0 ц/га, наведемо фактичні та прогнозні на 2018 рік кількісні показники зернового господарства Сумської області (рис. 3.6).

Таблиця 3.9 - Основні показники виробництва зерна в 2018 році по всіх категоріях господарств Сумської області (прогноз)

Культури	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валове виробництво, тис. т
Зернові, всього	641,6	61,0	39137,6
з них Озимі зернові, всього	185,3	53,7	9950,6
в т.ч.: пшениця	177,6	51,3	9110,9
жито	6,4	35,7	228,5
ячмінь	1,3	38,8	50,4
Ярі зернові, всього	441,0	36,5	16096,5
в т.ч.: пшениця	4,0	50,3	201,2
ячмінь	45,1	38,1	1718,3
овес	11,0	25,9	284,9
просо	0,7	22,9	16,0
гречка	11,0	11,5	126,5
кукурудза на зерно	368,1	74,7	27497,1
інші зернові	1,1		0,0
Зернобобові, всього	15,3	23,9	365,7

В розрізі окремих зернових культур слід визначити збільшення посівів на кукурудзу на зерно, пшеницю та ячмінь, тобто ті культури, які користуються попитом.

2018/2019 МР очікується збільшення обсягів виробництва зернових, зернобобових, кукурудзи. Водночас зменшиться виробництво пшениці, жита, гороху, гречки, вівса, проса та сорго.

За попередніми розрахунками у 2018 році очікується збільшення витрат на виробництво та збут усіх видів продукції рослинництва в середньому на 6-8% порівняно з минулим роком. До трійки більш затратних культур потрапила кукурудза на зерно. У нинішньому році для вирощування кукурудзи на зерно на площі 1 га потрібно було мати 23,4 тис. грн.. Менш затратним в цьому році було вирощування ранніх зернових культур.

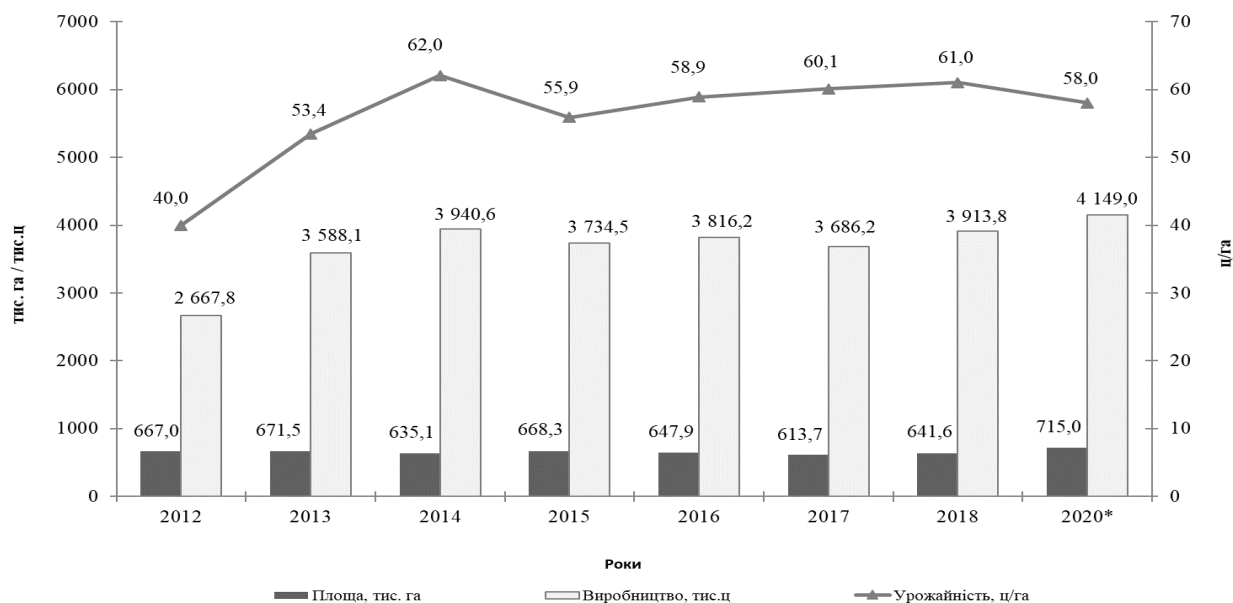

Рис.3.6 - Динаміка вирощування зернових і зернобобових культур у всіх категоріях господарств Сумської області за період 2012-2017 р.р. та прогноз на 2018, 2020 роки

Зокрема, прогнозні витрати для вирощування пшениці озимої на площі 1 га за інтенсивною технологією становили 19,0 тис грн, ячменю – 17,2 тис.. Вирощування основних культур зернової групи виявилось менш привабливим порівняно з олійними культурами, проте забезпечить отримання значних прибутків. Так пшениця при врожайності – 6,0 т/га, дасть можливість отримання прибутку до 17,0 тис. грн. з 1 га. Своєю чергою кукурудза фуражна при врожайності – 7,5 т/га, забезпечить прибуток з 1 га до 11 тис. грн.. При цьому ячмінь за врожайності – 4,0 т/га, сприятиме в отриманні прибутку з 1 га до 7,5 тис. грн..

Основними світовими виробниками зерна, за експертними оцінками аналітиків ринку USDA, в 2017-2018 роках є Китай (499,9 млн т) і США (436,4 млн т). Протягом 2019 року ці дві країни перебували у стані торговельної війни — впроваджують мита на імпорتنі товари один одного. Якщо вона продовжиться,

то виходом для Китаю може стати експорт зерна та інших видів сільськогосподарської продукції із Латинської Америки, Чорноморського басейну та портів Європи. З іншого боку, знижується пропозиція американського зерна через затяжні дощі у США та зниження прогнозів урожаю кукурудзи.

3.2. Аналіз регуляторних актів ринку зерна України та світовий досвід регулювання

Ринок зерна України регулює 56 регуляторних актів, яких: 3 регуляторних акти Ради Міністрів РСР; 19 регуляторних актів Кабінету Міністрів України; 19 регуляторних актів центральних органів виконавчої влади; 12 законів України та 3 Укази Президента України [123]. За результатами досліджень Офісу ефективного регулювання, 7 з них є незаконними через відсутність підстав для прийняття або прийняття їх до проголошення незалежності України та 22 є неактуальними за критерієм невідповідності законодавства [123]. З метою уникнення накопичення недієвих актів ринку, якщо вони не використовуються в роботі органами виконавчої влади, їх необхідно визнати такими, що втратили чинність.

Основними регуляторними актами ринку зерна України є: Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 04.07.2002 №37 [29], Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 №1877 [30].

Правове регулювання ринку зерна ЄС є частиною спільної сільськогосподарської політики Європейського Союзу. Сільському господарству та розвитку сільських територій присвячена Глава 17 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію). Угодою про асоціацію визначається, що Сторони співробітничать з метою

сприяння розвитку сільського господарства шляхом поступового зближення політик та законодавства з регуляторними стандартами ЄС. Варто зазначити, що на відміну від багатьох інших сфер Угоди про асоціацію, сфера сільського господарства не має суворо встановлених строків виконання зобов'язань. У Додатку XXXVIII до Угоди про асоціацію міститься перелік регламентів, директив, рішень ЄС у цій сфері, однак, лише вказується, що ці акти повинні розглядатись Українською стороною як юридичні стандарти при поступовому наближенні законодавства по конкретному сектору чи продукту. Окрім того, зобов'язання щодо імплементації деяких актів ЄС, які певною мірою стосуються ринку зерна, відображені у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року № 228-р «Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV »Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею« Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Сфера правового регулювання ринку зерна у законодавстві ЄС. Основним законодавчим актом ЄС, який встановлює горизонтальні правила регулювання на ринку зерна, є Регламент Європейського Парламенту та Ради (ЄС) №1308/2013 від 17 грудня 2013 року про спільну організацію ринків сільськогосподарської продукції¹. У зазначеному Регламенті № 1308/2013 містяться загальні положення щодо ринкової інтервенції, правила торгівлі сільськогосподарськими продуктами та правила конкуренції на ринку сільськогосподарських продуктів. Крім того, ринок зерна в ЄС охоплюється іншими політиками та сферами регулювання, зокрема, різними законодавчими актами визначаються правила щодо державної інтервенції; безпеки харчової продукції; засобів

захисту рослин та максимального рівня залишків шкідливих речовин; генетично модифікованих організмів; державної допомоги; імпорتنих квот та тарифів тощо.

Поміж закордонного досвіду організації та регулювання ринку зерна цікавим є досвід ринкової організації зерна в США – одних з найбільших і ефективних виробників зерна, на частку яких припадає третина річного експорту пшениці в світі. Виробниками зерна в США являються середні і великі спеціалізовані фермерські господарства, які характеризуються високим ступенем механізації і вельми незначним використанням робочої сили, помірної врожайністю. Посівні площі ферм розрізняються за розміром, більшість зернових господарств мають у своєму розпорядженні менше 405 га, при цьому 40% зернових господарств використовують тільки власну землю, а решта орендовані землі. Переважну частину зернових господарств (86%) складають ферми сімейні, господарства організовані за типом партнерства і акціонерних товариств (14%). Сільськогосподарські товаровиробники продають зерно місцевим елеваторам, кооперативним асоціаціям фермерів або великим компаніям з експорту зерна. Державне регулювання зернового ринку відбувається через різні форми управління, заснованого на міцній законодавчій базі. Так, в США вирішальна роль у визначенні заходів економічного регулювання ринку зерна належить Конгресу, який через аграрне законодавство визначає форми, методи і напрямки розвитку ринку зерна. Важливі закони приймаються кожним федеральним округом самостійно, щорічно розробляються і затверджуються законодавчі акти за рішенням поточних кон'юнктурних проблем зернового ринку. Для вжиття заходів із державного регулювання проводяться референдуми фермерів країни.

В ЄС функції регулювання зернового ринку належать Раді міністрів, а підготовка проектів - Комісії Європейського

співтовариства, яка працює спільно з міжурядовим органом – Комітетом по зерновим. З метою координації управління, і регулювання єдиного зернового ринку існує ряд національних організацій, які вирішують питання щорічного встановлення єдиних цін, компенсаційних платежів і зборів, експортних субсидій, доходів і податків, прийняття та уніфікації законодавчих актів. У країнах ЄС проводиться політика економічного регулювання зерновиробництва, спрямована на інтенсивний розвиток зернового господарства і широке поширення інновацій в області виробництва та переробки зернових. Державне регулювання зернового ринку здійснюється через ціни і бюджетне фінансування. Один раз на рік Комісією Європейського співтовариства розробляється система регулюючих цін на зерно, які перед початком чергового сільськогосподарського року затверджуються Радою міністрів [52].

Провідні позиції в зерновому господарстві ЄС займає Франція, яка входить в п'ятірку основних світових країн-експортерів зерна. Державним регулюючим органом ринку зерна є управління з виробництва та продажу зерна, підзвітне міністерствам сільського господарства. Дане управління впливає на зерновий ринок через недержавні посередницькі структури, які здійснюють заготівлю, зберігання і продаж зерна (колектори). Велика частина колекторів є кооперативами, які контролюють близько 70 % виробництва та збуту зерна у країні і близько 50% його експорту. Самостійно фермерам забороняється продаж зерна на експорт. В якості основного інструменту державного регулювання ринку зерна є здійснення гарантованої закупівлі нереалізованого зерна у кооперативів за встановленими цінами ЄС.

У Швеції державне регулювання здійснюється через виробничу кооперацію, яка поставляє основну частину необхідних фермерам добрив, насіння, паливних та мастильних

матеріалів і збиральної техніки. Діяльність постачальницьких кооперативів носить комплексний характер і полягає не тільки в постачанні засобів виробництва, а й в обслуговуванні при переробці зерна.

У зовнішній торгівлі Канади важливе місце відводиться зерновому господарству. Країна входить в число найбільших експортерів зернових та продукції його переробки. Велика частина виробленої в Канаді продукції АПК йде на експорт: частка доходів фермерів від експорту в загальному обсязі продажів в 2014 р склала а по зерновим 33%, олійним 68%. Поліпшення доступу канадської сільськогосподарської продукції на внутрішній та зовнішній ринки зі збільшенням частки товарів з підвищеною доданою вартістю є одним із основних елементів аграрної політики країни. Виробленням і координацією політики по регулюванню внутрішнього ринку і експорту продукції АПК займається при Міністерстві сільського господарства і продовольства та Міністерстві міжнародної торгівлі Канадська агропродовольча збутова рада, до якої входять президенти різних асоціацій виробників, керівники федеральних і провінційних управлінь з питань сільськогосподарської торгівлі та приватних акціонерних компаній аграрного сектора. Частина великих експортерів об'єднана в незалежний Канадський агропродовольчий альянс, що лобіює інтереси експортерів в парламенті, міністерствах, міжнародних організаціях [56]. Близько 5 % бюджету Міністерства сільського господарства і продовольства Канади (114,7 млн. дол. в 2014 р.) було виділено на розширення міжнародних ринків для канадської агропродукції. В основному кошти витрачаються на забезпечення діяльності агропродовольчої торгової служби (Agrifood Trade Service – ATS), яка була створена в 1995 р, для збільшення сільськогосподарського експорту в світовій торгівлі до 3,5 %. Однією із головних частин служби є безкоштовна електронна

інформаційна система, що дає можливість отримати інформацію про міжнародні продовольчі ринки, майбутні торговельні виставки і ярмарки, статистику торгівлі, інформацію про правила СОТ, доступ в директорії канадських виробників сільгосппродукції і торгових контактів, інформацію про доступні програми сприяння торгівлі тощо. Важливим елементом служби є також підтримка участі канадських компаній в міжнародних сільськогосподарських виставках (SIAL, ANUGA, FOODEX та ін.). Міністерство сільського господарства і продовольства через свої відділення в провінціях приймає від компаній, що бажають брати участь в зарубіжних виставках, заявки на часткове фінансування витрат через урядову програму розвитку експортних ринків [57].

Корпорація з розвитку експорту Канади – КРЕ (Export Development Canada) являє собою фінансовий інститут, що надає послуги з сприяння експортних операцій канадських компаній-виробників. КРЕ була утворена в 1944 році і є так званою «королівської корпорацією» (Crown Corporation). Це державна установа, яка здійснює свою діяльність як комерційна фінансова організація, що виділяє її з числа багатьох експортних кредитних агентств інших країн, наприклад США і Європи. Комерційна сторона діяльності корпорації має на увазі, що при здійсненні своїх операцій КРЕ розраховує в першу чергу отримати кінцевий прибуток у вигляді відсотків за власними кредитами або страхових премій. Це робить її фінансово незалежним, самоокупним інститутом, який оперує здебільшого власними коштами. Державний статус КРЕ закріплений в спеціалізованому федеральному законі «Про розвиток експорту» (Export Development Act). Представники агробізнесу крім галузевих механізмів також можуть скористатися і іншими інструментами державного сприяння розвитку експорту, наприклад послугами мережі торгових представників, керованих Міністерством міжнародної торгівлі. Дана служба

проводить консультації щодо визначення потенційних зарубіжних ринків для збуту продукції компанії, а також по підготовці відповідного маркетингового плану для виходу на ці ринки [43].

З метою збільшення ефективності надання вітчизняним підприємцям сприяння в галузі розвитку експорту канадським урядом була розроблена і реалізується цільова програма «Збірна Канади». Програма представляє об'єднання зусиль трьох рівнів виконавчої влади: федерального, провінційного (територіального), муніципального і приватного сектора країни для допомоги канадським компаніям, більшість з яких середні і дрібні і у них не вистачає власних сил і засобів для виходу і закріплення на перспективних і малоосвоєних ринках. Під девізом «Збірної Канади» перспективні для Канади ринки відвідуються торговими делегаціями, що включають прем'єр-міністра, прем'єрів провінцій і федеральних міністрів економічного профілю [44].

В Австралії роль держави частіше зводиться до непрямих заходів регулювання. Уряд здійснює виплату фермерам субсидій на споживання пального, надає фінансову допомогу у розвитку сектора послуг, включаючи дослідницькі роботи, гарантує податкові знижки. Регулювання зернового ринку в країнах з розвиненим зерновим господарством здійснюється з урахуванням ситуації на світовому ринку зерна. Основними принципами державного регулювання ринку є [44]:

- гарантія безперебійності поставок;
- забезпечення мінімального і гідного рівня життя для фермерів, вище того, який міг би мати місце без застосування цієї політики;
- захист сільськогосподарських виробників від надмірно низьких (демпінгових) цін;

- скорочення коливання цін на продовольство для споживачів; - захист фермерів від виробничих зривів, викликаних погодою і паразитами.

На особливу увагу заслуговують прийняті в світі методи регулювання цін на продукти аграрного сектора. Так, в США для розвитку виробництва зернових держава надає фермерам цільову позику. Фермери залишаються власниками виробленого ними зерна, яке вони продають за ринковими цінами. Частина отриманого прибутку вони використовують для погашення отриманих позик. Однак, якщо ринкова ціна на зерно виявиться нижче встановлених контрольних цін, фермер має можливість здати своє зерно державі не по ринковій, а по гарантованій контрольній ціні. Держава скуповує зерно за контрольними цінами, якщо вони виявляються вищими за ринкові, в цьому випадку власникам продукції вигідніше здати їх державі, а не продавати на ринку. Спеціальна державна організація (товарно-кредитна корпорація) за гарантованими цінами приймає в заставу у фермерів сільгосппродукти. Якщо протягом дії застави (як правило 12 міс.) ціна на ринку підніметься вище заставної, то фермер має право викупити власний товар та реалізувати його на ринку. Якщо ж ринкова ціна залишиться нижче заставної, товар не викупується та переходить до власності корпорації [44]. Держава також підтримує цінові співвідношення на аграрну продукцію і товари, що купуються фермерами. Для цієї мети субсидуються витрати виробництва: передбачено надання виробникам урядових субсидій на закупівлю добрив, сільськогосподарських машин, високоякісного насіння, проведення меліоративних робіт і т.д. У США з 1985 р аграрним законодавством були знижені ставки по кредитах, котрі надаються фермерам. Таким чином, держава здійснює непряме регулювання цін, встановлюючи стандарти і процентні ставки по кредитах. У країнах з розвиненою ринковою економікою державне

регулювання ринку зерна здійснюється як доповнення до ринкового механізму та направлено на узгодження дії всіх його елементів [123].

З огляду на досвід розвинених країн, в Україні слід сформувати організаційно-економічний механізм державного регулювання ринку зерна, який повинен базуватися на наступних принципах [124]: пріоритетність регулювання зернового ринку по відношенню до похідних ринків; протекціонізм товаровиробників зернових; регулювання організаційно-економічних зв'язків між учасниками товаропровідної мережі на ринку зерна.

3.3. Систематизація цілей та інструментів регулювання ринку зерна у відповідності до бізнес-процесів ринку

Аналізуючи суб'єктів господарювання на ринку зерна (Розділ 1), нами були виділені різні підходи та систематизовані точки зору науковців. З позиції регулювання, на наш погляд, доцільно виділити наступних учасників, інтерес до регулювання ринку зерна яких систематизуємо в таблиці 3.10: Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство інфраструктури України, Державна фіскальна служба України, Виробники зерна (в т.ч. фермерські господарства), асоціації, суспільство, зберігачі зерна, зернотрейдери, виробники продуктів зернопереробки та хлібопродуктів, ДСБУ Аграрний фонд.

Аналіз цілей та інструментів регулювання ринку зерна, проведений Офісом ефективного регулювання [125], дозволив зробити висновок, що не зважаючи на визначеність цілей

регулювання, в актах чітких критеріїв вимірюваності досягнення регулюванням всіх поставлених цілей не передбачено.

Таблиця 3.10 - Перелік зацікавлених осіб ринку зерна

Зацікавлені особи	Рівень зацікавлення зацікавлених осіб	Значимість впливу ринку для групи зацікавлених осіб
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Високий	Високий
Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	Високий	Високий
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	Високий	Високий
Міністерство фінансів України	Високий	Високий
Міністерство інфраструктури України	Високий	Високий
Державна фіскальна служба України	Високий	Високий
Виробники зерна (в т.ч. фермерські господарства)	Високий	Високий
Асоціації	Високий	Високий
Суспільство	Середній	Високий
Зберігачі зерна	Високий	Високий
Зернотрейдери	Високий	Високий
Виробники продуктів зернопереробки та хлібопродуктів	Високий	Високий
ДСБУ Аграрний фонд	Низький	Низький

Джерело: [125]

Так, в таблиці 3.11 представлені цілі регулювання ринку зерна, визначені нормативно-правовими актами України станом на 1 січня 2018 року.

Винятком є постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки», якою затверджено Методику визначення основних Індикаторів продовольчої безпеки, де встановлено індикатори продовольчої безпеки.

Таблиця 3.11 - Цілі регулювання ринку зерна, визначені нормативно-правовими актами України

Ціль регулювання	Посилання на положення акту, що передбачає зазначену ціль
Стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку	Ч. 1.1 ст. 1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»
Запобігання або обмеження будь-якої шкоди внаслідок занесення та/або поширення регульованих шкідливих організмів	Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання реалізації Закону України «Про карантин рослин» Абз. 3 ст. 14 Закону України «Про карантин рослин»
Забезпечення продовольчої безпеки держави	Ст. 2 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні» Формування сприятливої для ринку зерна інвестиційної, кредитної, податкової, митної політики Ст. 2 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»
Визначення порядку експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки за міжнародними договорами	Ст. 2 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»
Захист майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямованість на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві	Преамбула Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»
Державний контроль за зміною показників родючості, забруднення ґрунтів токсичними речовинами і радіонуклідами, раціональним використанням земель сільськогосподарського призначення	П.1.3 наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку ведення агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки» Забезпечення належного виконання складських зобов'язань на ринку зерна Ст. 33-1 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»
Забезпечення безпеки руху великовагових та великогабаритних транспортних засобів	Преамбула постанови Кабінету Міністрів України «Про проїзд великогабаритних та великовагових транспортних засобів автомобільними дорогами, вулицями та залізничними переїздами»
Запобігання пошкодження автомобільних доріг	Постанова Кабінету Міністрів України «Про проїзд великогабаритних та великовагових транспортних засобів автомобільними дорогами, вулицями та залізничними переїздами»

Джерело: [125]

Тобто, фактично неможливо здійснити оцінку результативності регулювання відповідно до закріплених в

актах цілей, окрім цілі «Забезпечення продовольчої безпеки держави».

Для подальшого аналізу ринку зерна, при внесенні змін до діючих та розробці нових актів, можуть бути використані наступні запропоновані Індикатори вимірюваності цілей державного регулювання, що передбачені в проекті Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, Мінагрополітики:

- запровадження обігу аграрних розписок на території всієї країни;
- щорічне збільшення числа підприємств, що скористалися державною підтримкою;
- збільшення потужностей зерносховищ збільшення портових потужностей;
- підняття у Логістичному індексі Світового банку;
- збільшення площ земель сільськогосподарського призначення, зайнятих під органічне виробництво;
- зростання продажу органічної продукції в точках продажу;
- зростання експорту органічної продукції, тощо.

Інструменти регулювання

Регулювання ринку зерна здійснюється наступними інструментами регулювання, що наведені нижче та оцінені за критерієм корупційних ризиків (рисунок 3.14).

З метою більш чіткого регулювання та можливості оперативно реагувати на зміни гравців ринку, інструментів регулювання, введення певних норм імпорту та експорту на ринку, визначається необхідність розгляду ринку під призмою бізнес-процесів.

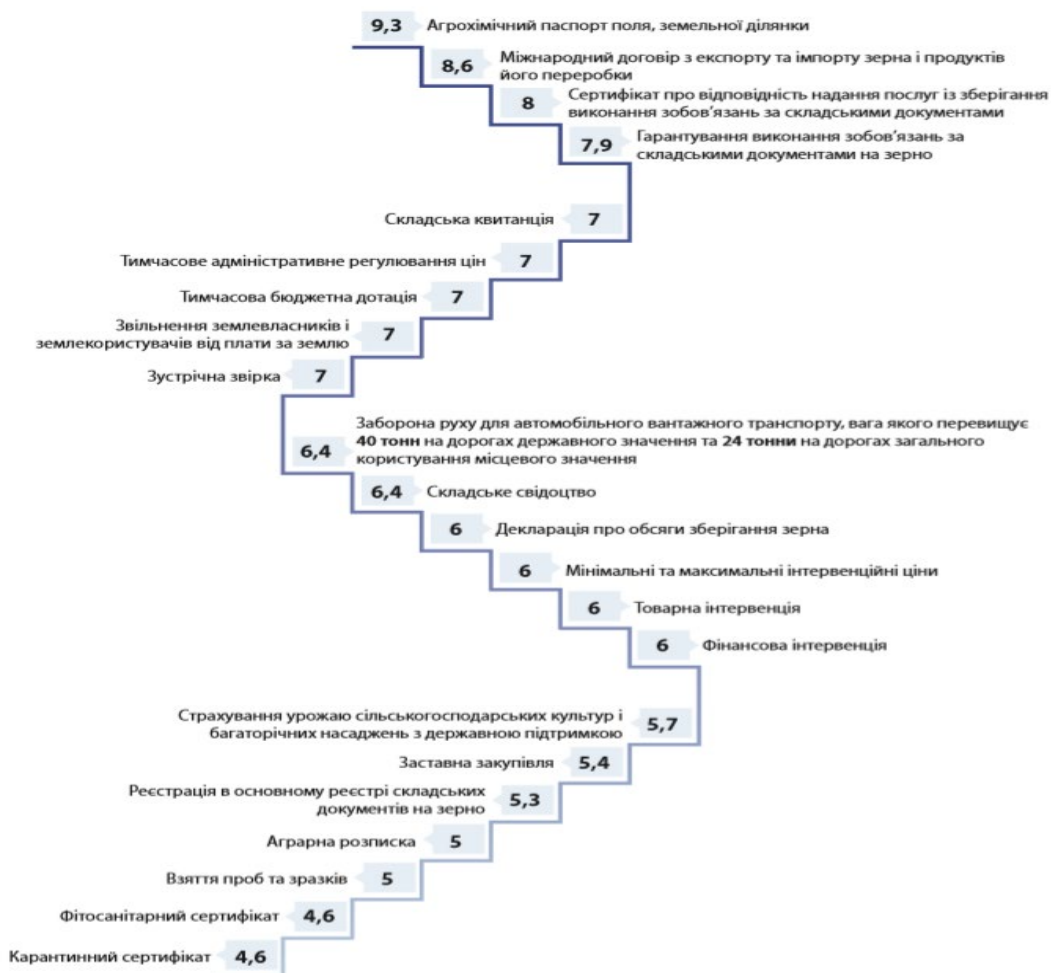

Рис. 3.7 - Інструментами регулювання ринку зерна, оцінені за критерієм корупційних ризиків

Джерело: [125]

Під бізнес-процесом у широкому значенні розуміється структурована послідовність дій з виконання певного виду діяльності на всіх етапах життєвого циклу предмета діяльності - від створення концептуальної ідеї через проектування до реалізації і результату (здача в експлуатацію об'єкта, постачання продукції, надання послуг, закінчення певної фази діяльності), тобто певний системно-замкнений процес.

Бізнес-процес являє собою сукупність бізнес-операцій, певну кількість внутрішніх видів діяльності, що починаються з одного або більше входів і закінчуються створенням продукції, необхідної клієнту (клієнт - не обов'язково зовнішній відносно

підприємства споживач, це може бути підрозділ організації або конкретний працівник).

Управління бізнес-процесами у виробництві історично стало першою областю успішного застосування набору методів, що згодом одержали назву «процесного підходу». Підхід до менеджменту з погляду управління бізнес-процесами потребує певного ламання стереотипів, до якої б сфери управління це не відносилось. Саме тому, запропонований та охарактеризований підхід по вирішенню питань, пов'язаних з регулювання ринку зерна, являє собою закінчену та змістовну модель (таблиця 3.12).

Таблиця 3.12 - Перелік бізнес-процесів, з яких складається ринок зерна

№ п/п	Назва бізнес-процесу	Назва наступного бізнес-процесу у ланцюгу
1	Вирощування зернових культур	Складське зберігання зернових культур
2	Вирощування зернових культур	Реалізація на внутрішньому ринку
3	Вирощування зернових культур	Експорт
4	Вирощування зернових культур	Транспортування/переміщення зерна
5	Складське зберігання зернових культур	Реалізація на внутрішньому ринку
6	Складське зберігання зернових культур	Експорт

Джерело: [125]

Так, на ринку зерна виокремлено наступні бізнес-процеси: вирощування зернових культур, складське зберігання зернових культур, транспортування та переміщення зерна, реалізація на внутрішньому ринку, експорт. Для кожного бізнес-процесу визначена ціль та інструменти регулювання (таблиця 3.13).

Такий підхід щодо визначених цілей та інструментів регулювання ринку зерна для кожного бізнес-процесу, дозволяють визначити проблемні питання чинного регулювання та визначити напрями удосконалення інструментів регулювання.

Таблиця 3.13 - Матриця чинного регулювання ринку зерна за бізнес-процесами

Бізнес-процес ринку	Цілі та інструменти регулювання
Вирощування зернових культур	Державний контроль за зміною показників родючості, забруднення ґрунтів токсичними речовинами і радіонуклідами, раціональним використанням земель сільськогосподарського призначення Агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки
	Формування сприятливої для ринку зерна інвестиційної, кредитної, податкової, митної політики Звільнення землевласників і землекористувачів від плати за землю, за земельні ділянки, на яких виконуються роботи з меліорації, рекультивації, консервації земель та інші роботи щодо охорони земель на період сільськогосподарського освоєння земель
	Захист майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві Страхування урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень
Складське зберігання зернових культур	Забезпечення належного виконання складських зобов'язань на ринку зерна Складське свідоцтво Складська квитанція Реєстрація в основному реєстрі складських документів на зерно Декларація про обсяги зберігання зерна Сертифікат про відповідність надання послуг із зберігання виконання зобов'язань за складськими документами Гарантування виконання зобов'язань за складськими документами на зерно
Транспортування та переміщення зерна	Запобігання пошкодження автомобільних доріг Заборона руху для автомобільного вантажного транспорту, вага якого перевищує 40 т на дорогах державного значення та 24 т на дорогах загального користування місцевого значення
Реалізація на внутрішньому ринку	Запобігання або обмеження будь-якої шкоди внаслідок занесення та/або поширення регульованих шкідливих організмів Карантинний сертифікат
	Забезпечення продовольчої безпеки держави Товарна інтервенція Фінансова інтервенція Мінімальні та максимальні інтервенційні ціни
	Стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку Мінімальні та максимальні інтервенційні ціни Заставна закупівля Тимчасове адміністративне регулювання цін Тимчасова бюджетна дотація

Бізнес-процес ринку	Цілі та інструменти регулювання
	Аграрна розписка
Експорт	Запобігання або обмеження будь-якої шкоди внаслідок занесення та/або поширення регульованих шкідливих організмів Фітосанітарний сертифікат
	Визначення порядку експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки за міжнародними договорами Міжнародний договір по експорту та імпорту зерна і продуктів його переробки
	Не визначено Взяття проб та зразків Зустрічна звірка

Джерело: [125]

1. Бізнес-процес: вирощування зернових культур

1.1. Цілі регулювання: Державний контроль за зміною показників родючості, забруднення ґрунтів токсичними речовинами і радіонуклідами, раціональним використанням земель сільськогосподарського призначення.

Інструмент регулювання: Агрохімічний паспорт поля, земельної ділянки.

Індикатор досягнення регулювання: Відтворення та підвищення показників родючості ґрунтів; Зменшення показників забруднення ґрунтів токсичними речовинами і радіонуклідами; Кількість актуальних агрохімічних паспортів, що покривають площу всіх с/г земель.

Проблема: *недосконалість механізмів реалізації агрохімічної паспортизації та її нормативно-правова невизначеність; відсутність відповідальності та контролю.*

1.2. Цілі Регулювання: Формування сприятливої для ринку зерна інвестиційної, кредитної, податкової, митної політики.

Інструмент регулювання: Звільнення землевласників і землекористувачів від плати за землю, за земельні ділянки, на яких виконуються роботи з меліорації, рекультивації, консервації земель та інші роботи щодо охорони земель на період сільськогосподарського освоєння земель.

Індикатор досягнення регулювання: Кількість реалізованих заходів економічного стимулювання.

Проблема: *відсутність порядку реалізації заходів економічного стимулювання.*

1.3 Цілі регулювання: Захист майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві.

Інструмент регулювання: Страхування урожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. (Ст. 7 закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»)

Індикатор досягнення регулювання: кількість застрахованих осіб.

Проблема: *неефективність функціонування ринку страхування сільськогосподарської продукції.*

Висновки: Всі інструменти бізнес-процесу Вирощування зернових культур є актуальними та необхідними для регулювання ринку, однак жоден з них не є ефективним через відсутність нормативно закріплених механізмів їх реалізації (порядків).

2. Бізнес-процес: складське зберігання зернових культур

2.1 Цілі регулювання: Забезпечення належного виконання складських зобов'язань на ринку зерна.

Інструмент регулювання: Складське свідоцтво (ст. 38, 41 закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»), Складська квитанція (ст. 43 закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»), Реєстрація в основному реєстрі складських документів на зерно (ст. 45 закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»), Декларація про обсяги зберігання зерна (ст. 19 закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»), Сертифікат про відповідність надання послуг із зберігання виконання зобов'язань за складськими документами (ст. 14

Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»), Гарантування виконання зобов'язань за складськими документами на зерно(ст. 33-1 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

Індикатор досягнення регулювання: Кількість судових позовів за неналежне виконання договорів складського зберігання дорівнює нулю; Кількість сертифікованих зернових складів; Кількість суб'єктів господарювання, які надають послуги із зберігання зерна входить до складу Фонду гарантування виконання зобов'язань за складськими документами на зерно; Кількість задекларованого обсягу зерна, яке зберігається на складах; Кількість складських документів, які містяться в основному реєстрі на зерно та обсяги на які видано ці складські документи.

Проблема: *недосконалість законодавства у частині визначення складу, як основного суб'єкта складського зберігання на ринку та встановлення основних вимог до таких суб'єктів; недієвість норм у частині видачі складами документів складського зберігання, що підтверджують факт прийняття зерна від надавача.*

Проблема: *неактуальність ведення реєстру складських документів на зерно.*

Проблема: *відсутність дієвих механізмів для забезпечення належного зберігання зерна (його схоронність) на складах, з метою захисту прав та законних інтересів поклажодавців.*

Проблема: *неврегульованість збору інформації про обсяги зберігання зерна та продуктів його переробки (декларування), що може спричинити додаткове навантаження на бізнес.*

3. Бізнес-процес: транспортування та переміщення зерна

3.1 Цілі регулювання: Забезпечення безпеки руху на дорогах. Запобігання пошкодження автомобільних доріг.

Інструмент регулювання: Заборона руху для автомобільного вантажного транспорту, вага якого перевищує 40 т на дорогах державного значення та 24 т на дорогах загального користування місцевого значення (п. 22.5 постанови Кабінету Міністрів «Про правила дорожнього руху»).

Індикатор досягнення регулювання: Зменшення затрат та фінансування для відновлення пошкоджених автомобільних шляхів

Проблема: *ризики щодо безпеки руху на автомобільних дорогах та знос інфраструктури.*

4. Бізнес-процес: реалізація на внутрішньому ринку

4.1 Цілі регулювання: Запобігання або обмеження будь-якої шкоди внаслідок занесення та/або поширення регульованих шкідливих організмів.

Інструмент регулювання: Карантинний сертифікат (ст. 29 закону України «Про карантин рослин»)

Індикатор досягнення регулювання: Кількість виданих карантинних сертифікатів.

Проблема: *недосконалість порядку проведення карантинних процедур.*

Проблема: *неоднозначність тлумачення норм у сфері карантину рослин та безпечності харчових продуктів.*

4.2 Цілі регулювання: Забезпечення продовольчої безпеки держави.

Інструмент регулювання: Мінімальні та максимальні інтервенційні ціни(ст. 3,4,5 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України») Товарна інтервенція(ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України») Фінансова інтервенція(ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»)

Індикатор досягнення регулювання: Обсяги формування державного інтервенційного фонду (з ОДЦР); Достатність

запасів зерна у державних ресурсах, що визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно; Кількість здійснення товарних та фінансових інтервенцій.

Проблема: невиконання ДСБУ аграрний фонд функцій щодо здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку, з метою забезпечення продовольчої безпеки.

4.3 Цілі регулювання: Стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку.

Інструмент регулювання: Заставна закупівля(ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України») Тимчасове адміністративне регулювання цін(ст. 8 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України») Тимчасова бюджетна дотація(ст. 8 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України») Аграрна розписка(ст. 1 Закону України «Про аграрні розписки»)

Індикатор досягнення регулювання: Кількість виданих аграрних розписок Кількість випадків тимчасового адміністративного регулювання цін та запровадження тимчасової бюджетної дотації.

Проблема: недієвість та неефективність інструментів регулювання, які створюють умови для ведення обмежень на ринку у вигляді адміністративного впливу.

Проблема: відповідальність за аграрними розписками

Практичне використання аграрних розписок в Україні розпочалося в 2014 році в межах Полтавської області (наказ Мінагрополітики та Мін'юсту від 04.09.2014 № 331/1471/5 «Про запровадження пілотного проекту з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок»). У вересні 2015 року

використання аграрних розписок було поширено ще на три області – Харківську, Черкаську та Вінницьку (наказ Мінагрополітики та Мін'юсту від 01.09.2015 №332/1627/5 «Про запровадження пілотного проекту з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок»). 13 квітня 2016 року підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міжнародною фінансовою корпорацією (ділі – МФК), в якому зазначається про спільну співпрацю Мінагрополітики з МФК у створенні національної системи реєстру аграрних розписок. У рамках цієї роботи було прийнято рішення (наказ Мінагрополітики від 19.10.2016 № 384) щодо поширення проекту ще на чотири області Миколаївську, Сумську, Тернопільську та Хмельницьку. Наразі практичне використання аграрних розписок в Україні реалізується у восьми областях, зокрема, в Вінницькій, Полтавській, Черкаській, Харківській, Миколаївській, Сумській, Тернопільській та Хмельницькій областях. За період реалізації пілотних проектів з впровадження аграрних розписок видано 101 такий документ, що дозволило залучити сільгоспвиробникам близько 846,6 млн грн у сільськогосподарське виробництво, зокрема: у сільськогосподарському сезоні 2014-2015 років було видано 10 аграрних розписок (9 – товарних, 1 – фінансова) на загальну суму близько 40 млн. грн.; у сільськогосподарському сезоні 2015-2016 років видано 50 розписок (15 – товарних, 35 – фінансових) на суму понад 149 млн. грн.. Станом на 10.04.2017 у сільськогосподарському сезоні 2016-2017 років видано 41 розписок (15 – товарних, 26 – фінансові) на суму близько 657,6 млн. грн..

За період практичного використання зазначеного фінансового інструменту відсутня практика стягнення заборгованості на підставі вчинення виконавчих написів нотаріусів, оскільки всі аграрні розписки добровільно виконані

з настанням строку виконання або виконуються боржниками. Разом з тим, слід зазначити, що Законом України «Про аграрні розписки» визначено, що аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов’язання боржника, яке забезпечується заставою здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Стаття 13 цього ж закону передбачає відповідальність у разі невиконання боржником за аграрною розпискою зобов’язань у вказаний у ній строк. Кредитор має право звернутися до особи, уповноваженої вчиняти нотаріальні дії, за вчиненням виконавчого напису, який підлягає негайному виконанню і на підставі якого орган або особа, що здійснює примусове виконання судових рішень, рішень інших органів протягом семи днів забезпечує передачу кредитору за аграрною розпискою предмету застави аграрної розписки. Як відомо, одним з механізмів впливу на боржника, щодо негайного виконання зобов’язань в рамках виконавчого провадження є сплата виконавчого збору та винагороди виконавця, тобто боржник намагається виконати зобов’язання в строк, щоб уникнути зазначених виплат. Однак, Законом України «Про виконавче провадження» встановлено, що виконавчий збір не стягується за виконавчими документами, що підлягають негайному виконанню (ст. 27), тобто з боржника за виконавчим написом неможливо стягнути виконавчий збір чи сплату послуг приватного виконавця, таким чином втрачається один з вагомих важелів впливу на боржника, щодо виконання ним зобов’язань. А це, в свою чергу, створює ризики до невиконання виконавчою службою своїх зобов’язань [116, 125].

5. Бізнес-процес: експорт

5.1 Цілі регулювання: Запобігання або обмеження будь-якої шкоди внаслідок занесення та/або поширення регульованих шкідливих організмів.

Інструмент регулювання: Фітосанітарний сертифікат (ст. 46 Закону України «Про карантин рослин»)

Індикатор досягнення регулювання: Кількість фітосанітарних заходів.

Проблема: *відсутність визначеного місця проведення експертизи та відповідальності інспектора за порушення строків видачі фітосанітарного сертифікату.*

Проблема: *функції щодо проведення фітосанітарних експертиз зосереджено лише у державних лабораторіях держпродспоживслужби, що суттєво обмежує суб'єкта господарювання у виборі місця та часу експертизи.*

Проблема: *не врахування фітосанітарних вимог країни-імпортера при видачі фітосанітарного сертифікату на експорт та реекспорт.*

5.2 Цілі регулювання: Визначення порядку експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки за міжнародними договорами

Інструмент регулювання: Міжнародний договір по експорту та імпорту зерна і продуктів його переробки (ст. 78 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні»).

Індикатор досягнення регулювання: Кількість міжнародних договорів по експорту та імпорту зерна і продуктів його переробки.

Проблема: *неправильне застосування термінології законодавства.*

5.3 Цілі регулювання: Ціль не визначена.

Інструмент регулювання: Взяття проб та зразків товарів (ст. 357 Митного кодексу України) Зустрічна звірка(ст. 73.5 Податкового кодексу України)

Індикатор досягнення регулювання: Зменшення випадків порушення митного та податкового законодавства.

Проблема: *створення зайвих перепон для аграрного бізнесу з боку держави.*

Перевезення зерна займає значні обсяги в транспортуванні вантажів, як у внутрішніх, так і в зовнішніх перевезеннях. Близько 2/3 зерна доставляється в порти залізницею, 1/3 автотранспортом, і лише 3 % річковим транспортом. В Україні функціонують близько 700 бункерів для зберігання зерна та олійних культур з загальною потужністю зберігання 36 млн т та щоденною вантажопідйомністю 1,5 млн т, і ці показники постійно зростають [126].

Досліджуючи кожен із бізнес-процесів, аналізуючи визначені проблемні питання та можливості їх вирішення, зупинимося на двох з них: складське зберігання зернових культур та транспортування та переміщення зерна. Тобто на логістиці зернового ринку.

Зернова логістика — це процес планування, організації, контролю та управління господарськими операціями, пов'язаними з доведенням зерна від виробника до споживача, а також ресурсним забезпеченням його виробництва. В основі логістичних систем знаходиться транспортне та складське господарство. На виробничих підприємствах АПК відповідно до фаз руху матеріального потоку розрізняють наступні функціональні області: логістику постачання, логістику виробництва, логістику збуту, логістику повернень.

Неефективна логістика є бар'єром для майбутнього зростання експорту зернових з України, оскільки наявних потужностей з транспортування зерна не вистачає на даному етапі для покриття потреб в експорті зерна, а подальше нарощування обсягів експорту ще більше загострить цю проблему. Тому без проведення реформ в транспортній інфраструктурі та залучення значних інвестицій проблему не вирішити. До основних проблем розвитку зернової логістики в Україні більшість фахівців відносять:

- низький рівень інвестування залізничного транспорту, застарілість парку вагонів та непрозорість механізму формування тарифів на перевезення;
- недоцільність з економічної точки зору використання автомобільного транспорту при перевезенні зерна на значні відстані;
- неефективне використання інфраструктури зберігання та перевалки зерна;
- недостатнє використання потенціалу річкового та морського вантажного флоту;
- високий рівень бар'єрів для приватного інвестування у логістичну інфраструктуру [20, 127-129].

Обсяги виробництва зерна в Україні значно перевищують потреби внутрішнього ринку, проте інфраструктура ринку зерна не повністю відповідає потребам трейдерів, що зростають.

По-перше, недостатність потужностей зі зберігання зерна. До скасування обов'язкової сертифікації в Україні функціонувало близько 790 зерноскладів місткістю близько 33,5 млн т. Інші склади та елеватори або не надають якісні послуги, або не мають належного технічного оснащення. Тобто навіть при врожаї зерна у 60 млн т та олійних культур на рівні 15 млн т відчувається дефіцит якісних складських ємностей (рис. 3.8).

По-друге, обмеженість потужностей із перевалки зерна в портах. Вітчизняні порти можуть впродовж одного місяця перевантажити на експорт 3,0–3,2 млн т зерна. Тому зі збільшенням виробництва необхідно нарощувати потужності припортових елеваторів.

По-третє, невідповідність потребам внутрішнього ринку транспортної інфраструктури. На це впливає зношеність залізничного транспорту, незадовільний стан окремих ділянок доріг сполучення регіонів з портами Чорного моря, нерозвиненість річкового транспорту. Тож загалом ці фактори

стримують розвиток зернового господарства, а саме нарощення обсягів виробництва та експорту продукції.

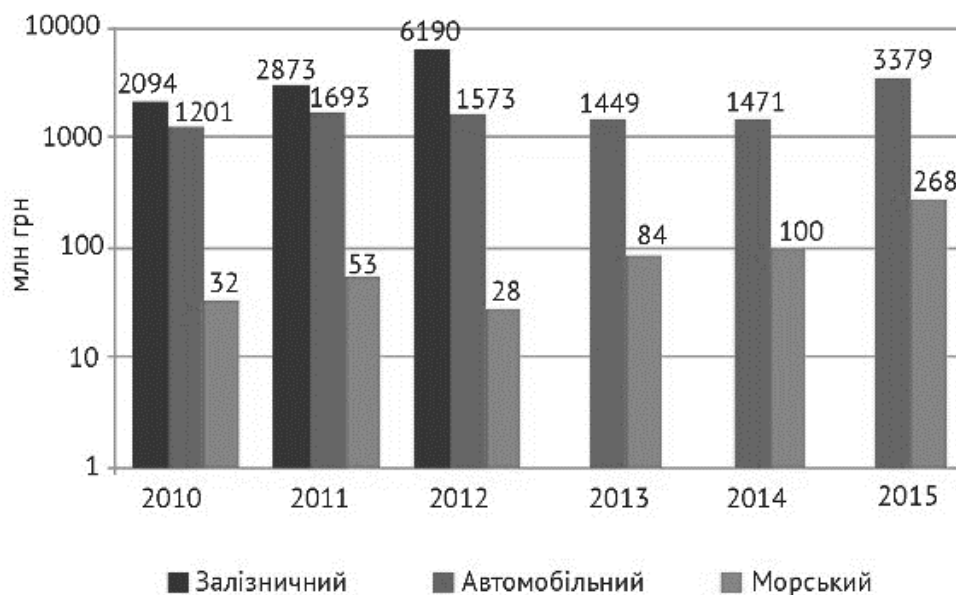

Рис. 3.8 - Динаміка капітальних інвестицій у вантажний транспорт

До того ж, існують високі тарифи на перевезення та недостатнє транспортне забезпечення. Приміром, витрати на внутрішнє транспортування зерна в Україні більші порівняно з Німеччиною приблизно на 40%, а порівняно з США на 30%. У перспективі зі збільшенням виробництва та експорту зерна виникатиме дефіцит наявного транспорту для перевезення продукції. Сільськогосподарську продукцію в межах України сьогодні перевозять залізницею, автомобільними та річковими шляхами. В експортно орієнтованих перевезеннях сільськогосподарської продукції до морських портів переважає залізничний транспорт. Враховуючи те, що переважна більшість зерна експортується морськими шляхами, портові зернові термінали стали ключовим суб'єктом транспортно-логістичної системи.

В Україні нараховується 33 зернових термінали з максимально можливою потужністю перевалки близько 50 млн

т зерна у рік. Цей сегмент структурований, відповідно до розміщення по кількох портових зонах. Так, основна частина перевалочних потужностей (11 терміналів загальною потужністю 25,4 млн т на рік) розміщені в Одеській області. Близько 16 млн т щорічної перевалки можуть забезпечити термінали Миколаївської області і близько 4,2 млн т — термінали Азовського моря.

При цьому термінали Одеської та Миколаївської областей здатні обслуговувати великовантажні судна типу Panamax (дедвейт близько 70 тис. т), що більш ефективно працюють на великих відстанях. Своєю чергою, термінали Азовського моря працюють із суднами з осадкою до 8 м, які використовуються для транспортування експортних партій на коротші відстані.

У 2015–2016 зерновому сезоні через порти України експортувалося понад 39 млн т зерна та продуктів його переробки, що завантажило понад дві третини наявних перевалочних потужностей. Таким чином, припортові елеватори України в змозі забезпечити виконання експортних контрактів на поставку зерна.

Проте у функціонуванні транспортно-логістичної системи спостерігаються складнощі з доставкою експортних партій у порти, що впливає на ефективність використання потужностей терміналів. Передусім це пов'язано зі зростанням навантаження на транспортну інфраструктуру, з виходом на ринок трейдингових зернових компаній. Так, у залізничному транспорті стало проблематично подавати вагони по усіх заявках, особливо по відвантаженню невеликих партій. Одним із перспективних напрямів вирішення цієї проблеми є використання альтернативного транспорту і розвиток річкових експортних терміналів.

Річкове транспортування зерна в Україні теж переживає кризу. Якщо в 1990 році по Дніпру загалом перевозилося 66 млн

т вантажів, то в 2014-му цей показник становив лише близько 5 млн т, серед яких переважала агропродукція.

Наразі цей вид транспортування має величезний невикористаний потенціал. Із семи областей України, які щорічно забезпечують виробництво понад третини валового збору зерна, доцільно його транспортувати до морських портів по річці Дніпро. Потенційний об'єм зерна для транспортування по річці оцінюється на рівні 4,5 млн т. Враховуючи прогнозовані тенденції зростання виробництва, цей обсяг до 2025 року може досягти 7 млн т. Обмежувальними факторами активного використання річного транспорту наразі є: відсутність достатньої кількості терміналів; наявність мілиних ділянок (глибина яких становить 3,4 м); наявність шлюзів, що потребують ремонту.

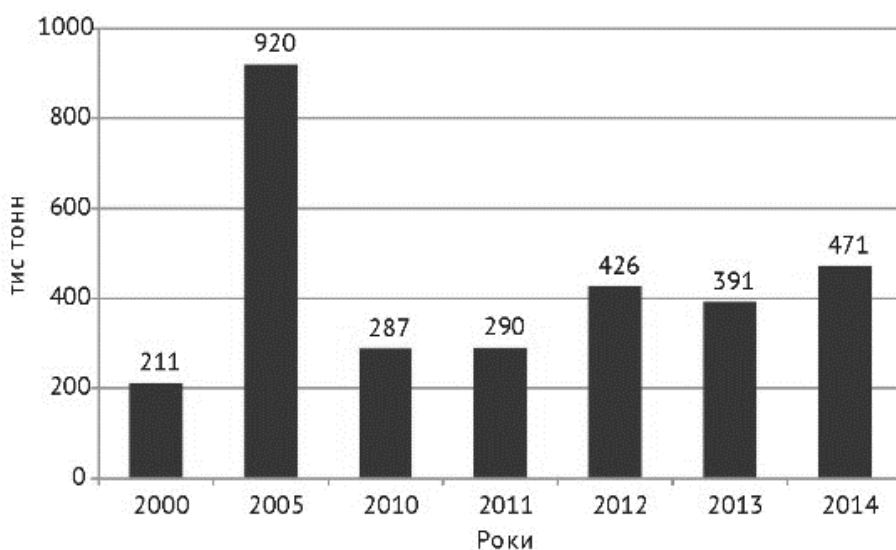

Рис. 3.9 - Перевезення хлібних продуктів річковим транспортом, тис. т

В Україні нараховується 590 річкових суховантажних барж загальною вантажопідйомністю 865,8 тис. т і місткістю 1217,6 куб. м. Потужність буксирів оцінюється у 130 тис. кВт. Проте для цього сегменту характерний значний рівень

зношення рухомого складу, оскільки до 85% суховантажів використовують понад 20 років.

Разом з тим, цей вид транспорту є економічно привабливим через мінімальні витрати на переміщення зерна. Тому в останні роки значна увага приділялася відновленню річкового флоту, поглибленню дна та підвищення пропускної спроможності річок. Так, компанія «Нібулон» у червні цього року завершила роботи з днопоглиблення Південного Бугу, а також ввела в дію перевантажувальний термінал у с. Бузьке Вознесенського району Миколаївської області. Поглиблення дна на Південному Бугу дозволяють транспортувати цією річкою близько 1 млн т зерна з Миколаївської та Кіровоградської областей, що, своєю чергою, допоможе розвантажити автомобільні дороги цих регіонів. Для цього компанія планує у поточному році побудувати та ввести в експлуатацію 8 нових суден. Тож за рахунок таких інвестицій розвивається річкова транспортна інфраструктура.

Більшість зерна в Україні перевозять залізничним транспортом. За останні п'ять років на залізницю приходилося майже дві третини загальних перевезень продукції. Однак стан цієї ланки транспортно-логістичної системи в Україні щороку гіршає. Це пов'язано як зі збільшенням навантаження на цей вид транспорту, так і з високим рівнем зношення рухомого складу і його використання за межами країни.

При нормативному терміні експлуатації 30 років в Україні нараховується близько 13,6 тис. зерновозів із середнім строком використання понад 26 років. До того ж, приблизно у третини зерновозів вже вийшов термін експлуатації, оскільки їх вік перевищує 30 років. Термін експлуатації вагонів від 21–30 років мають 62% вагонів. При цьому зерновозів до 10 років експлуатації нараховується близько 10%, а вагони для зерна, яким від 11 до 20 років, практично відсутні.

Більшість зерновозів перебувають у державній власності. Так, Укрзалізниці належить 79% від загальної чисельності всіх вагонів для перевезення зерна.

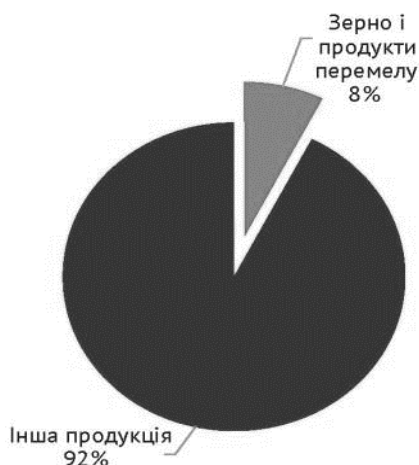

Рис. 3.10 - Структура перевезень вантажів залізницею у 2015 році, %

Держава через «Укрзалізницю» диктує умови на ринку надання вагонів для перевезення зерна (хоперів). Щороку на найбільш вантажонапружених напрямках замовники стикаються з дефіцитом спеціалізованих вагонів. Коефіцієнт зносу державних вагонів оцінюється в 98,3%, у приватних перевізників цей показник дорівнює 46,8%. Останні, однак, не поспішають вкладатися в розвиток власного вагонного парку: такі інвестиції до снаги тільки великим вертикально інтегрованим холдингам, які володіють власною логістичною інфраструктурою. Адже зерновози — це вагони з сезонним завантаженням і окупаються лише за 15-25 років [10]. Вплив на залізничні перевезення зерна має також Стрийський вагоноремонтний завод, який має у своєму активі близько 7% зерновозів; решта перебувають у приватній власності. Тож десять років тому й раніше не виділялися бюджетні кошти для виробництва та придбання вагонів із перевезення зерна.

Ще одним чинником, що не сприяє інвестуванню приватних перевізників у створення власного парку хоперів —

дискримінаційна тарифна політика держави, оскільки приватні перевізники сплачують повну вартість використання залізничних шляхів (в середньому на 3-7 дол. США/т більше), тоді як використання хоперів «Укрзалізниці» не тарифікується в частині сплати за «порожній проїзд» (рис. 3.11).

Рис. 3.11 - Індекси тарифів на залізничні перевезення зерна, у % до попереднього року

Очевидно, що правила і тарифи використання залізничної інфраструктури мають бути прозорими і однаковими для всіх перевізників. Відповідно до стратегії розвитку «Укрзалізниці» планує закупити в найближчі п'ять років 250 нових локомотивів. Буде створена окрема компанія, оператор тяги.

Автомобільний транспорт є важливим інструментом зернової логістики. Проте на перешкоді розвитку цього виду транспортних перевезень є технічні характеристики та стан доріг.

Одна з основних проблем у цьому сегменті зернової логістики є перевищення вагових нормативів для автотранспорту. Для України звичайною практикою є перевантаження зерновозів. Таким чином, використовується менша кількість вантажівок, що робить поставки зерна більш

мобільними та менш витратними. За нормативами вага зерна не повинна перевищувати 38 т. Проте фактично перевантаження зерновозів досягає третини від дозволеного обсягу перевезення. Тож Уряд вже заборонив перевезення по автодорогах подільних вантажів вагою понад 40 т, а відповідні служби відновлюють габаритно-ваговий контроль транспортних засобів на дорогах загального користування. Загалом такі заходи сприятимуть зниженню зносу автотранспорту і поліпшенню стану дорожнього покриття в перспективі.

На думку перевізників, такі заходи призведуть до зростання потреби в транспортних засобах щонайменше в половину. До того ж, вони негативно впливатимуть на швидкість доставки зерна та продуктивність зернових терміналів. Та й самі виробники зерна відчують таке регулювання, оскільки підвищиться вартість перевезення продукції, що вплине на зниження цін зерна.

Зернова логістична система як необхідний елемент функціонування ринку зерна потребує модернізації наявних та введення у дію нових потужностей. Для цього необхідна виважена інвестиційна політика зацікавлених суб'єктів господарювання та державна підтримка. Оскільки розвиток зернової логістичної інфраструктури забезпечує створення робочих місць, доданої вартості продукції, що призводить до збільшення надходжень у державний та місцеві бюджети. Таким чином, спільними зусиллями логістична інфраструктура в ближчій перспективі відповідатиме потребам ринку.

ВИСНОВКИ

Дослідивши теоретичні та науково-методичні основи державного регулювання ринку зерна, визначивши специфіку функціонування та розвитку регіонального ринку, проаналізувавши стан зернового господарства Сумської області та механізм його державного регулювання, були зроблені висновки та внесені пропозиції щодо розвитку зернового господарства області та державного регулювання ринку зерна на основі бізнес-процесів:

1. Ринок зерна – це система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами у процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням.

2. Регіональний ринок зерна є складовою частиною національного ринку та являє собою складну економічну систему, що динамічно розвивається та функціонує в межах певної території, на якій здійснюється система економічних зв'язків і залежностей між господарюючими суб'єктами ринку з урахуванням характерних регіональних особливостей розвитку економіки в цілому і зернової галузі зокрема.

3. З метою регулювання ринку зерна в законодавстві під зерномрозуміються «плоди зернових, зернобобових та олійних культур, які використовуються для харчових, насіннєвих, кормових та технічних цілей». Проте, в межах дослідження для аналізу світового ринку зерна та де-яких параметрів зернового господарства, увагу приділено плодам зернових та зернобобових культур, які в літературі, у більшості випадків, поєднані в одну групу «зернові культури», так як більшість наявних даних не дає можливості їх розмежувати. Основний же

акцент було зроблено виключно на хлібні зернові культури (у тому числі круп'яні).

4. Державне регулювання ринку зерна - це сукупність економіко-правових заходів, спрямованих на встановлення ринкових відносин, роздержавлення, приватизацію, підприємництво, розвиток села й різних форм господарювання з метою поліпшення організації виробництва і доведення до споживача продукції зерновиробництва. Державне регулювання ринку зернових здійснюється у поєднанні з ринковими механізмами і спрямоване на погодження всіх елементів цього ринку.

5. Система державного регулювання зернового ринку дозволяє виділити два окремих його види:

- регулювання за відхиленнями - держава змушена втручатися в ринкові процеси, коли виявляється відхилення будь-якого показника при функціонуванні ринку зерна від встановлених норм гарантування продовольчої безпеки;

- регулювання за критичними параметрами - державне втручання в ринкові процеси, коли показники функціонування ринку зерна досягають неприпустимого рівня, наприклад проведення державою закупівельних інтервенцій у разі, коли ринкові ціни на зерно падають нижче певного мінімального рівня, чи товарних інтервенцій, коли відбувається зростання ринкових цін на зерно понад максимального рівня їх коливань на ринках.

6. Упродовж останніх років Україна зміцнила свої позиції на міжнародному аграрному ринку та впевнено перебуває в світовій десятці виробників зерна. Частка України в світовому виробництві зерна не перевищує 2%. У 2017/2018 маркетинговому році (МР) виробництво зернових зменшилося на 4,8 млн. т до 61,28 млн. т у порівнянні з минулим роком (у 2016/17 МР було зібрано 66 млн. т зерна). Основною причиною скорочення виробництва зернових культур стала несприятлива

погода в період наливання зерна. Найбільше скорочення торкнулося ячменю та кукурудзи. За період 2013-2017 р.р. по Україні посівні площі під зернові та зернобобові культури займали найбільшу питому вагу, як у сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення.

Позитивним є зростання урожайності культур за період, який досліджувався. Крім того, доцільно відзначити, що урожайність зернових та зернобобових культур в 2017 році становила 60,1 ц/га, що є найкращим показником за останні три роки та перевищує прогностичний рівень цього показника, визначений Програмою розвитку агропромислового комплексу та сільських територій Сумської області на період до 2020 року в розмірі 58,0 ц/га.

7. Наразі державна підтримка сільського господарства України характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки та пільговим режимом сплати ПДВ, що було доволі значною за обсягами преференцією до 2017 року. Однак, було прийнято рішення про відміну цієї норми (спецрежму сплати ПДВ) з 1 січня 2017 року. У Державному бюджеті України на 2018 рік передбачені напрями державної підтримки АПК в цілому та на підтримку зернового господарства, зокрема.

8. Було встановлено, що основними напрямками державної підтримки зернового господарства є: цінове регулювання (тимчасове адміністративне регулювання цін та тимчасова бюджетна дотація, державні заставні закупівлі зерна), фінансова підтримка суб'єктів господарювання через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів, бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції,

9. З державного бюджету в 2017 році виробникам сільськогосподарської продукції спрямовуватиметься: на

фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 300 млн. грн., на державну підтримку галузі тваринництва – 170 млн. грн., на підтримку розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними – 75 млн. грн., на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі – 55 млн. грн., на фінансову підтримку сільгоспвиробників – 1473 млн. грн..

10. Станом на 01.01.2018 року в агропромисловий комплекс Сумщини залучено 1249,5 млн. грн., що на 39% більше до рівня 2015 року. Найбільший обсяг інвестиційних коштів залучено на придбання сільськогосподарської техніки та модернізацію машино-тракторного парку – 730,7 млн. гривень та на розвиток інфраструктури аграрного ринку – 312,2 млн. грн.

12. Розглянуті механізми державного регулювання ринку зерна в цілому відповідають міжнародним стандартам, проте більшість з них не сприяє розвитку зернового господарства. Так, ринок зерна України регулює 56 регуляторних актів, яких: 3 регуляторних акти Ради Міністрів РСР; 19 регуляторних актів Кабінету Міністрів України; 19 регуляторних актів центральних органів виконавчої влади; 12 законів України та 3 Укази Президента України. За результатами досліджень Офісу ефективного регулювання, 7 з них є незаконними через відсутність підстав для прийняття або прийняття їх до проголошення незалежності України та 22 є неактуальними за критерієм невідповідності законодавства.

Враховуючи виявлені проблемні питання та закордонний досвід розвитку зернового ринку регіону, були внесені та обґрунтовані наступні пропозиції:

1. З метою більш точного визначення потенціалу підвищення ефективності за окремою культурою, яка на сьогодні входить у загальну категорію «зерно», в сільському господарстві необхідно запровадити окремий облік виробництва кожного виду зерна та його витрат.

2. На ринку зерна доцільно виокремити наступні бізнес-процеси: вирощування зернових культур, складське зберігання зернових культур, транспортування та переміщення зерна, реалізація на внутрішньому ринку, експорт. Для кожного бізнес-процесу визначена ціль та інструменти регулювання.

3. Прогнозована кон'юнктура світового ринку зерна та сприятлива ситуація для зернотрейдерів на вітчизняному ринку матиме великий позитивний вплив на результати господарської діяльності товаровиробників Сумської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов Г.В. Зернопродуктовый комплекс Украины: структура и территориальная организация / Г.В. Балабанов. – К.: ЦПЕР, 1998. – 55 с.
2. Балабанов Г.В. Территориальная сегментация продовольственного рынка Украины; зернопродуктовый комплекс Украины: структура и территориальная организация / Г.В. Балабанов. – К.: Урожай, 1999. – 106 с.
3. Зерновий та хлібопродуктовий товарообіг в Україні: Енциклопедичний довідник / В.Т. Александров, М.В. Гладій, Є.М. Лавров, І.М. Рішняк. – К.: АртЕк, 2000. – 544 с.
4. Лупенко Ю.О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. – №7. – С. 5 – 21.
5. Саблук Р.П. Сучасні тенденції світової торгівлі зерном / Саблук Р.П., Коваленко О.В. // Економіка АПК. – 2009. - № 9. – С. 84-88.
6. Саблук П.Г. Екологізація агропромислового виробництва – визначальна складова сучасної аграрної політики/ П.Г.Саблук, О.В. Ходаківська. Перспективи екологізації аграрного виробництва в Україні: Зб. наук. праць / за заг. ред. Ю.О.Лупенка, О.В. Ходаківської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
7. Солопов В.А. Развитие регионального рынка зерна и хлебопродуктов : науч. издание. – Мичуринск-наукоград РФ : Изд-во Мичурин. гос. аграр. ун-та, 2006. – 315 с.
8. Колодійчук В.А. Ефективність логістичних систем у зернопродуктовому підкомплексі АПК: дис. док. екон. наук: 08.00.04. Економіка і управління підприємством (за видами економічної діяльності) / В.А. Колодійчук; Львівський національний аграрний ун-т. – Львів, 2015. – 625 с.

9. Лузан Ю.Я. Збалансованість попиту та пропозицій на продовольчому ринку України / Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. – 2011. - № 8. – С.27-36.
10. Чмирь С.М. Розвиток зернопродуктового підкомплексу в Україні: Монографія / С.М. Чмирь. – К.: ННЦ «ІАЕ», - 2004. – С. 232.
11. Алтухов А.И. Зерно России / А.И. Алтухов, А.С. Васютин. – М. : ЭКОНДС-К, 2002. – 432 с.
12. Васютин А.С. Развитие рынка зерна в России : автореф. дис. на соискание научн. степени докт. эк. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А.С. Васютин. – Москва, 2000. Научная библиотека диссертаций и авторефератов.[Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>
13. Ганганов В.М. Формування зернового комплексу регіону : Монографія. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2008. – 311 с.
14. Кузнецова І.О. Зерновий ринок України: історія створення та тенденції розвитку : Монографія. – Одеса : Поліграф, 2008. – 198 с.
15. Маслак О.М. Експортні можливості України / О.М. Маслак // Пропозиція. – 2013. - №08 (218). – С. 44-49.
16. Маслак О.М. В очікуванні цінової стабільності / О.М. Маслак // Пропозиція. – 2013. - №09 (219). – С. 44-49.
17. Маслак О. Цінові прогнози на зерно / О.М. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2015. - №12(307). – с. 12-13.
18. Маслак О. Зернова ефективність 2015 / О.М. Маслак // Пропозиція. – 2015. - №07(241). – с. 38-41.
19. Маслак О. Ризики зернового господарства / О.М. Маслак // Пропозиція. – 2015. - №10(243). – с. 34-38.
20. Маслак О. Розвиток зернової логістики в Україні / О.М. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2016. - №14(333). – с. 14-15. – Режим доступу : <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi->

hektar/item/7937-rozvytok-zernovoi-lohistyky-v-ukraini.html.

(дата 24.11.18). – Назва з екрану.

21. Милованов Є. В. Становлення і розвиток ринку зерна в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / Є. В. Милованов. – Київ, 2001.- 19 с.

22. Нікішина О.В. Стратегічні орієнтири розвитку зернового ринку України / Нікішина О.В. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110629/6_nikish.htm

23. Пыжикова Н.И. Развитие рынка зерна и зернопродуктов региона : автореф. дис. на соискание научн. степени докт. эк. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н.И. Пыжикова. – Новосибирск, 2010. Научная библиотека диссертаций и авторефератов [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>

24. Худолій Л.М. Економічний механізм формування та функціонування ринку зерна в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / Л.М. Худолій; ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН. – Київ, 1999. – 32 с.

25. Боднар О.В. Формування цінових тенденцій на зерновому ринку України / Боднар О.В. // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2010. – Випуск 154.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_1/10bo v.pdf

26. Кобута І.В. Державна політика регулювання цін та аграрних ринків у 2009 році: дотримання зобов'язань перед СОТ / І.В. Кобута // Облік і фінанси АПК. - 2009. - № 4. -С.170-176.

27. Голомша Н.Є. Конкурентоспроможність зернових на аграрному ринку / Голомша Н.Є. // Економіка АПК. – 2009. - № 12. – С.83-87.

28. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України № 4391-VI від 9 лютого 2012 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>
29. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002 р. №37-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/37-15>
30. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1877-15>
31. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 р. № 3528-IV / Відомості Верховної Ради України. 2006. №34.
32. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
33. Про аграрні розписки: Закон України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>.
34. Про внесення змін до деяких законів України щодо Гарантійного фонду виконання зобов'язань за складськими документами на зерно : Закон України від 20.11.2012 р. URL : [zakon.nau.ua>doc/?code=5493-17](http://zakon.nau.ua/doc/?code=5493-17).
35. Статистичний збірник «Регіони України» за 2013-2017 р.р. – Режим доступу:http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm
36. Статистичний збірник «Статистичний щорічник України». – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm
37. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2013-2018 рр. –Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm

38. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2013-2017 рр. -
Режимдоступу:http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
39. Статистичний збірник «Продукція сільського господарства у постійних цінах» за 2013-2017 рр. -
Режимдоступу:http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
40. Статистичний збірник «Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах» за 2013-2017 рр. –Режим доступу :
http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
41. Статистичний збірник «Посівні площі сільськогосподарських культур під урожай 2017, 2018». –Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
42. Статистичний збірник «Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду» за 2013-2017 рр. -
Режимдоступу:http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
43. Статистичний збірник «Надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займалися їх зберіганням та переробкою» за 2013-2017 рр. -
Режимдоступу:http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
44. FAO Food Price Index – офіційний сайт FAO – Режим доступу : <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>.
45. FAO Cereal Supply and Demand Brief – дані щодо попиту та пропозиції зернових культур у світі. Звіт за травень 2016 року.-
Режим доступу :<http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/>
46. Автоматизований баланс попиту та пропозиції молока України – інформаційна система, створена ФАО та ЄБРР в рамках проекту «Діалог держави та бізнесу в молочному секторі

України». Дані щодо ринкових цін та індексів, балансу-попиту та пропозиції, а також індекс умовної прибутковості виробництва молока та молочних продуктів. – Режим доступу :<http://milkbalance.org.ua/index.php?PGID=1>

47. Автоматизований баланс попиту та пропозиції м'яса України– інформаційна система, створена ФАО та ЄБРР в рамках проекту «Діалог держави та бізнесу в м'ясному секторі України». Дані щодо балансу-попиту та пропозиції м'яса та субпродуктів з прогнозами. – Режим доступу : <http://meatbalance.org.ua/>

48. Автоматизований баланс попиту та пропозиції зерна в Україні – інформаційна система, створена ФАО та ЄБРР в рамках проекту «Суспільно-політичний діалог в зерновому секторі України». Фактичні та прогнозні баланси попиту та пропозиції зерна в Україні, баланси зерна в Україні, що розраховуються USDA та AMIS. – Режим доступу : <http://grainbalance.org.ua/>

49. FAO Food Outlook – великий аналітичний огляд світових ринків продовольства.-Режимдоступу :<http://www.fao.org/GIEWS/english/fo/index.htm>

50. Індекс GlobalDairyTrade (GDT) –показник цін он-лайн торгової біржі для міжнародних молочних товарів. –Режим доступу :<https://www.globaldairytrade.info/>

51. AMIS, або Система інформаційного забезпечення ринків сільськогосподарської продукції – дані від ФАО, Міжнародної ради по зерну та USDA (Міністерства сільського господарства США) по зернових ринках. –Режим доступу : <http://statistics.amis-outlook.org/data/index.html>

52. FAO Ration Formulation Tool for dairy cows – інструмент ФАО для розрахунку раціону молочних корів). -Режимдоступу :<http://www.feedipedia.org/content/fao-ration-formulation-tool-dairy-cows>

53. Статистичний щорічник Сумської області за 2017 рік. Головне управління статистики у Сумській області, 2018.
54. Соціально-економічне становище Сумської області : статистичні бюлетені за 2016, 2017 роки. - Головне управління статистики у Сумській області.
55. Індeksi сільськогосподарської продукції Сумської області. Головне управління статистики у Сумській області. – Режим доступу: http://sumy.ukrstat.gov.ua/?page=info&page_id=3
56. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Сумської області : Статистичні бюлетені за 2012-2016 роки. – Головне управління статистики у Сумській області. – 2012, 2013, 2014, 2015, 2016.
57. Стан розвитку агропромислового комплексу Сумської області за 2016 рік. – Режим доступу : <http://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/752-stan-rozvytku-ahropromyslovoho-kompleksu-sumskoyi-oblasti-za-2016-rik>
58. Зернове господарство. Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16050
59. Зернові культури. Аграрна енциклопедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://agrosience.com.ua/plant/zernovi-kultur>
60. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу:[підручник] / Хорунжий М.Й. – К.: КНЕУ, 2001. – 382 с.
61. Мудрак О.В. Стратегія збалансованого розвитку Вінницької області: екологічна складова: [навч.-метод. посібник] / О.В. Мудрак, Г.В. Мудрак. – Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю., 2013. – 84 с.
62. Фоменко С.В. Формування зерно продуктового під комплексу АПК / С.В. Фоменко // Економіка АПК. – 2002. – №12. – С. 60 – 62.

63. Колодійчук В.А. Галузеве позиціонування зернопродуктового підкомплексу АПК України / В.А.Колодійчук // Економічний часопис ХХІ. –9 – 10(1)'2014. – С.45 – 49.
64. Погрішук Б.В. Організаційно-економічні засади ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу: [монографія] /Б.В. Погрішук. – Тернопіль: «Джура», 2009. – 370 с.
65. Лебедев К.А. Организационно-экономический механизм развития зернопродуктового подкомплекса: теория, методология, практика : [монография] / К.А. Лебедев. – К.: ННЦ «Ин-т аграрной экономики», 2009. –272с.
66. Яремчук Н.В. Організаційно-економічний механізм управління зернопродуктовим підкомплексом: дис. канд. екон. наук: 08.00.04. Економіка та управління національним господарством / Н.В. Яремчук; Вінницький національний аграрний ун-т. – Вінниця, 2014. – 270 с.
67. Глобальна продовольча безпека / О.Г. Білорус, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.І. Власов. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. – 486 с.
68. Гойчук О.І. Продовольча безпека / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 347 с.
69. Кирилюк Є.М. Аграрний ринок в умовах трансформації економічних систем: [Монографія] / Є.М. Кирилюк. – К.: КНЕУ, 2013. – 571с.
70. Мазур А.Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія і практика / А.Г. Мазур. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2003. – 408 с.
71. Лысюк В.М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В.М. Лысюк. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2011. – 225 с.
72. Башнянин Г.І., Копич І.М., Чупик І.О. Мікроекономічні ринкові системи: метрологічні проблеми аналізу ефективності функціонування. – Львів : ЛКА, 2001. – 182 с.

73. Нікішина О.В. Інтегрований зерновий ринок у структурі національної економіки: категоріальний аналіз і місія / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості, 2013. - № 2(18). – С. 39-48.
74. Калюжна О.В. Проблеми реалізації зерна у Миколаївській області / О.В. Калюжна // Вісник аграрної науки Причорномор'я, 2002. – №1. – С.70-76.
75. Клочан В.В. Регіональний ринок зерна: формування та розвиток: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / В.В. Клочан; Луганський національний аграрний університет. – Луганськ, 2002. – 19 с.
76. Меньщикова В.И. Механизм устойчивого развития регионального рынка зерна : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. эк. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика» / В.И. Меньщикова. – Тамбов, 2003. Научная библиотека диссертаций и авторефератов. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dissercat.com>
77. Андрійчук В.К. Економіка аграрних підприємств: [підручник] /В.К. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
78. Андрійчук В.Г. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства /А.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2013. – №1. – С. 3 – 15.
79. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т.2. – 848 с.
80. Зиновьев Ф.В. Формирование эффективных механизмов хозяйствования в агропромышленном комплексе Крыма / Ф.В. Зиновьев –Симферополь: Таврия, 2001. – 242 с.
81. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т.2. – 848 с.

82. Завадський Й.С. Менеджмент / Й.С.. Завадський– К.: УФІМБ, 1997. – 542 с.
83. Макаренко П.М. Организация и экономический механизм адаптации аграрного хозяйствования к рыночной предпринимательской среде / П.М. Макаренко. – К.: Наукова думка, 1999. – 621 с.
84. Березівський П.С. Організація, прогнозування та планування агропромислового комплексу : навчальний посібник / П. С. Березівський, Н. І. Михалюк; Ред. П. С. Березівський. - 2-ге вид.,стереотип. - Львів : «Магнолія плюс», видавець СПД ФО В. М. Піча, 2006. – 443 с.
85. Габор В.С. Формування механізму ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств / В.С. Габор // Інноваційна економіка.–№ 3.–2012.– С. 101-104.
86. Путятін Ю.О. та ін. Фінансові механізми стратегічного управління розвитком підприємства. Монографія / Ю.О. Путятін, О.І. Пушкар, О.М. Тридід. – Х.: Основа, 1999. – 488 с.
87. Погрішук Б. В. Організаційно-економічні засади ефективного функціонування зернопродуктового підкомплексу : монографія. - Тернопіль: Джура, 2009. – 292 с.
88. Грузнов І.І. Організаційно-економічні механізми управління / І.І. Грузнов. – Одеса: Астропрінт, 2000. – 292 с.
89. Гуменюк М. М. Удосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств // Ефективна економіка. - № 12. – 2013– Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2637>
90. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Відп. ред. С.В. Мочерний – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Т.2. – 848 с.
91. Сікало М.В. Ринок зерна як об'єкт державного регулювання: [Текст] / М.В. Сікало //Теорія та практика державного управління, 2017.- 1(56) –с. 1-8.

91. Франченко Л.О. Оптимізація каналів просування виробниками зерна на світовий ринок / Л.О. Франченко // Економіка АПК. – 2013. – №9. – С. 136– 142.60.
93. Якубів В.М. Соціо економічний підхід у забезпеченні збалансованого розвитку аграрних підприємств / В.М. Якубів // Економіка АПК. – 2012. – №8. – С. 57-61.
94. Савчук Р. В. Ринок зерна і перспективи його розвитку : магістерська робота : 8.03050401 / Савчук Роман Васильович; М-во освіти і науки України, Тернопільський нац. економічний ун-т ; наук. кер. Копитко Д. І. – Тернопіль, 2017. – 93 с. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/16431/1/%D0%95%D0%A4%D0%90%D0%9F%D0%BC-21%20%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A0.%20%D0%A0%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA%20%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%20%D1%96%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%20%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83%20.pdf>
95. Колесник В.М. Організаційні аспекти маркетингу у зернопродуктовому підкомплексі АПК / В.М. Колесник // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції. – Миколаїв, – 2006. – С. 36-38.
96. Колодійчук В.А. Галузеве позиціонування зернопродуктового підкомплексу АПК України / В.А.Колодійчук // Економічний часопис ХХІ. - 9-10(1)'2014. – С.45-49.
97. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: [наук. доп.] / О.М. Бородіна, В.М. Геець, А.О. Гуторов та ін.; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. - К.: Ін-т екон. та прогнозування НАЛУ, 2012. - 56 с.
98. Маслак Н. Г. Механізми державної підтримки сільськогосподарських підприємств через банки [Текст] / [Н. Г.

- Маслак] / Актуальні питання обліку, аудиту та оподаткування сільськогосподарських підприємств : колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., доц.. Славкової О.П. – Суми : Видавництво: ПП Вінніченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2017. - С. 137-148.
99. Афанасьєва Л., Лисак Н. До визначення однорідності регіонів України за рівнем економічного розвитку та галузевою структурою економіки / Л. Афанасьєва, Н. Лисак // Економіст. – 2003. – № 2. – С. 32–36.
100. Дишлюк Н.І. Особливості регіонального розвитку сільських територій України / Н. І. Дишлюк. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_3/10dni.pdf.
101. Оцінка балансу попиту і пропозиції зерна на 2017/2018 маркетинговий рік / Економічний дискусійний клуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/ocinka-balansu-popytu-i-propozycji-zerna-na-20172018-marketyngovyy-rik>
102. У 2018 році виробництво зерна в Україні зросте на 7%. – Сайт «ПроАгро Груп». 20.11.2018р. - Режим доступу: <http://www.proagro.com.ua/news/ukr/20606.html>
103. У 2017 році Україна експортувала рекордну кількість зернових — 41,8 млн тонн. – Сайт AgroPolit.com. - Режим доступу: <https://agropolit.com/news/7663-u-2017-rotsi-ukrayina-eksportovala-rekordnu-kilkist-zernovih--418-mln-tonn>
104. ТОП-10 експортерів основних зернових культур в Україні / Аграрне інформаційне агенство Agravery [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-eksporteriv-osnovnih-zernovih-kultur-v-ukraini>
105. Світове виробництво зерна в 2018 році складе 2,59 млрд тонн. – Сайт «ПроАгро Груп». 10.09.2018р. - Режим доступу: <http://www.proagro.com.ua/news/world/19992.html>

106. Аграрії не можуть завершити збір врожаю кукурудзи через переповненість елеваторів 29.11.2018р. - Режим доступу: <http://www.proagro.com.ua/news/ukr/20672.html>
107. Адміністративно-територіальний устрій Сумської області.
— Режим доступу :
<http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmistsum.html>
108. Державна підтримка. Український клуб аграрного бізнесу.
— Режим доступу :
http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/derzhavna_pidtrimka
109. Про державний бюджет України на 2018 рік : Закон України від 7 грудня 2017 року №2246-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2246-19/print1516444018873053>
110. Стан фінансування АПК у 2018 році : Сайт міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.minagro.gov.ua/node/25302>
111. Маслак О. Зернова ефективність 2017 // Пропозиція. — 2017. - №11(265). — с. 38-41.
112. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2016 №300 — Режим доступу :
<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF>
113. Про затвердження форм документів та надання інформації щодо здійснення фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України

від 01.07.2015 №253. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF>

114. Про внесення змін до розпорядження голови Сумської обласної державної адміністрації від 12.06.2015 № 308-ОД від 01.08.2017 № 417-ОД – Режим доступу : <http://www.apk.sm.gov.ua/index.php/uk/component/content/article/52-finansova-pidtrimka-zakhodiv-v-agropromislovomu-kompleksi-shlyakhom-zdeshevlennya-kreditiv/682-finansova-pidtrymka-zakhodiv-v-ahropromyslovomu-kompleksi-shliakhom-zdeshevlennia-kredytiv>

115. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 130 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF>

116. Маслак Н. Г. Аграрні розписки в системі фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств України // Вісник СНАУ. Серія: Економіка і менеджмент. – Випуск 1 (67). - 2016. – с. 125-131.

117. Стендер С.В. Аграрна розписка та вексельна форма як альтернативні джерела кредитування аграрних підприємств / С.В. Стендер [Електронний ресурс] // Економіка і суспільство. – 2017. - №8. – С. 800-805. – Режим доступу : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/8_2017.pdf.

118. Карпова І.В. Фінансово-кредитні важелі розвитку агропромислового комплексу України / І.В. Карпова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І.Д. Пасічник, О.І. Дем'янчук. – Вип. 24. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – С. 211–214.

119. Коваленко Т.М. Вексе́ля та аграрні розписки: спільне та відмінне / Т.М. Коваленко // Агробізнес сьогодні. – 2014. – № 22 (293).
120. Зернові // Моніторинг цін. Український клуб аграрного бізнесу. – Режим доступу : http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/agrarni_rinki/zernovi
121. Цибульська С. Зерновий ринок: чого чекати далі? / Світлана Цибульська // Пропозиція. - 16.11.2017. - Режим доступу : <http://propozitsiya.com/ua/zernovoy-rynok-chego-zhdatshe>
122. Урожай зернових в Україні може перевищити 70 мільйонів тонн – експерти // УНІАН: - Режим доступу : <https://economics.unian.ua/agro/10366020-urozhay-zernovih-v-ukrajini-mozhe-perevishchiti-70-milyoniv-tonn-eksperti.html>
123. Журавель О. Найбільше гальмо зернового експорту України – логістика / Олександр Журавель // Інфоіндустрія, 15.11.2017. – Режим доступу : <http://infoindustria.com.ua/mikolagorbachov-naybilshe-galmo-zernovogo-eksportu-ukrayini-logistika/>
124. Данильченко Р.В. Міжнародний досвід функціонування та регулювання зернового ринку Р.В. Данильченко, Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 1. – с. 109-118.
125. Зелена книга «Регулювання ринку зерна» / Офіс ефективного регулювання [Електронний ресурс]. – Серпень, 2017. – Режим доступу: http://www.eu4business.eu/files/medias/regulation.gov_ua_regulyuvannya_rinku_zerna.1506350134.pdf
126. Брензей Я. Экспорт зерна: логистика требует модернизации. – Режим доступу: <https://economics.unian.net/agro/907705-eksportzernalogistikatrebuet-modernizatsii.html> (дата звернення 09.11.2018)
127. Маслак О., Куценко І. Необхідність розвитку зернової логістики в Україні. Пропозиція. 17.12.2015. – Режим доступу:

<https://propozitsiya.com/ua/neobhidnist-rozvitku-zernovoyi-logistiki-v-ukrayini>

128. Столбуненко Н. М., Церковна О. В. Особливості та перспективи розвитку зернової логістики України. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 16. Вип. 2 (36). 2017. – – Режим доступу:

<http://rinek.onu.edu.ua/article/view/115204/109576>

129. Калюжна О. В., Мартіросян Я. Г. Розвиток зернової логістики в Україні. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics», №13 (2018), 124-129. – Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 - Сучасні дефініції ринку зерна в дослідженнях представників різних наукових шкіл

Підходи	Джерела	Сутність терміну «ринок зерна», напрямки досліджень науковців
РЕГІОНАЛЬНИЙ (дефініція «регіональний ринок зерна»)	1. Клочан В.В. Луганський національний аграрний університет [75, с. 16]	Система економічних відносин з приводу купівлі-продажу продукції в межах певного регіону. Регіональні ринки, слугуючи основою ринкової ієрархічної піраміди, складають національні ринки, сукупність яких формує загальний світовий ринок. Основні дослідження автора пов'язані з Причорноморським зерновим ринком, як найбільш важливим регіональним ринком в Україні
	2. Ганганов В.М. ІПРЕЕД НАН України [13, с.187]	Важлива складова й невід'ємна частина продовольчого й насінного ринків країни, що утворює найбільший його сегмент як за ємністю, так і числом учасників. Основні дослідження пов'язані з аналізом стану та моделюванням розвитку регіонального зернового комплексу Південних областей України
	3. Солопов В.О. Мічурінський державний аграрний університет [7, с.17]	Децентралізований механізм координації, регулювання і контролю індивідуальних рішень і переваг господарюючих суб'єктів, функціонуючих у конкурентному середовищі, яке забезпечує найбільш повне задоволення матеріальних потреб суспільства та створення умов для розширеного відтворення тим суб'єктам, товари яких отримали суспільне визнання (розвинутий ринок). Розробив перспективну модель функціонування розвинутих ринків, формування яких має стати першочерговим завданням держави, а не регулювання стихійних ринків.
	4. Меньщикова В.І. Тамбовський державний університет ім. Державіна [76]	Складна економічна система, що динамічно розвивається та функціонує в межах певної території, на якій здійснюється система економічних зв'язків і залежностей між господарюючими суб'єктами ринку з урахуванням характерних регіональних особливостей розвитку економіки в цілому і зернової галузі зокрема.
	5. Жигалов А.Н. Стрелков Є.В.	Сукупність обмінних відносин, за допомогою яких регулюються господарські зв'язки та здійснюється купівля-продаж зерна і продуктів його переробки.

Підходи	Джерела	Сутність терміну «ринок зерна», напрямки досліджень науковців
МАРКЕТИНГОВИЙ (елементарна інтерпретація)	6. Милованов Є.В. Національний аграрний університет [21, с.5]	Частина національного ринку, на якому предметом купівлі-продажу виступає зерно і головним завданням якого є забезпечення продовольчої безпеки держави та створення її експортного потенціалу. Дослідження присвячені питанням становлення зернового ринку в умовах реформування агропромислового виробництва на засадах приватної власності, створення інтегрованих агроформувань
СИНТЕЗУЮЧИЙ (висока інтерпретація)	7. Худолій Л.М. Інститут аграрної економіки УААН [24, с.8, 9]	Механізм встановлення ринкової рівноваги в процесі обміну; сукупність економічних відносин, що виникають між товаровиробниками і споживачами з приводу купівлі-продажу зерна. Вводить термін «зерновий агрегативний ринок», що складається з ринків продовольчого, фуражного зерна, зерна для промислової переробки, а також ринку насіння
	8. Кузнецова І.О. Одеська національна академія харчових технологій [14, с.25]	Підтримує визначення Худолій Л.М. Вважає, що дефініція «ринок зерна» є загальною, оскільки вона характеризує систему окремих неоднорідних типів ринків, які мають свою специфіку розвитку
СИСТЕМНО-ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ (гіпервисока інтерпретація)	9. Алтухов А.І., Васютін О.С. ВІДІЕСГ РАСГН [11, с.13]	Складна економічна система, що включає сукупність економічних відносин між його суб'єктами, якими можуть бути сільськогосподарські виробники, підприємства та організації з його заготівлі, зберігання, промислової переробки, а також різні структури, які обслуговують рух зерна й продуктів його переробки за всіма ланками ланцюга від виробників до споживачів
	10. Васютін О.С. ВІДІЕСГ РАСГН [12]	Автор вважає, що зерновий ринок не слід зводити до сфери обігу, обміну в товарній формі, оскільки ринкові відносини не обмежуються сферою обміну, а включають всі товарно-грошові відносини, за допомогою яких регулюються виробництво і збут зерна, а також формуються економічні відносини між господарюючими суб'єктами ринку
	11. Пижикова Н.І. Новосибірський державний аграрний університет [23]	Екстраполює визначення Алтухова А.І. та Васютіна О.С. [11, с.13] на ринок зерна і зернопродуктів та розширює його межі з економічної до соціально-економічної системи.

Джерело: [73, С. 39-48.]

Додаток Б

Показники виробництва продукції сільського господарства в Україні

Таблиця Б.1 - Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні, млн. грн.

Роки	Господарства усіх категорій			У тому числі					
				сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
	продукція сільського господарств а	з неї		продукція сільського господарств а	з неї		продукція сільського господарств а	з неї	
		продукція рослинниц тва	продукція тваринни цтва		продукція рослинни цтва	продукція тваринни цтва		продукція рослинниц тва	продукція тваринни цтва
2010	187526,1	120591,4	66934,7	90792,0	64860,6	25931,4	96734,1	55730,8	41003,3
2011	225381,8	157561,9	67819,9	117110,9	89572,9	27538,0	108270,9	67989,0	40281,9
2012	216589,8	145843,6	70746,2	110071,7	80462,6	29609,1	106518,1	65381,0	41137,1
2013	246109,4	172131,2	73978,2	133683,1	101297,0	32386,1	112426,3	70834,2	41592,1
2014	251427,2	177707,9	73719,3	139058,4	105529,5	33528,9	112368,8	72178,4	40190,4
2015	239467,3	168439,0	71028,3	131918,6	99584,7	32333,9	107548,7	68854,3	38694,4
2016	254640,5	185052,1	69588,4	145119,0	113392,6	31726,4	109521,5	71659,5	37862,0
2017	247694,0	178416,7	69277,3	139438,9	107523,7	31915,2	108255,1	70893,0	37362,1

Таблиця Б.2 - Частка продукції рослинництва і тваринництва у виробництві продукції сільського господарства, %

Роки	Господарства усіх категорій			У тому числі					
				сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
	продукція сільського господарст ва	з неї		продукція сільського господарст ва	з неї		продукція сільського господарства	з неї	
		продукція рослинницт ва	продукція тваринни цтва		продукція рослинницт ва	продукція тваринниц тва		продукція рослинниц тва	продукція тваринни цтва
2010	100,0	64,3	35,7	100,0	71,4	28,6	100,0	57,6	42,4
2011	100,0	69,9	30,1	100,0	76,5	23,5	100,0	62,8	37,2
2012	100,0	67,3	32,7	100,0	73,1	26,9	100,0	61,4	38,6
2013	100,0	69,9	30,1	100,0	75,8	24,2	100,0	63,0	37,0
2014	100,0	70,7	29,3	100,0	75,9	24,1	100,0	64,2	35,8
2015	100,0	70,3	29,7	100,0	75,5	24,5	100,0	64,0	36,0
2016	100,0	72,7	27,3	100,0	78,1	21,9	100,0	65,4	34,6
2017	100,0	72,0	28,0	100,0	77,1	22,9	100,0	65,5	34,5

Таблиця Б.3 - Частка основних категорій господарств у виробництві продукції сільського господарства, %

Роки	Господарства усіх категорій			У тому числі					
				сільськогосподарські підприємства			господарства населення		
	продукція сільського господарства	з неї		продукція сільського господарства	з неї		продукція сільського господарства	з неї	
		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
2010	100,0	48,4	51,6	100,0	53,8	46,2	100,0	38,7	61,3
2011	100,0	52,0	48,0	100,0	56,8	43,2	100,0	40,6	59,4
2012	100,0	50,8	49,2	100,0	55,2	44,8	100,0	41,9	58,1
2013	100,0	54,3	45,7	100,0	58,8	41,2	100,0	43,8	56,2
2014	100,0	55,3	44,7	100,0	59,4	40,6	100,0	45,5	54,5
2015	100,0	55,1	44,9	100,0	59,1	40,9	100,0	45,5	54,5
2016	100,0	57,0	43,0	100,0	61,3	38,7	100,0	45,6	54,4
2017	100,0	56,3	43,7	100,0	60,3	39,7	100,0	46,1	53,9

Таблиця Б.4 – Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за період 2010-2017 рр., млн. грн.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017/ 2010 +,-	2017/ 2016 +,-
Господарства усіх категорій	187526,1	225381,8	216589,8	246109,4	251427,2	239467,3	254640,5	247694,0	60167,9	-6946,5
продукція рослинництва	120591,4	157561,9	145843,6	172131,2	177707,9	168439,0	185052,1	178416,7	57825,3	-6635,4
продукція тваринництва	66934,7	67819,9	70746,2	73978,2	73719,3	71028,3	69588,4	69277,3	2342,6	-311,1
сільськогосподарські підприємства	90792,0	117110,9	110071,7	133683,1	139058,4	131918,6	145119,0	139438,9	48646,9	-5680,1
продукція рослинництва	64860,6	89572,9	80462,6	101297,0	105529,5	99584,7	113392,6	107523,7	42663,1	-5868,9
продукція тваринництва	25931,4	27538	29609,1	32386,1	33528,9	32333,9	31726,4	31915,2	5983,8	188,8
господарства населення	96734,1	108270,9	106518,1	112426,3	112368,8	107548,7	109521,5	108255,1	11521	-1266,4
продукція рослинництва	55730,8	67989,0	65381,0	70834,2	72178,4	68854,3	71659,5	70893,0	15162,2	-766,5
продукція тваринництва	41003,3	40281,9	41137,1	41592,1	40190,4	38694,4	37862,0	37362,1	-3641,2	-499,9

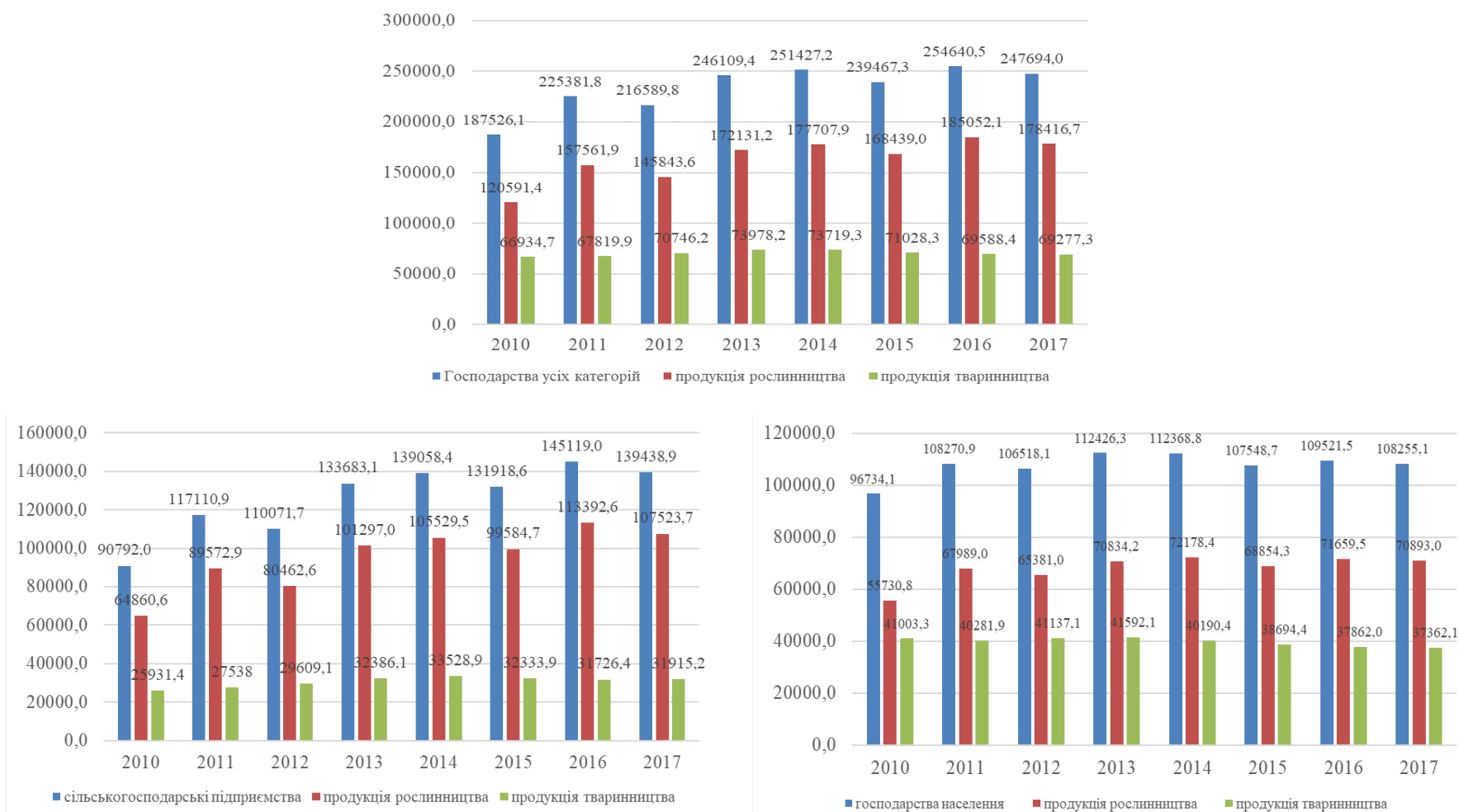

Рис. Б.1 - Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні в цілому та за видами виробників за період 2010-2017 рр., млн. грн.

Таблиця Б.6 - Посівні площі сільськогосподарських культур в Україні, тис. га

	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Культури сільськогосподарські	27173	26044	26952	28329	27239	26902	27026	27585
Культури зернові та зернобобові	13646	15005	15090	16210	14801	14739	14401	14624
<i>озимі</i>	<i>6324</i>	<i>7289</i>	<i>7904</i>	<i>7891</i>	<i>7174</i>	<i>7904</i>	<i>7178</i>	<i>7242</i>
у тому числі: пшениця	5316	6185	6137	6525	5898	6696	6028	6184
жито	668	622	286	282	185	150	144	171
ячмінь	340	482	1481	1084	1091	1058	1006	887
<i>ярі</i>	<i>7322</i>	<i>7716</i>	<i>7186</i>	<i>8319</i>	<i>7627</i>	<i>6835</i>	<i>7223</i>	<i>7382</i>
у тому числі: пшениця	303	480	314	159	163	171	190	202
ячмінь	3645	4018	3024	2275	1950	1768	1861	1620
овес	521	468	326	252	247	213	209	198
кукурудза на зерно	1364	1711	2709	4893	4691	4123	4286	4520
просо	437	141	95	98	103	112	109	58
гречка	574	426	225	189	140	133	154	189
рис	26	21	29	24	10	12	12	13
культури зернобобові	408	422	429	280	227	250	324	506
з них: горох	307	326	305	189	154	170	240	416
вика	54	44	32	12	12	14	13	6
Культури технічні	4187	5260	7296	7869	8437	8350	8852	9259
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	2277	2041	1967	1961	1900	1823	1841	1844
Культури кормові	7063	3738	2599	2289	2101	1990	1932	1858

Таблиця Б.6 - Площа, з якої зібрано врожай сільськогосподарських культур за категоріями господарств України, тис. га

	2000	2010	2014	2015	2016	2017	2018
	Господарства усіх категорій						
Культури зернові та зернобобові	12586,8	14575,7	14627,3	14640,9	14337,1	14560,3	14794,1
Буряк цукровий фабричний	747,0	492,0	330,2	237,0	291,1	313,6	274,7
Соняшник	2841,6	4525,8	5212,2	5166,2	6086,7	6060,7	6166,5
Картопля	1631,0	1411,8	1342,8	1291,0	1311,6	1323,2	1319,9
Культури овочеві	518,6	467,8	463,8	447,1	447,1	446,3	440,3
Культури плодові та ягідні	378,0	223,2	209,9	206,0	196,7	198,5	200,0
	Підприємства						
Культури зернові та зернобобові	10914,1	10778,0	10507,2	10622,9	10397,6	10509,7	10740,6
Буряк цукровий фабричний	677,9	449,8	297,8	213,1	270,2	294,1	256,7
Соняшник	2570,9	3620,6	4226,0	4155,2	4981,4	4980,6	5068,7
Картопля	25,4	28,2	29,6	23,0	21,8	17,8	16,2
Культури овочеві	111,8	46,6	38,7	35,3	34,3	30,6	31,3
Культури плодові та ягідні	243,5	75,1	61,7	58,2	51,0	51,2	52,2
	у т.ч. фермерські господарства						
Культури зернові та зернобобові	794,2	2145,5	2182,0	2287,7	2264,7	2341,7	2458,9
Буряк цукровий фабричний	40,5	46,0	21,4	14,7	20,1	21,9	17,8
Соняшник	341,8	898,9	1076,4	1040,0	1247,3	1255,7	1284,5
Картопля	4,4	10,1	9,1	7,7	6,4	5,8	5,7
Культури овочеві	10,6	13,3	11,0	8,9	9,7	7,7	7,6
Культури плодові та ягідні	3,4	7,4	9,7	9,8	10,3	10,7	12,0
	Господарства населення						
Культури зернові та зернобобові	1672,7	3797,7	4120,1	4018,0	3939,5	4050,6	4053,5
Буряк цукровий фабричний	69,1	42,2	32,4	23,9	20,9	19,5	18,0
Соняшник	270,7	905,2	986,2	1011,0	1105,3	1080,1	1097,8
Картопля	1605,6	1383,6	1313,2	1268,0	1289,8	1305,4	1303,7
Культури овочеві	406,8	421,2	425,1	411,8	412,8	415,7	409,0
Культури плодові та ягідні	134,5	148,1	148,2	147,8	145,7	147,3	147,8

[37, С. 93]

Додаток В

Таблиця В.1 - Кількість адміністративно-територіальних одиниць по міськрадах і районах Сумської області

(на 1 січня 2018 р.; одиниць)

	Райони	Об'єднані територіальні громади	Міста		Райони у містах	Селища міського типу	Сільські населені пункти
			усього	у тому числі обласного значення			
По області	18	24	15	7	2	20	1455
Сумська міськрада	—	—	1	1	2	—	6
Глухівська міськрада	—	—	1	1	—	—	1
Конотопська міськрада	—	—	1	1	—	—	3
Лебединська міськрада	—	—	1	1	—	—	3
Охтирська міськрада	—	—	1	1	—	—	4
Роменська міськрада	—	—	1	1	—	—	2
м.Шостка	—	—	1	1	—	—	—
<i>райони</i>							
Білопільський	1	2	2	—	—	2	122
Буринський	1	—	1	—	—	—	60
Великописарівський	1	1	—	—	—	2	38
Глухівський	1	2	—	—	—	2	81
Конотопський	1	1	—	—	—	1	82
Краснопільський	1	2	—	—	—	2	56
Кролевецький	1	1	1	—	—	—	73
Лебединський	1	—	—	—	—	—	129
Липоводолинський	1	—	—	—	—	1	67
Недригайлівський	1	3	—	—	—	2	93
Охтирський	1	2	—	—	—	1	91
Путівльський	1	—	1	—	—	—	92
Роменський	1	—	—	—	—	—	127
Середино-Будський	1	1	1	—	—	1	61
Сумський	1	6	—	—	—	3	123
Тростянецький	1	2	1	—	—	—	47
Шосткинський	1	—	—	—	—	1	36
Ямпільський	1	1	1	—	—	2	58

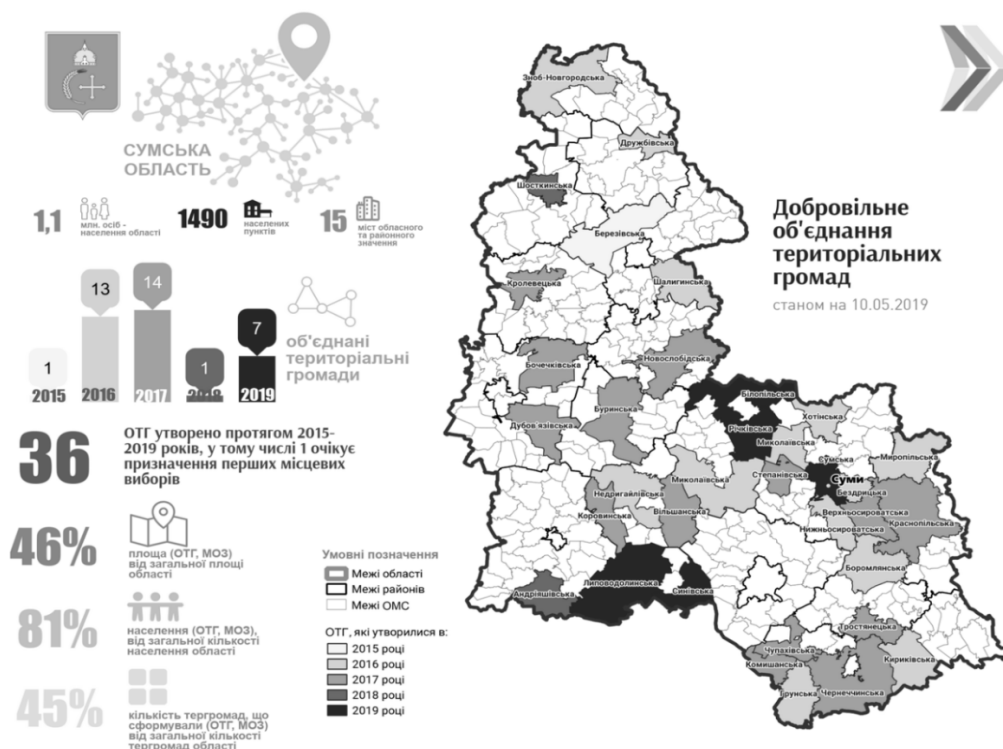

Рис. В.1 - Добровільне об'єднання територіальних громад Сумської області

Проект адміністративно-територіального устрою базового рівня Сумської області

Пропозиції Мінрегіону

Кількість проектних ОТГ – 44, у т.ч. існуючих ОТГ – 15

(кількість затверджених у Перспективному плані – 53 ОТГ)

з них:

- міських – 14
- селищних – 16
- сільських – 14

• середня чисельність населення ОТГ – 19,1 тис. осіб - +3,4 тис. осіб*

• середня площа ОТГ - 540,3 км. кв. - +91,4 км. кв.*

• середня кількість тер. одиниць, що об'єднуються – 9,5 - +1,6*

* порівнюючи із затвердженим Перспективним планом

Рис. В.1а - Проект адміністративно-територіального устрою Сумської області

**Таблиця В.2 - Динаміка та структура площ сільськогосподарських угідь¹ Сумської області
(на кінець року)**

	2014		2015		2016		2017		2018		2018/2014, +/-	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	пп
Усього земель							2383,2	100,0	2383,2	100,0		
Сільськогосподарські угіддя	1698,5	100	1698,0	100	1697,5	100	1697,5	71,2 100,0	1695,0	71,1 100,0	-3,5	х
у тому числі												
рілля	1226,3	72,20	1226,3	72,22	1226,4	72,25	1226,8	72,27	1234,6	72,84	8,3	0,64
сіножаті	280,8	16,53	280,4	16,51	279,8	16,48	279,4	16,46	272,8	16,09	-8	-0,44
пасовища	166,9	9,83	166,8	9,82	166,8	9,83	166,8	9,83	164,8	9,72	-2,1	-0,10
перелоги	0,1	0,01	0,1	0,01	0,1	0,01	0,1	0,01	0,0	0,00	-0,1	-0,01
багаторічні насадження	24,4	1,44	24,4	1,44	24,4	1,44	24,4	1,44	22,8	1,35	-1,6	-0,09

¹ До 2015 р. включно – за даними Головного управління Держгеокадастру Сумській області, з 2016 р. – за даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру. Джерело: [54]

Таблиця В.3а - Динаміка та структура площ сільськогосподарських угідь України (на кінець року)

	2013		2014		2015		2016		2017		2017/2013, +/-	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	пп
Сільськогосподарські угіддя	41525,8	100	41511,7	100	41507,9	100	41504,9	100	41489,3	100	-36,5	х
у тому числі												
рілля	32526	78,33	32531,1	78,37	32541,3	78,40	32543,4	78,41	32544,3	78,44	18,8	0,11
сіножаті	2408,8	5,80	2407,3	5,80	2406,4	5,80	2402,9	5,79	2399,4	5,78	-9,4	-0,02
пасовища	5446,8	13,12	5441	13,11	5434,1	13,09	5430,9	13,08	5421,5	13,07	-25,3	-0,05
перелogi	251,2	0,60	239,4	0,58	233,7	0,56	230,6	0,56	229,3	0,55	-21,9	-0,05
багаторічні насадження	893,5	2,15	892,9	2,15	892,4	2,15	897,1	2,16	894,8	2,16	1,3	0,01

**Таблиця В.4 - Забезпеченість земельними ресурсами сільськогосподарських підприємств
Сумської області та рівень їх використання**

Показники	2012		2013		2014		2015		2016		Відхилення +/-, 2016/2012	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Сільськогосподарських угідь, всього	786,5	100,00	788,8	100,00	808,3	100,00	831,9	100,00	812,9	100,00	26,4	0,00
в т.ч. рілля / Рівень розораності, %	735,5	93,52	738,4	93,61	754,3	93,32	779,2	93,67	760,9	93,60	25,4	0,09
Взято в оренду с.г. угідь	753,6	95,82	756,0	95,84	783,6	96,94	804,9	96,75	770,9	94,83	17,3	-0,98
ріллі	710,3	96,57	710,8	96,26	719,3	95,36	757,0	97,15	719,4	94,55	9,1	-2,03
Припадає на 1 працюючого ріллі, га	44,7	X	45,9	X	48,5	X	51,0	X	47,7	X	-3,3	X
в рослинництві	67,5	X	68,1	X	71,3	X	74,0	X	66,6	X	-7,4	X
в тваринництві	132,3	X	140,5	X	151,6	X	163,8	X	167,7	X	3,9	X
<i>Довідково:</i>												
Кількість підприємств, од.	344		339		341		342		337		-7	
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сг виробництві - всього, осіб	16461		16101		15553		15285		15955		-506	
в рослинництві	10901	66,22	10847	67,37	10578	68,01	10528	68,88	11418	71,56	517	5,34
в тваринництві	5560	33,78	5254	32,63	4975	31,99	4757	31,12	4537	28,44	-220	-2,69
Виробнича собівартість продукції сільського господарства - всього, млн. грн. (в фактичних цінах)	3785,5		4453,3		5301,5		8367,9		9884,0		6098,5	
рослинництва	3041,1	80,34	3602,4	80,89	4352,9	82,11	7049,4	84,24	8381,2	84,80	5340,1	4,46
тваринництва	744,4	19,66	850,9	19,11	948,6	17,89	1318,5	15,76	1502,8	15,20	758,4	-4,46

Джерело: [54]

Таблиця В.5 - Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність за регіонами¹

(на 1 листопада; одиниць)

	Усього			У т.ч. фермерські господарства		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Україна	47697	45558	49208	33682	34137	33164
області						
Вінницька	2668	2593	2739	1894	1925	1893
Волинська	909	848	955	600	600	580
Дніпропетровська	4111	3949	4181	3194	3225	3145
Донецька	1326	1367	1310	956	947	928
Житомирська	1103	1084	1219	586	608	580
Закарпатська	1084	1029	1065	939	927	883
Запорізька	2790	2700	2798	2046	2048	2005
Івано-Франківська	759	714	848	507	516	531
Київська	2212	1966	2479	1221	1236	1226
Кіровоградська	3229	3200	3360	2550	2595	2591
Луганська	1062	1044	1048	802	801	768
Львівська	1209	1186	1387	788	813	792
Миколаївська	4040	3970	4008	3373	3389	3252
Одеська	5107	4813	4784	3966	4001	3650
Полтавська	2443	2453	2670	1804	1858	1903
Рівненська	629	554	668	371	373	356
Сумська	1089	1061	1152	639	649	652
Тернопільська	1079	1016	1164	620	636	633
Харківська	1967	1928	2116	1211	1259	1256
Херсонська	2644	2560	2606	2047	2070	1934
Хмельницька	1573	1570	1676	1095	1128	1099
Черкаська	2000	1904	2131	1274	1306	1294
Чернівецька	832	777	812	596	587	548
Чернігівська	1120	1101	1280	598	627	644
місто						
Київ	712	171	752	5	13	21

¹ Юридичні особи та їхні відокремлені підрозділи, для яких основним видом діяльності було вирощування однорічних, дворічних і багаторічних культур, відтворення рослин, тваринництво, змішане сільське господарство та допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність (включаючи фермерські господарства незалежно від основного виду діяльності). / *Legal units and their separate subdivisions with the main economic activity of growing the annual, biennial and perennial crops, plant reproduction, animal production, mixed farming and upporting activities in agriculture and post-harvest activities (including private farms independently of their main economic activity).*

Таблиця В.6 - Перелік діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зареєстрованих на території Сумської області станом на 01.10.2018

Назва СОК	Район	Вид діяльності	Напрямок діяльності
«Чернечослобідський»ПРООН	Буринський	Багатофункціональний	Молочарський
«Добробут Шевченкове 2015»ПРООН	Глухівський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Полісяночка»ПРООН	Глухівський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Сумський міжрегіональний аграрний кооператив»	Глухівський	Обслуговуючий	Надання послуг по вирощуванню квасолі, гарбузів
«Згода»	Конотопський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Діброва»	Конотопський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Мутинчанка»	Кролевецький	Обслуговуючий	Обслуговуючий, надання послуг
«Лебединський»	Лебединський	Обслуговуючий	Молочарський
«Слобожанський»	Лебединський	Обслуговуючий	Молочарський
«Сади Сумщини»	Лебединський	Багатофункціональний	Плодоовочевий
«Ласуня»	Недригайлівський	Заготівельно-збутовий	Молочарський
«Недригайлів»ПРООН	Недригайлівський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Господар-2015»ПРООН	Недригайлівський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Горна -2»	Путивльський	Багатофункціональний	Молочарський
«Білицький»	С-Будський	Обслуговуючий	Обробіток землі, транспортні послуги
«Кровненський»	Сумський	Багатофункціональний	Обробіток землі
«Сумський молочник»	Сумський	Багатофункціональний	Молочарський
«Вовнянський»ПРООН	Шосткинський	Багатофункціональний	Обробіток землі, транспортні послуги

Таблиця В.7 - Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) України та Сумської області

	2012		2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2012		Відхилення 2017/2016	
	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	млн.грн.	питома вага, %	Абсолют не, млн.грн.	Темп приро сту, %	Абсолют не, млн.грн.	Темп приросту , %
Україна - всього	216589,8	100,0	246109,4	100,0	251427,2	100,0	239467,3	100,0	254640,5	100,0	247694,0	100,0	31104,2	14,4	-6946,5	-2,7
рослинництво	145843,6	67,3	172131,2	69,9	177707,9	70,7	168439,0	70,3	185052,1	72,7	178416,7	72,0	32573,1	22,3	-6635,4	-3,6
тваринництво	70746,2	32,7	73978,2	30,1	73719,3	29,3	71028,3	29,7	69588,4	27,3	69277,3	28,0	-1468,9	-2,1	-311,1	-0,4
Сумська область - всього	8227,8	100,0	9413	100,0	10323,3	100,0	9847,5	100,0	10192,5	100,0	10218,6	100,0	1990,8	24,2	26,1	0,3
рослинництво	6183,4	75,2	7314,6	77,7	8226,3	79,7	7779,5	79,0	8122	79,7	8152,6	79,8	1969,2	31,8	30,6	0,4
тваринництво	2044,4	24,8	2098,4	22,3	2097	20,3	2068	21,0	2070,5	20,3	2066,0	20,2	21,6	1,1	-4,5	-0,2

Додаток Д
Рослинництво Сумської області (1995-2017рр.)
Таблиця Д.1 - Виробництво сільськогосподарських культур, тис.ц

	Виробництво сільськогосподарських культур, тис.ц					
	культури зернові та зернобобові ¹	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
1995	13801,0	16575,0	386,7	6178,0	993,0	76,7
1996	10656,0	11056,0	338,9	10285,0	1220,0	101,0
1997	12041,0	9715,0	220,5	7601,0	1218,0	362,4
1998	9885,0	7634,0	221,0	7969,0	1161,0	128,7
1999	8778,0	6796,0	277,0	3436,0	967,0	17,0
2000	9676,0	7728,0	402,0	9274,0	1377,0	47,0
2001	12081,0	7777,0	164,0	8308,0	1399,0	47,0
2002	13054,0	7061,0	266,0	7719,0	1437,0	46,0
2003	8074,0	8394,0	347,0	9268,0	1729,0	70,0
2004	12842,0	7957,0	135,0	9393,0	1619,0	79,0
2005	11191,9	6443,4	274,3	9172,7	1398,5	87,0
2006	8897,2	8951,0	340,5	7816,1	2054,7	56,2
2007	12884,6	5016,8	545,9	10492,7	1783,1	78,9
2008	23656,9	3279,8	1122,8	8964,2	1365,7	90,9
2009	20050,0	3331,5	973,8	9871,6	1909,5	94,9
2010	13238,9	3355,9	1290,2	9800,2	1536,8	137,3
2011	25222,1	8216,0	2376,9	11534,0	1892,9	151,3
2012	26677,4	5919,4	2907,1	11285,6	1853,5	138,6
2013	35880,6	309,0	4189,3	10918,8	1894,2	159,9
2014	39405,7	771,2	4238,3	13264,1	1943,1	164,5
2015	37345,0	746,3	4712,2	10683,8	1891,6	171,7
2016	38162,3	791,5	4884,2	10655,8	2004,4	155,6
2017	36862,4	2522,7	5162,9	11073,7	1838,7	170,1

Таблиця Д.2 - Посівні площі сільськогосподарських культур, тис.га

	Посівні площі сільськогосподарських культур, тис.га					
	культури зернові та зерно-бобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві відкритого ґрунту	культури кормові
1995	601,5	100,8	29,4	72,5	13,5	448,1
1996	607,2	83,2	31,0	71,8	12,8	445,2
1997	625,6	73,6	33,1	72,6	12,5	427,1
1998	606,6	64,0	35,7	73,1	10,9	402,2
1999	578,0	64,2	36,9	73,0	11,0	379,7
2000	548,5	52,1	42,9	77,5	12,5	315,8
2001	594,5	53,0	29,1	75,8	11,3	285,6
2002	546,7	43,3	28,8	74,5	11,5	273,8
2003	457,4	54,8	40,9	74,8	11,7	248,8
2004	534,2	49,2	24,8	71,4	10,6	216,9
2005	539,7	32,3	29,8	67,6	10,3	203,3
2006	490,8	35,4	35,4	65,5	10,0	172,1
2007	553,9	22,7	33,5	64,3	9,5	142,2
2008	667,5	9,6	63,7	63,5	9,5	121,5
2009	664,8	8,6	61,4	63,8	9,4	116,3
2010	616,9	14,8	85,8	63,6	9,2	112,4
2011	670,3	21,4	117,1	66,3	10,1	103,6
2012	667,0	14,4	136,1	66,4	10,4	100,3
2013	671,5	1,0	162,8	62,6	10,2	89,9
2014	635,1	1,8	175,6	59,9	10,2	84,9
2015	668,3	1,8	175,4	57,5	10,0	81,0
2016	647,9	1,8	197,4	57,6	10,6	79,1
2017	613,7	6,3	201,4	59,5	11,1	78,5

Таблиця Д.3 - Площа, з якої зібрано врожай в Сумській області за 2000-2018 роки (у господарствах усіх категорій; тис.га)

	2014	2015	2016	2017	2018
Культури зернові та зернобобові	634,0	667,3	645,7	613,6	640,9
Зернові озимі	183,4	254,2	226,8	207,0	186,0
у тому числі					
пшениця	171,2	243,8	217,4	197,6	177,7
жито	11,3	8,9	7,4	7,6	6,3
Зернові ярі	450,6	413,1	418,9	406,7	454,9
у тому числі					
пшениця	6,2	5,2	4,1	2,8	3,5
ячмінь	68,8	57,4	52,8	36,2	44,9
кукурудза на зерно	325,5	305	314,4	319,7	367,9
овес	15,1	12,8	11,4	10,7	11,1
просо	3	3,7	2	0,8	0,7
гречка	21,2	17,8	21	21,5	11,1
зернобобові	9,6	10,4	11,7	14,2	15,4
Буряк цукровий фабричний	1,8	1,8	1,8	6,3	3,2
Соняшник	175,5	175,2	197	201,7	213,3
Ріпак і кольза	22	10	4,4	13,3	20,2
Льон-довгунець	0,5	0,4	...¹	...¹	к
Картопля	59,9	57,4	57,6	59,5	59,2
Культури овочеві	10,3	10	10,6	11,1	11,0

Таблиця Д.4 - Площі сільськогосподарських угідь у користуванні сільськогосподарських підприємств у 2018 році, тис. га

	Сільськогосподарські угіддя				Рілля	
	усього		у т.ч. взяті в оренду			
	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017
Україна	20916,2	100,8	19350,3	100,9	20155,8	100,7
Сумська область	1058,7	102,2	1003,4	102,2	977,4	100,9

Таблиця Д.5 - Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі

	Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі					
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	соняшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні ²
1995	23,0	167	13,2	85	75	3,7
1996	17,7	157	11,3	143	96	4,8
1997	19,5	146	6,9	106	99	17,5
1998	18,5	149	6,7	109	108	10,9
1999	16,1	133	7,9	48	90	1,5
2000	18,2	171	9,7	120	111	5,8
2001	21,3	168	6,2	110	124	7,3
2002	25,5	191	9,5	104	126	8,6
2003	18,2	182	9,0	124	149	14,0
2004	25,1	181	6,1	132	152	19,1
2005	21,2	216	9,5	136	136	23,7
2006	18,7	275	10,3	119	207	16,8
2007	24,2	234	16,8	163	188	24,8
2008	35,7	345	17,8	141	143	28,8
2009	30,6	389	16,1	155	204	30,2
2010	22,1	232	15,1	154	167	41,6
2011	38,3	388	20,4	174	188	47,3
2012	40,5	415	21,6	170	178	43,4
2013	54,0	298	25,9	175	185	50,1
2014	62,2	437	24,1	222	189	52,0
2015	56,0	424	26,9	186	189	53,9
2016	59,1	433	24,8	185	189	49,4
2017	60,1	402	25,6	186	165	55,0

Джерело: Головне управління статистики в Сумській області
<http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=175&level=3>

Таблиця Д.6 – Динаміка та структура посівних площ сільськогосподарських культур усіх категорій господарств Сумської області за 2014-2018 р.р.

Культури	2014		2015		2016		2017		2018		Відхилення, 2018/2017, +/-	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	пп
Зернові культури	635,1	58,26	668,3	60,00	647,9	57,73	613,7	54,05	641,0	55,14	27,3	1,09
в т.ч. озимі зернові	183,4	28,88	254,2	38,04	227,1	35,05	207,0	33,73	186,1	29,03	-20,9	-4,70
з них пшениця	171,3		243,9		217,6		197,6		177,7		-19,9	0,00
ярі зернові	451,7	71,12	414,0	61,95	418,9	64,66	406,8	66,29	454,9	70,97	48,1	4,68
з них ячмінь	68,8		57,4		52,8		36,2		44,9		8,7	0,00
кукурудза на зерно	326,2	51,36	305,5	45,71	314,7	48,57	319,8	52,11	367,9	57,39	48,1	5,28
Технічні культури	298,3	27,36	295,4	26,52	325,7	29,02	371,3	32,70	376,8	32,41	5,5	-0,29
в т.ч. цукрові буряки	1,8	0,59	1,8	0,60	1,8	0,55	6,3	1,70	3,3	0,88	-3,0	-0,82
соняшник	175,6	58,87	175,4	59,38	197,4	60,61	201,4	54,24	213,8	56,74	12,4	2,50
ріпак	22,2	7,44	10,0	3,39	4,4	1,35	13,3	3,58	20,2	5,36	6,9	1,78
соя	92,7	31,08	104,2	35,27	119,2	36,60	120,3	32,40	137,9	36,60	17,6	4,20
Овоче-баштанні культури і картопля	71,8	6,59	69,2	6,21	69,6	6,20	72,0	6,34	71,2	6,12	-0,8	-0,22
в т. ч. картопля	59,9	83,43	57,5	83,09	57,6	82,76	59,5	82,64	59,2	83,15	-0,3	0,51
овочі	10,2	14,21	10,0	14,45	10,6	15,23	11,1	15,42	11,0	15,45	-0,1	0,03
Кормові культури	84,9	7,79	81,0	7,27	79,1	7,05	78,5	6,91	73,5	6,32	-5,0	-0,59
в т.ч. кукурудза на силос і зелений корм	16,7	19,67	15,5	19,14	14,0	17,70	14,5	18,47	13,3	18,10	-1,2	-0,38
Всього посівів	1090,1	100,0	1113,9	100,0	1122,3	100,0	1135,5	100,0	1162,5	100,0	27,0	0,00

Таблиця Д.7 - Виробництво зернових та зернобобових культур господарствами Сумської області усіх категорій, тис. т

Культура	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017/2016	2017/2013
Культури зернові та зернобобові	967,6	1119,2	1323,9	3588,1	3940,6	3734,5	3816,2	3686,2	-130,0	98,1
у тому числі пшениця озима	304,7	435,6	505,6	853,1	859,5	1083,8	924,1	1018,5	94,4	165,4
жито озиме	62,5	71	36,4	63,0	35,0	25,7	18,1	26,9	8,8	-36,1
пшениця яра	24,2	44,2	30,3	11,4	21,3	16,1	12,0	9,2	-2,8	-2,2
ячмінь ярий	328,7	336,7	201,8	170,5	242,0	176,3	156	140,4	-15,6	-30,1
кукурудза на зерно	51,4	98,4	476,6	2412,4	2672,7	2336,7	2616,5	2387,9	-228,6	-24,5
овес	80,9	67	28,7	26,1	44,4	29,7	24,6	27,7	3,1	1,6
просо	23,9	4,7	3,9	2,7	6,9	8,3	4,3	1,7	-2,6	-1
гречка	46,7	19,9	12,5	23,1	27,0	23,8	24,6	24,8	0,2	1,7
зернобобові	41,7	39	25,2	18,6	24,0	26,1	23,5	41,1	17,6	22,5
<i>Інші зернові та зернобобові</i>	<i>2,9</i>	<i>2,7</i>	<i>2,9</i>	<i>7,2</i>	<i>7,8</i>	<i>8</i>	<i>12,5</i>	<i>8</i>	<i>-4,5</i>	<i>0,8</i>

Таблиця Д.8 - Виробництво зернових та зернобобових культур по районах Сумської області

(у підприємствах; тис.т)

	2014	2015	2016	2017	2018	2018/ 2017	2018/ 2014	Структ ура 2018 р., %
По області	3704,1	3500,2	3578,0	3429,1	4183,8	754,7	479,7	100,00
м.Суми	5,9	5,4	6,9	3,6	6,9	3,3	1	0,16
<i>райони</i>								
Білопільський	330,1	332,3	317,9	280,3	365,4	85,1	35,3	8,73
Буринський	291,9	270,0	274,8	240,8	274,8	34	-17,1	6,57
Великописарівський	111,2	128,0	125,4	127,9	150,2	22,3	39	3,59
Глухівський	266,6	214,0	233,7	331,4	315,7	-15,7	49,1	7,55
Конотопський	260,5	234,6	303,1	274,2	307,2	33	46,7	7,34
Краснопільський	122,5	145,7	131,1	148,7	203,9	55,2	81,4	4,87
Кролевецький	107,7	112,6	117,0	147,8	172,2	24,4	64,5	4,12
Лебединський	320,7	275,2	277,1	184,0	298,8	114,8	-21,9	7,14
Липоводолинський	178,8	154,9	168,5	164,3	234,6	70,3	55,8	5,61
Недригайлівський	213,1	206,9	231,3	209,9	230,3	20,4	17,2	5,50
Охтирський	153,3	146,5	155,4	152,9	164,5	11,6	11,2	3,93
Путивльський	152,7	131,1	154,9	140,4	141,6	1,2	-11,1	3,38
Роменський	475,2	456,8	435,0	366,5	559,0	192,5	83,8	13,36
Середино-Будський	91,6	81,1	54,5	90,1	73,2	-16,9	-18,4	1,75
Сумський	278,4	299,7	275,7	294,7	342,3	47,6	63,9	8,18
Тростянецький	168,4	146,4	161,9	133,3	159,8	26,5	-8,6	3,82
Шосткинський	121,4	109,4	109,2	95,2	106,9	11,7	-14,5	2,56
Ямпільський	54,1	49,6	44,6	43,1	76,5	33,4	43,1	1,83

Таблиця Д.9 - Урожайність культур зернових і зернобобових по районах Сумської області у 2018 р.

(у підприємствах; з 1 га зібраної площі; ц)

	Культури зернові та зернобобові	У тому числі					
		пшениця	жито	ячмінь	овес	кукурудза на зерно	просо
По області	73,3	51,5	35,1	42,4	24,4	90,4	24,8
м.Суми	60,4	к	—	к	—	к	—
<i>райони</i>							
Білопільський	77,2	53,9	к	37,6	22,5	88,4	к
Буринський	73,0	51,4	к	42,4	27,7	89,6	к
Великописарівський	61,9	42,1	к	45,6	к	73,9	к
Глухівський	74,5	58,6	32,5	56,8	31,3	96,3	к
Конотопський	72,6	52,8	50,8	44,3	29,3	92,3	к
Краснопільський	72,8	50,2	к	43,1	32,1	91,9	14,2
Кролевецький	83,5	40,5	42,7	к	22,0	100,2	к
Лебединський	77,1	61,6	к	19,7	45,0	86,7	—
Липоводолинський	80,2	51,9	к	44,1	к	98,1	к
Недригайлівський	88,1	51,2	19,9	45,8	13,2	102,7	к
Охтирський	62,2	45,9	к	35,8	28,2	80,1	19,8
Путівльський	58,7	45,8	—	23,3	17,0	71,3	—
Роменський	91,2	57,7	22,4	29,3	22,7	102,8	—
Середино-Будський	55,7	к	10,5	к	15,6	65,6	—
Сумський	71,0	53,2	к	41,1	29,3	88,9	к
Тростянецький	79,5	58,5	к	54,8	к	87,3	—
Шосткинський	42,3	40,5	31,4	28,1	21,8	72,1	к
Ямпільський	53,4	35,8	37,1	34,1	22,8	89,0	к

Додаток Ж

**Таблиця Ж.1 - Витрати на виробництво продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств
Сумської області за елементами 2013-2017 роки**

Елементи витрат	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2016, +/-	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	пп
Витрати на оплату праці	223,3	6,1	253,3	5,5	326,8	4,4	412,7	4,5	443,5	4,1	30,8	-0,4
Відрукування на соціальні заходи	82,3	2,2	93,3	2,0	115,6	1,6	90,9	1,0	100,9	0,9	10,1	-0,1
Прямі матеріальні та загальновиробничі витрати	2487,5	67,6	3230,7	70,1	5281,7	71,8	6328,5	69,0	7172,8	66,3	844,3	-2,6
насіння та посадковий матеріал	526,0	21,1	684,2	21,2	1025,3	19,4	1157,2	18,3	1406,9	19,6	249,6	1,3
мінеральні добрива	598,0	24,0	676,0	20,9	1367,5	25,9	1728,9	27,3	1837,8	25,6	108,9	-1,7
пальне і мастильні матеріали	416,0	16,7	574,7	17,8	747,6	14,2	833,6	13,2	933,8	13,0	100,2	-0,2
решта матеріальних витрат	225,6	9,1	267,5	8,3	491,9	9,3	668,2	10,6	1601,8	22,3	933,6	11,8
Оплата послуг і робіт сторонніх організацій та інші матеріальні витрати	721,9	29,0	1028,3	31,8	1649,5	31,2	1940,5	30,7	1392,5	19,4	-548,0	-11,2
Амортизація	203,1	5,5	241,2	5,2	382,5	5,2	613,2	6,7	687,4	6,4	74,3	-0,3
Інші витрати	681,6	18,5	791,0	17,2	1248,7	17,0	1729,1	18,8	2406,2	22,3	677,1	3,4
в т. ч. плата за земельні участки (паї)	430,2	-	468,2	-	771,1	-	1273,9	-	-	-	-	-
майнові паї	4,6	-	1,2	-	3,5	-	3,3	-	-	-	-	-
Усього витрат	3677,7	100,0	4609,5	100,0	7355,2	100,0	9174,3	100,0	10810,8	100,0	1636,5	x

Таблиця Ж.2 - Витрати на виробництво кукурудзи на зерно в с/г підприємствах Сумської області за елементами

Елементи витрат	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2016, +/-		В середньому за 5 років	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	пп	млн. грн.	%
Виробнича собівартість	1431,2	100,0	1785,5	100,0	2721,4	100,0	2981,5	100,0	4252,7	100,0	1271,2	0,0	2634,5	100,0
Прямі матеріальні витрати	764,8	53,4	947,1	53,0	1588,5	58,4	1660,8	55,7	2319,7	54,5	658,9	-1,2	1456,2	55,0
в т.ч. насіння та посадковий матеріал	256,4	17,9	337,6	18,9	519,8	19,1	465,0	15,6	694,7	16,3	229,7	0,7	454,7	17,6
мінеральні добрива	230,0	16,1	250,2	14,0	513,8	18,9	556,5	18,7	710,3	16,7	153,8	-2,0	452,2	16,9
пальне і мастильні матеріали	143,8	10,0	182,8	10,2	225,9	8,3	249,1	8,4	347,4	8,2	98,3	-0,2	229,8	9,0
решта матеріальних витрат	134,5	9,4	176,5	9,9	329,0	12,1	390,1	13,1	567,3	13,3	177,2	0,3	319,5	11,6
Прямі витрати на оплату праці	63,2	4,4	63,6	3,6	77,1	2,8	105,9	3,6	137,5	3,2	31,6	-0,3	89,5	3,5
Інші прямі та загальновиробничі витрати - всього	603,2	42,1	774,8	43,4	1055,8	38,8	1214,8	40,7	1795,4	42,2	580,7	1,5	1088,8	41,5
відрукування на соціальні заходи	23,1	1,6	22,9	1,3	26,9	1,0	23,2	0,8	32,4	0,8	9,2	0,0	25,7	1,1
амортизація	66,6	4,7	72,8	4,1	108,0	4,0	157,0	5,3	240,3	5,6	83,2	0,4	129,0	4,7
оплата послуг сторонніх організацій	280,7	19,6	405,9	22,7	507,0	18,6	550,8	18,5	686,8	16,2	136,0	-2,3	486,3	19,1
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	232,8	16,3	273,2	15,3	413,9	15,2	483,7	16,2	835,9	19,7	352,2	3,4	447,9	16,5

Таблиця Ж.3 - Витрати на виробництво пшениців с/г підприємствах Сумської області за елементами

Елементи витрат	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2016, +/-		В середньому за 5 років	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	пп	млн. грн.	%
Виробнича собівартість	676,0	100,0	724,1	100,0	1461,5	100,0	1702,0	100,0	1821,9	100,0	119,9	0,0	1277,1	100,0
Прямі матеріальні витрати	379,0	56,1	393,5	54,3	840,2	57,5	975,1	57,3	944,5	51,8	-30,6	-5,4	706,5	55,4
в т.ч. насіння та посадковий матеріал	67,7	10,0	69,2	9,6	101,6	7,0	129,0	7,6	133,1	7,3	4,1	-0,3	100,1	8,3
мінеральні добрива	149,7	22,1	142,1	19,6	364,0	24,9	445,1	26,1	412,4	22,6	-32,6	-3,5	302,7	23,1
пальне і мастильні матеріали	89,9	13,3	95,3	13,2	168,1	11,5	153,9	9,0	156,3	8,6	2,4	-0,5	132,7	11,1
решта матеріальних витрат	71,7	10,6	87,0	12,0	206,5	14,1	247,1	14,5	242,6	13,3	-4,5	-1,2	171,0	12,9
Прямі витрати на оплату праці	45,5	6,7	50,1	6,9	75,1	5,1	82,2	4,8	88,1	4,8	5,8	0,0	68,2	5,7
Інші прямі та загальновиробничі витрати - всього	251,5	37,2	280,4	38,7	546,2	37,4	644,7	37,9	789,3	43,3	144,6	5,4	502,4	38,9
відрукування на соціальні заходи	17,0	2,5	18,7	2,6	26,5	1,8	18,9	1,1	19,1	1,0	0,2	-0,1	20,0	1,8
амортизація	40,3	6,0	45,1	6,2	83,6	5,7	113,2	6,7	116,6	6,4	3,4	-0,3	79,8	6,2
оплата послуг сторонніх організацій	68,8	10,2	67,0	9,3	164,8	11,3	170,3	10,0	196,2	10,8	25,8	0,8	133,4	10,3
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	125,4	18,5	149,6	20,7	271,4	18,6	342,3	20,1	457,5	25,1	115,2	5,0	269,2	20,6

Таблиця Ж.4 - Витрати на виробництво **ячменю**в с/г підприємствах Сумської області за елементами

Елементи витрат	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2016, +/-		В середньому за 5 років	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	пп	млн. грн.	%
Виробнича собівартість	127,8	100,0	165,3	100,0	209,6	100,0	222,5	100,0	147,6	100,0	-74,9	0,0	174,6	100,0
Прямі матеріальні витрати	72,6	56,8	92,3	55,8	124,5	59,4	127,1	57,1	82,1	55,6	-45,0	-1,5	99,7	57,0
в т.ч. насіння та посадковий матеріал	18,6	14,5	20,5	12,4	21,7	10,4	23,1	10,4	12,9	8,7	-10,2	-1,7	19,4	11,3
мінеральні добрива	20,5	16,1	21,6	13,1	40,3	19,2	47,2	21,2	27,8	18,8	-19,4	-2,4	31,5	17,7
пальне і мастильні матеріали	19,1	14,9	27,2	16,5	29,2	13,9	25,2	11,3	18,5	12,5	-6,7	1,2	23,8	13,8
решта матеріальних витрат	14,4	11,3	22,9	13,9	33,3	15,9	31,6	14,2	23,0	15,6	-8,7	1,3	25,1	14,2
Прямі витрати на оплату праці	11,0	8,6	13,6	8,2	14,6	7,0	13,4	6,0	9,3	6,3	-4,1	0,3	12,4	7,2
Інші прямі та загальновиробничі витрати - всього	44,2	34,6	59,4	35,9	70,5	33,6	82,1	36,9	56,2	38,1	-25,9	1,2	62,5	35,8
відрукування на соціальні заходи	3,8	3,0	5,1	3,1	5,2	2,5	3,0	1,3	2,0	1,4	-0,9	0,0	3,8	2,3
амортизація	7,9	6,2	10,3	6,2	11,5	5,5	13,5	6,1	11,4	7,7	-2,1	1,6	10,9	6,3
оплата послуг сторонніх організацій	9,0	7,0	13,0	7,9	18,2	8,7	18,6	8,4	10,7	7,2	-7,9	-1,1	13,9	7,8
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	23,5	18,4	31,0	18,8	35,6	17,0	47,0	21,1	32,1	21,8	-14,9	0,6	33,8	19,4

Таблиця Ж.5 -Витрати на виробництво **житав** с/г підприємствах Сумської області за елементами

Елементи витрат	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2016, +/-		В середньому за 5 років	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	пп	млн. грн.	%
Виробнича собівартість	52,3	100,0	26,2	100,0	28,7	100,0	29,6	100,0	43,8	100,0	14,2	х	36,1	100,0
Прямі матеріальні витрати	27,2	52,1	14,8	56,4	16,7	58,3	17,5	59,0	23,7	54,1	6,2	-4,9	20,0	56,0
в т.ч. насіння та посадковий матеріал	6,9	13,1	2,9	11,2	2,7	9,5	3,5	11,7	4,3	9,7	0,8	-2,0	4,4	11,0
мінеральні добрива	8,1	15,5	4,6	17,6	6,6	22,9	7,6	25,7	9,9	22,5	2,2	-3,2	7,3	20,8
пальне і мастильні матеріали	8,2	15,7	4,5	17,3	5,0	17,5	4,0	13,4	4,1	9,3	0,1	-4,1	4,8	14,6
решта матеріальних витрат	4,1	7,8	2,7	10,4	2,4	8,4	2,4	8,2	5,5	12,6	3,1	4,4	3,4	9,5
Прямі витрати на оплату праці	4,5	8,6	2,5	9,4	2,3	8,0	2,3	7,9	2,4	5,6	0,1	-2,3	2,8	7,9
Інші прямі та загальновиробничі витрати - всього	20,6	39,3	8,9	34,2	9,7	33,8	9,8	33,1	17,7	40,3	7,9	7,2	13,3	36,1
відрукування на соціальні заходи	1,7	3,2	0,9	3,5	0,8	2,9	0,5	1,8	0,5	1,2	0,0	-0,6	1,5	2,5
амортизація	2,5	4,8	1,1	4,1	1,3	4,6	1,6	5,6	2,9	6,5	1,2	1,0	1,9	5,1
оплата послуг сторонніх організацій	8,3	15,8	2,8	10,8	3,5	12,0	3,6	12,1	5,5	12,6	1,9	0,5	4,7	12,7
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	8,1	15,6	4,1	15,8	4,1	14,2	4,0	13,6	8,8	20,0	4,7	6,3	10,2	15,8

Таблиця Ж.6 - Витрати на виробництво **вівс**у с/г підприємствах Сумської області за елементами

Елементи витрат	2013		2014		2015		2016		2017		Відхилення 2017/2016, +/-		В середньому за 5 років	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	пп	млн. грн.	%
Виробнича собівартість	18,1	100,0	27,9	100,0	25,9	100,0	31,0	100,0	35,9	100,0	4,9	х	27,7	х
Прямі матеріальні витрати	9,9	54,5	15,4	55,2	13,8	53,5	16,9	54,5	18,5	51,7	1,7	-2,8	14,9	53,9
в т.ч. насіння та посадковий матеріал	2,6	14,6	3,9	14,0	2,8	10,7	3,9	12,5	4,5	12,6	0,6	0,1	3,3	12,9
мінеральні добрива	2,2	12,0	2,8	10,1	4,7	18,0	6,0	19,4	5,6	15,7	-0,4	-3,8	4,8	15,0
Пальне і мастильні матеріали	3,4	19,0	5,7	20,6	3,9	15,1	4,0	12,8	4,6	12,9	0,7	0,1	3,6	16,1
решта матеріальних витрат	1,6	9,0	2,9	10,5	2,5	9,6	3,0	9,8	3,8	10,5	0,8	0,8	2,7	9,9
Прямі витрати на оплату праці	2,1	11,5	2,8	10,0	2,0	7,7	2,4	7,6	2,7	7,5	0,4	-0,1	2,4	8,9
Інші прямі та загальновиробничі витрати - всього	6,1	34,0	9,7	34,8	10,1	38,9	11,7	37,9	14,6	40,8	2,9	2,9	10,4	37,3
відрукування на соціальні заходи	0,7	4,1	1,1	3,8	0,7	2,7	0,5	1,7	0,6	1,7	0,1	0,1	1,5	2,8
амортизація	1,0	5,6	1,7	6,0	1,5	5,7	1,4	4,6	2,6	7,4	1,2	2,8	1,5	5,9
оплата послуг сторонніх організацій	1,2	6,5	2,3	8,2	2,6	10,2	4,1	13,4	3,7	10,4	-0,4	-3,0	2,9	9,8
решта інших прямих загальновиробничих витрат	3,2	17,7	4,7	16,7	5,2	20,2	5,6	18,2	7,6	21,2	2,0	3,0	9,9	18,8

Додаток 3

Результати від реалізації продукції рослинництва і тваринництва в Сумській області за 2013-2017 роки

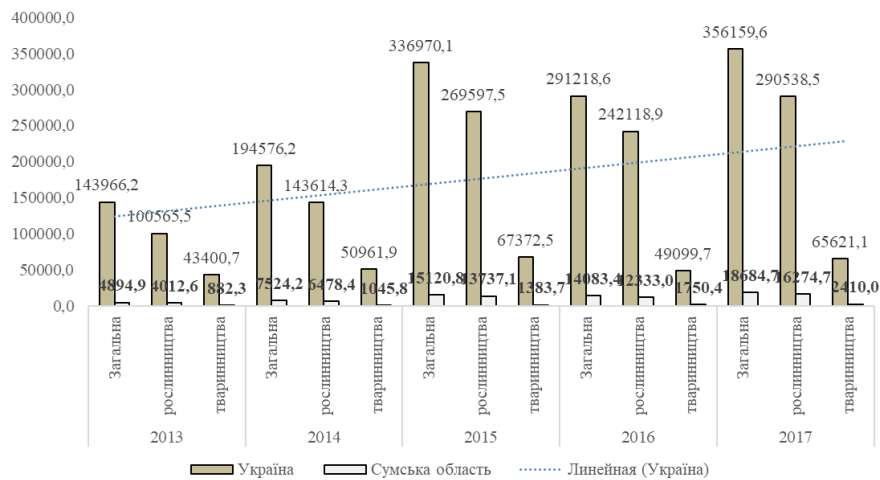

Рис. 3.1 - Результати від реалізації продукції сільського господарства в Україні та Сумській області за 2013-2017 роки

Таблиця 3.1 - Реалізації продукції рослинництва і тваринництва в Сумській області за 2014-2017 роки

Показники	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-
					2017/2016
Рослинництво					
Витрати, млн. грн.	4609,5	7355,2	9174,3	10810,8	1636,5
Чистий дохід (виручка), млн. грн.	6478,4	13737,1	12333,0	16274,7	3941,7
Прибуток, млн. грн.	1868,9	6381,9	3158,7	5463,9	2305,2
Рівень рентабельності, %	40,5	86,8	34,4	50,5	16,1
Тваринництво					
Витрати, млн. грн.	1007,4	1328,3	1513,6	3198,7	1685,1
Чистий дохід (виручка), млн. грн.	1045,8	1383,7	1750,4	2410,0	659,6
Прибуток, млн. грн.	38,4	55,4	236,8		-236,8
Збиток, млн. грн.				788,7	788,7
Рівень рентабельності, %	3,8	4,2	15,6		
Рівень збитковості, %				24,7	

Таблиця 3.2–Рейтинг Сумської області в реалізації продукції сільського господарства с/г підприємствами, %

	2014			2015			2016			2017		
	Загальна	рослинн ицтва	тваринн ицтва	Загальна	рослинн ицтва	тваринн ицтва	Загальна	рослинн ицтва	тваринн ицтва	Загальна	рослинн ицтва	тваринн ицтва
Україна	194576,2	143614,3	50961,9	336970,1	269597,5	67372,5	291218,6	242118,9	49099,7	356159,6	290538,5	65621,1
Сумська область	7524,2	6478,4	1045,8	15120,8	13737,1	1383,7	14083,4	12333,0	1750,4	18684,7	16274,7	2410,0
	3,9	4,5	2,1	4,5	5,1	2,1	4,8	5,1	3,6	5,2	5,6	3,7

Таблиця 3.3 - Реалізація зернових та зернобобових культур сільськогосподарськими підприємствами України та Сумської області за 2014-2017 роки

	2014			2015			2016			2017			Відхилення, +,- 2017/2014	
	Україна	Сумська обл.	Рейтинг обл.	Україна	Сумська обл.	Рейтинг обл.	Україна	Сумська обл.	Рейтинг обл.	Україна	Сумська обл.	Рейтинг обл.		
Кількість, млн. т	40,2	2,5	6,10	45,8	3,1	6,73	36,7	2,0	5,59	38,2	2,7	7,02	-0,2	0,5
Ціна реалізації, грн. т	1801,4	1747,1		2912,1	2893,8		3414,0	3484,7		3771,6	3675,4		2471,8	2505,0
Виручка от реалізації зернових та зернобобових культур, млн. грн.	72453,1	4284,7	5,91	133462,1	8923,0	6,69	125143,3	7140,9	5,71	143979,5	9853,8	6,84	94139,1	7334,7
Виручка от реалізації продукції рослинництва, млн. грн.	143614,3	6478,4	4,5	269597,5	13737,1	5,1	242118,9	12333,0	5,1	290538,5	16274,7	5,6	189973,0	12262,1
Частка зернових та зернобобових в продукції рослинництва, %	50,4	66,1		49,5	65,0		51,7	57,9		49,6	60,5		0,0	-2,2

**Таблиця 3.4 –Обсяг і структура товарної продукції сільського господарства
сільськогосподарських підприємств Сумської області за 2013-2017 роки**

	2013		2014		2015		2016		2017		В середньому за 2013-2017		
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	Рейтинг
Рослинництво, всього	4012,6	82,0	6478,4	86,1	13737,1	90,8	12333,0	87,6	16274,7	87,1	10567,2	86,7	
Зернові та зернобобові культури	2519,1	51,5	4284,7	56,9	8923,0	59,0	7140,9	50,7	9853,8	52,7	6544,3	54,2	1
Соняшник	803,4	16,4	1267,0	16,8	3057,6	20,2	2979,6	21,2	3534,2	18,9	2328,4	18,7	2
Соя	281,0	5,7	435,6	5,8	1214,7	8,0	1891,1	13,4	1752,6	9,4	1115,0	8,5	3
Ріпак	181,6	3,7	266,0	3,5	155,6	1,0	59,6	0,4	437,9	2,3	220,1	2,2	6
Інша продукція рослинництва	227,5	4,6	225,1	3,0	386,2	2,6	261,8	1,9	696,2	3,7	359,4	3,2	5
Тваринництво, всього	882,3	18,0	1045,8	13,9	1383,7	9,2	1750,4	12,4	2410,0	12,9	1494,4	13,3	
ВРХ	127,2	2,6	161,3	2,1	188,2	1,2	190,5	1,4	496,8	2,7	232,8	2,0	7
Свині	105,4	2,2	139,1	1,8	192,8	1,3	171,5	1,2	185,8	1,0	158,9	1,5	9
Молоко	424,1	8,7	469,2	6,2	709,6	4,7	938,6	6,7	1384,8	7,4	785,3	6,7	4
Яйця	128,8	2,6	147,2	2,0	202,9	1,3	173,6	1,2	173,4	0,9	165,2	1,6	8
Інша продукція тваринництва	96,8	2,0	129,0	1,7	90,2	0,6	276,2	2,0	169,2	0,9	152,3	1,4	10
Разом	4894,9	100,0	7524,2	100,0	15120,8	100,0	14083,4	100,0	18684,7	100,0	12061,6	100,0	

Таблиця 3.5 - Результати від реалізації кукурудзи на зерно в Сумській області за 2013-2017 роки

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/2016	2017/2013
Всього							
Площа збирання, тис. га	218,9	228,4	229,8	186,1	302,9	116,8	84,0
Кількість реалізованої продукції, т	1344487,2	1544715,1	2098494,4	1259974,6	1802364,4	542389,8	457877,2
Витрати на виробництво, млн. грн.	1408,4	1884,7	3803,4	2967,7	4252,7	1285,0	2844,3
Виручка, млн. грн.	1431,6	2569,0	6085,2	4440,7	6452,8	2012,1	5021,3
Прибуток, млн. грн.	23,2	684,3	2281,8	1473,0	2200,1	727,1	2177,0
1 т							
Виробнича собівартість, грн./т	1047,5	1220,1	1812,5	2355,4	2359,5	4,1	1312,0
Ціна реалізації, грн./т	1064,8	1663,1	2899,8	3524,4	3580,2	55,8	2515,4
Рівень рентабельності, %	1,6	36,3	60,0	49,6	51,7	2,1	50,1
1 га							
Виробнича собівартість, грн./га	6434,0	8251,8	16551,1	15946,8	14039,9	-1906,9	7605,9
Прибуток на 1 га, грн./га	105,8	2996,1	9929,4	7915,2	7263,6	6225,4	25916,4

Таблиця 3.6 - Результати від реалізації пшениці в Сумській області за 2013-2017 роки

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/2016	2017/2013
Всього							
Площа збирання, тис. га	152,9	135,1	191,6	173,4	179,4	6,0	26,5
Кількість реалізованої продукції, т	546817,9	646542,5	731190,8	667475,1	753837,5	86362,4	207019,6
Витрати на виробництво, млн. грн.	678,5	863,7	1496,9	1836,3	1836,3	0,0	1157,8
Виручка, млн. грн.	727,8	1237,2	2020,7	2219,1	2862,0	642,9	2134,2
Прибуток, млн. грн.	49,3	373,5	523,7	382,8	1025,7	642,9	976,4
1 т							
Виробнича собівартість, грн./т	1240,9	1335,9	2047,3	2751,2	2436,0	-315,2	1195,1
Ціна реалізації, грн./т	1331,0	1913,6	2763,5	3324,6	3796,6	472,0	2465,6
Рівень рентабельності, %	7,3	43,2	35,0	20,8	55,9	35,0	48,6
1 га							
Виробнича собівартість, грн./га	4437,8	6393,1	7812,9	10590,2	10236,0	-354,2	5798,2
Прибуток на 1 га, грн./га	322,4	2764,8	2733,4	2207,4	5717,3	107153,9	36844,9

Таблиця 3.7 - Результати від реалізації ячменю в Сумській області за 2013-2017 роки

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/2016	2017/2013
Всього							
Площа збирання, тис. га	38,7	37,8	31,8	26,3	17,3	-9,0	-21,4
Кількість реалізованої продукції, т	75417,2	117635,5	94286,9	73134,0	52077,0	-21057,0	-23340,2
Витрати на виробництво, млн. грн.	115,6	159,3	195,8	205,1	147,6	-57,6	31,9
Виручка, млн. грн.	113,7	206,1	254,8	231,6	198,8	-32,8	85,1
Прибуток (збиток), млн. грн.	-1,9	46,9	59,1	26,4	51,2	24,8	53,1
1 т							
Виробнича собівартість, грн./т	1533,2	1353,8	2076,4	2804,7	2833,7	29,0	1300,5
Ціна реалізації, грн./т	1507,6	1752,1	2702,8	3166,3	3817,1	650,8	2309,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	-1,7	29,4	30,2	12,9	34,7	21,8	x
1 га							
Виробнича собівартість, грн./га	2987,8	4213,2	6156,6	7799,3	8530,1	730,8	5542,3
Прибуток (збиток) на 1 га, грн./га	-49,9	1239,4	1857,2	1005,5	2960,3	-2752,1	x

Таблиця 3.8 - Результати від реалізації жита в Сумській області за 2013-2017роки

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/2016	2017/2013
Всього							
Площа збирання, тис. га	19,5	8,6	6,9	5,6	6,6	1,0	-12,9
Кількість реалізованої продукції, т	41832,4	41873,0	30224,1	24750,4	8294,2	-16456,2	-33538,2
Витрати на виробництво, млн. грн.	45,9	33,4	31,5	18,0	43,8	25,8	-2,1
Виручка, млн. грн.	42,4	33,5	51,8	23,4	43,9	20,5	1,5
Прибуток (збиток), млн. грн.	-3,5	0,1	20,3	5,5	0,1	-5,4	3,5
1 т							
Виробнича собівартість, грн./т	1097,0	796,9	1043,7	726,6	5284,9	4558,3	4187,9
Ціна реалізації, грн./т	1013,9	800,3	1714,9	947,4	5293,1	4345,8	4279,2
Рівень рентабельності (збитковості), %	-7,6	0,4	64,3	30,4	0,2	-30,2	x
1 га							
Виробнича собівартість, грн./га	2353,3	3880,2	4571,6	3211,5	6641,5	3430,0	4288,2
Прибуток (збиток) на 1 га, грн./га	-178,2	16,4	2940,1	975,6	10,4	-5394,8	x

Таблиця 3.9 - Результати від реалізації вівсу в Сумській області за 2013-2017роки

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Відхилення, +/-	
						2017/2016	2017/2013
Всього							
Площа збирання, тис. га	8,7	9,2	6,6	5,9	7,5	1,6	-1,2
Кількість реалізованої продукції, т	13531,2	12922,9	19251,3	7392,8	12938,3	5545,5	-592,9
Витрати на виробництво, млн. грн.	15,4	15,1	26,4	13,4	35,9	22,5	20,5
Виручка, млн. грн.	16,7	18,6	39,4	19,5	42,0	22,5	25,3
Прибуток, млн. грн.	1,3	3,6	12,9	6,1	6,1	0,0	4,8
1 т							
Виробнича собівартість, грн./т	1134,7	1165,6	1373,4	1812,1	2771,8	959,7	1637,1
Ціна реалізації, грн./т	1231,8	1441,6	2045,4	2633,1	3242,7	609,6	2010,9
Рівень рентабельності, %	8,6	23,7	48,9	45,3	17,0	-28,3	8,4
1 га							
Виробнича собівартість, грн./га	1764,8	1637,3	4005,9	2270,6	4781,6	2511,1	3016,8
Прибуток на 1 га, грн./га	151,1	387,7	1960,2	1028,8	812,4	-216,4	661,3

Додаток К

Таблиця К.1 - Посівні площі зернових та зернобобових культур під урожай 2018 року в Україні, тис. га

	Господарства усіх категорій		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017
Культури сільськогосподарські	27637,7	100,2	19314,6	100,3	8323,1	100,0
Культури зернові та зернобобові	14847,7	101,5	10794,0	102,1	4053,7	100,1
пшениця	6617,3	103,9	5086,5	104,1	1530,8	103,3
пшениця озима	6420,8	104,1	4944,3	104,3	1476,5	103,5
пшениця яра	196,5	97,9	142,2	97,9	54,3	98,0
кукурудза на зерно	4580,8	101,3	3545,0	102,2	1035,8	98,4
ячмінь	2497,5	99,6	1322,6	101,6	1174,9	97,5
ячмінь озимий	872,6	98,3	624,0	97,6	248,6	100,3
ячмінь ярий	1624,9	100,3	698,6	105,5	926,3	96,7
жито	149,4	87,1	86,1	82,5	63,3	94,3
жито озиме	148,3	87,0	85,2	82,1	63,1	94,7
жито яре	1,1	97,1	0,9	139,1	0,2	38,9
тритикале	18,3	109,7	17,8	106,9	0,5	2777,8
тритикале озиме	17,3	110,0	16,8	107,0	0,5	2777,8
тритикале яре	1,0	105,2	1,0	105,2	–	–
овес	197,5	99,9	73,2	99,1	124,3	100,4
гречка	108,4	57,4	66,9	43,6	41,5	117,4
сорго	43,1	59,2	32,5	52,7	10,6	94,8
просо	52,2	90,5	30,4	92,1	21,8	88,4
рис	12,6	98,8	12,6	98,8	–	–
культури зернобобові	568,4	112,3	518,5	113,2	49,9	103,6
квасоля	39,8	97,4	9,6	86,3	30,2	101,5
горох	435,5	104,8	416,9	104,6	18,6	108,0
вика	4,7	79,3	4,1	76,6	0,6	101,9
люпин солодкий	8,7	71,7	8,3	70,8	0,4	98,2

Таблиця К.1- Посівні площі зернових та зернобобових культур під урожай 2018 року в Сумській області, тис. га

	Господарства усіх категорій		Сільськогосподарські підприємства		Господарства населення	
	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017	2018	2018 у % до 2017
Культури сільськогосподарські	1159,7	102,1	964,1	102,3	195,6	101,2
Культури зернові та зернобобові	641,6	104,5	571,5	104,4	70,1	106,0
пшениця	181,6	90,6	158,9	88,6	22,7	108,1
пшениця озима	177,6	89,9	156,2	87,8	21,4	108,8
пшениця яра	4,0	142,1	2,7	183,0	1,3	96,7
кукурудза на зерно	368,1	115,1	351,5	116,0	16,6	99,0
ячмінь	46,4	125,0	24,1	139,6	22,3	112,3
ячмінь озимий	1,3	143,3	1,2	140,6	0,1	215,4
ячмінь ярий	45,1	124,6	22,9	139,6	22,2	112,1
жито	6,4	84,3	5,5	83,7	0,9	88,1
жито озиме	6,4	84,3	5,5	83,7	0,9	88,1
овес	11,0	102,4	7,8	104,1	3,2	98,7
гречка	11,0	51,4	7,6	41,6	3,4	112,0
сорго	0,2	37,5	0,2	34,2	0,0	80,6
просо	0,7	94,3	0,5	117,0	0,2	59,4
Інші зернові культури	1,1	-	-	-	-	-
Зернобобові культури	15,3	107,9	14,5	108,5	0,8	99,2

Додаток Л

Будівництво (реконструкція) зерносушільних (зерноочисних) комплексів підприємствами Сумської області в 2018 році

№ п/п	Назва міської, сільської (селищної) ради	Назва підприємства	Марка сушильного обладнання	Тип сушильного обладнання (напольна, шахтна, інші)	Потужність, тонн/год, тонн/добу	Інвестиційна вартість об'єкту, тис. грн.		Орієнтовна дата початку будівництва (реконструкції)	Орієнтовна дата введення в експлуатацію	Буде створено робочих місць
						Всього	у тому числі буде освоєно коштів у 2018 році			
Буринський район										
1	Слобідська сільська рада	СФГ "Рябоконь"	АСТРА-ІНГУЛ	напальна	20 тонн/год.	700	700	2018	липень 2018	2
	По району					700	700			2
Великописарівський район										
2	Ямненська сільська рада	ТОВ АФ "Мрія"	BONFANTI	шахтна	200 тонн/добу	3600	3600	2018	березень 2018	1
	По району					3600	3600			1
Глухівський район										
3	Шевченківська сільська рада	ФГ "Надія"	ЗАВ - 30	шахтна	30 тонн/год.	1500	1500	2018	квітень 2018	2
			СЗМ - 10		10 онн/год.	500	500	2018	квітень 2018	2
	По району					2000	2000			4
Конотопський район										
4	Дептівська сільська рада	ФГ "Дейнека"	Авлан Бланш	шахтна	18 тонн/год.	3500	1850	2018	вересень 2018	
5	Соснівська сільська рада	ПСП АФ "Соснівська"		шахтна	300 тонн/ добу	3500	3500	2018	вересень 2018	
	По району					7000	5350			

№ п/п	Назва міської, сільської (селищної) ради	Назва підприємства	Марка сушильного обладнання	Тип сушильного обладнання (напольна, шахтна, інші)	Потужність, тонн/год. тонн/добу	Інвестиційна вартість об'єкту, тис. грн.		Орієнтовна дата початку будівництва (реконструкції)	Орієнтовна дата введення в експлуатацію	Буде створено робочих місць
						Всього	у тому числі буде освоєно коштів у 2018 році			
Краснопільський район										
6	Краснопільська селищна рада	ФГ "Колос"	ЛАЧ-240	шахтна	160 тонн/добу	500	500	2018	2018	
7	Миропільська сільська рада	ПП "Вікторія В плюс"	КС-16	твердопаливна	160 тонн/добу	500	500	2018	2018	
	По району					1000	1000			
Лебединський район										
8	Будильська сільська рада	ФГ Горкун	S-55/420F	шахтна	25 тонн/год.	1000	1000	2016	2018	2
	По району					1000	1000			2
Липоводолинський район										
9	Байрацька сільська рада	ТОВ "Аграрник"	ARAJ	шахтна	120 тонн/добу	3200	3200	2018	вересень 2018	2
	По району					3200	3200			2
Середино-Будський район										
10	Зноб- Новгородська селищна об'єднана територіальна громада	ПП АФ "Журавка"	SUKUP	шахтна	25 тонн/год.	7000	7000	вересень 2017	червень 2018	5
	По району					7000	7000			5

Продовження Додатку Л

№ п/п	Назва міської, сільської (селищної) ради	Назва підприємства	Марка сушильного обладнання	Тип сушильного обладнання (напольна, шахтна, інші)	Потужність, тонн/год, тонн/добу	Інвестиційна вартість об'єкту, тис. грн.		Орієнтовна дата початку будівництва (реконструкції)	Орієнтовна дата введення в експлуатацію	Буде створено робочих місць
						Всього	у тому числі буде освоєно коштів у 2018 році			
Тростянецький район										
11	Люджанська сільська рада	ФГ "Кристал"		пересувна		1000	1000	2018	жовтень 2018	0
	По району					1000	1000			0
Шосткинський район										
12	Івотська сільська рада	ФГ "Талісман Агро"	Sukur	шахтна	200 тонн/добу	2200	2200	2018	2018	
13	По району					2200	2200			
	ВСЬОГО		13 об'єктів			28700	27050			16

Наукове видання

**МАСЛАК Олександр Миколайович,
МАСЛАК Наталія Григорівна,
СТРОЧЕНКО Наталія Іванівна,
КУЦЕНКО Ігор Віталійович**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Монографія

За редакцією авторів

Підп. до друку 26.12.2019.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 12,55. Обл.-вид. арк.. 8,11.
Тираж 300 пр. Вил. №50

Видавець і виготовлювач:
ВВП «Мрія», 40000, Суми, Кузнечна, 2, тел. 22-13-23, 679-215.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 6803 від 12.06.2019